

Ons Indisch Boekje

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

Ons Indisch Boekje

door

Dr. H. F. Tillema

Bandontwerp van Jan Otter

Deeltje II

Uitgave Drukkerij Torenlaan Assen

Our Indian Book

Dr. H. F. Thomas

1942	10
910	53

L.S.

Ons volk heeft het eerste deel van „Ons Indisch Boekje” zóó gunstig ontvangen, dat de uitgeefster besloot het tweede deel dadelijk ter perse te leggen. Hierover heb ik me hartelijk verheugd!

Ik herhaal wat ik in het voorwoord van deel I opmerkte: de bedoeling is, om te voorkomen, dat de korte, geïllustreerde artikelen over Indië, die thans wekelijks in 46 bladen verschijnen, verloren gaan.

De artikelen in dit deel opgenomen omvatten het tijdperk van 22-6-'38 tot en met 20-12-'39, op een viertal stukken na, in deel I verschenen.

Ik merkte in het voorwoord bij deel I óók op, dat het de bedoeling is belangstelling op te wekken voor Indië, land en volk, vooral voor het laatste, omdat van een land de bewoner het voornaamste is.

Wie den Indischen mensch kent, houdt van hem, vindt hem sympathiek. Ook dien mensch, die nog op lagen trap van ontwikkeling staat. Wie de afbeelding van een oud besje uit „Apo Kajan” (Midden-Borneo), hiervoor opgenomen, beziet, zal dit stellig met mij eens zijn.

Moge het de uitgeefster en mij, dank zij de van zeer vele zijden ondervonden medewerking, gegeven zijn nog eenige verdere deelen van „Ons Indisch Boekje” het licht te doen zien! Dan zal er een soort populaire, rijke geïllustreerde encyclopaedie van Indië zijn ontstaan, eenig in haar soort.

Bloemendaal, Mei 1941.

Dr. H. F. TILLEMA.

1. Van wegen en afstanden.

Wij, hier in Nederland, hebben geen begrip van de afstanden in Indië. Een auto- of treinreis van Leeuwarden of Groningen naar Maastricht of Vlissingen vinden wij min of meer een beproeving. En toch is die afstand zeer klein, vergeleken met de lengte der wegen op Java, Sumatra, Borneo, ja zelfs met die op kleine eilanden als b.v. Flores en Celebes.

Zoo las ik het bericht, dat spoedig op Sumatra de weg gereed komt, welke over de geheele lengte van dit eiland loopt. Hij is 2670 k.m. lang. Om een begrip van dien afstand te krijgen, dienen wij de kaart van Europa te raadplegen. En dan zien wij, dat hij overeenkomt met dien van Amsterdam tot ver voorbij Napels!

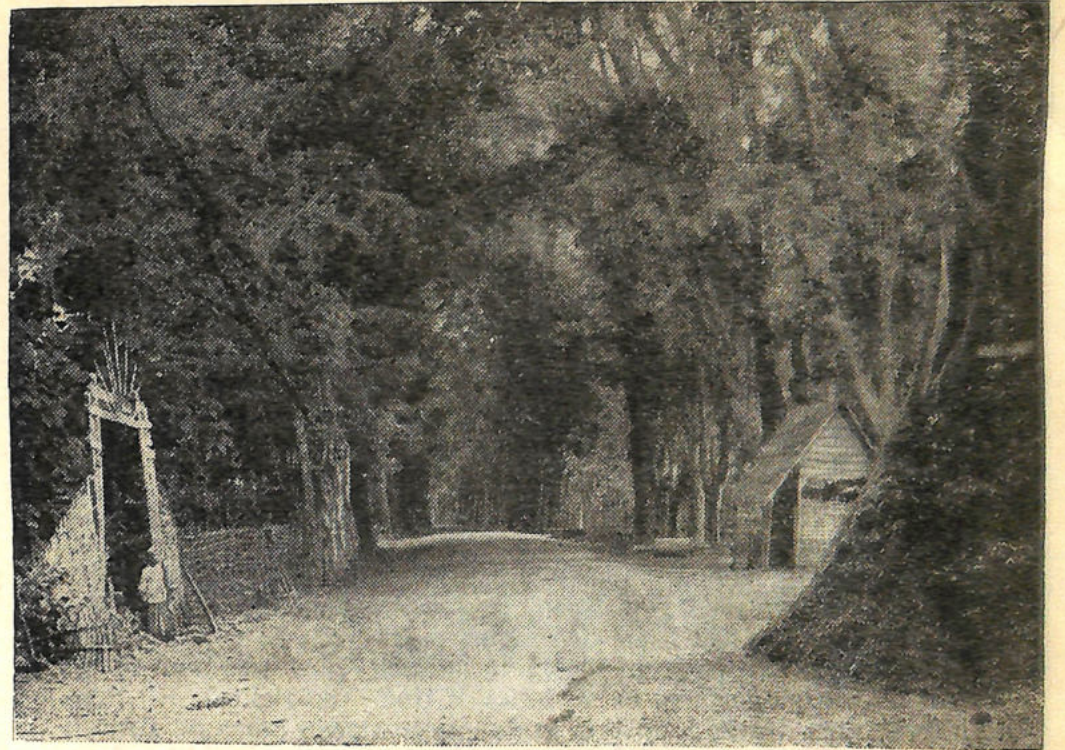
De laatste jaren worden er in de buitengewesten meer wegen aangelegd. Zoo is men op Borneo bezig de hoofdplaats Bandjermasin te verbinden met Balikpapan en Samarinda. Die weg wordt pl.m. 600 k.m. lang. Een deel er van bestaat reeds sedert eenige jaren. De kosten van het andere deel bedragen f 12 millioen. Gedeeltelijk wordt dit bedrag betaald door het landschap Koetei, dat groote inkomsten uit Petroleumconcessies trekt.

Veroorzaken op Sumatra bergen, rivieren, moerassen groote moeilijkheden bij den aanleg, op Z.O. Borneo heeft men veel weeke, laag gelegen gronden, zoodat de regens talrijke overstromingen veroorzaken. In de lage streken komt het vaak voor, dat de weg tijdens de regens zóó slap wordt, dat hij voor het verkeer moet worden gesloten. Dit duurt zoolang tot hij door de zon is opgedroogd. Door overstromingen slaan er ook wel eens gaten in. En dan is Leiden in last, want niet steeds is er aarde of zand bij de hand om het gat te dichten.

Ik heb het eens meegemaakt, dat een handig bestuursambtenaar zich uit den nood wist te redden door den aanleg van een dam, gemaakt van bamboebeschoeiingen, gevuld met..... moerasplanten! Bij een flinke bui heeft de reiziger in een auto het gevoel zich in een onderzeeër te bevinden, welke de hoge golven der zee klieft. Voortdurend verkeert hij dan in vrees, dat de ontsteking zal weigeren. En dan staat hij midden in het water. Wat dan? Nergens is er hulp te vinden! Gelegenheden om te overnachten zijn er niet. Ja, veldhuisjes zijn er hier en daar wel, maar ze bieden zelfs niet het minste comfort. Een muskietennet heeft hij evenmin bij zich. En de muskieten in die streken zijn berucht en zeer talrijk, groot en venijnig en steken zelfs overdag door de kleeren heen.

Toch heeft een autotocht door het vlakke land met zijn rubber- en rijstvelden bij behoorlijk weer een eigenaardige bekoring.

Hoe geheel anders is het op Java. Daar heel vaak breede, goed verharde, geasphalteerde wegen, beplant met heerlijk schaduwrijke tamarindeboomen, met tal van vriendelijke dorpjes. Alles ademt daar

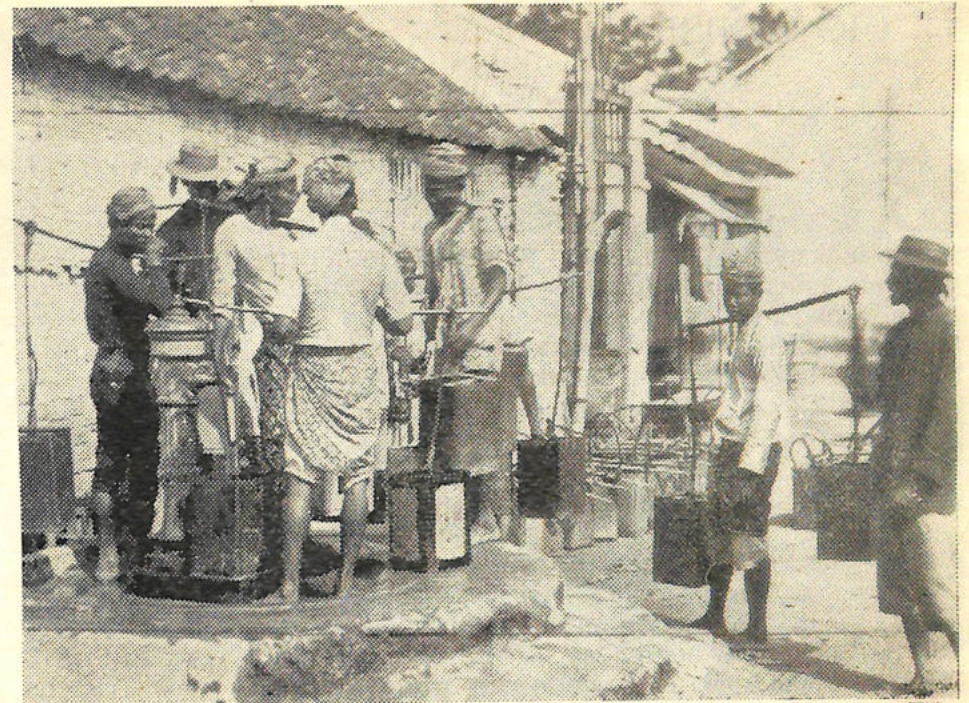
rust en vrede. De foto waarmee ik 'dit artikel illustreer, is er een uit de oude doos, d.w.z. ze is pl.m. 25 jaar oud. Toen waren de wegen nog niet geasphalteerd. Het dek bestond uit gewalsten steenslag of grint. Het inwalsen geschiedde vaak met een zware ijzeren rol, getrokken door een twintigtal mannen. In haar goede dagen heeft ze gediend om in een suikerfabriek rietstengels te pletten. Men ziet er een ligen, rechts op de foto bij een waroenghuisje (eetgelegenheid voor den Javanen).

2. „Sakit itoe” (de ziekte, cholera)

Het woordje cholera is voor ons een klank geworden. Het is evenwel nog niet zoo heel lang geleden, dat het groote beroering verwekte. Ik herinner me, dat ons land er in het begin der jaren tusschen 1890 en 1900 door werd opgeschrikt. De ziekte was uitbroken te Hamburg, ingevoerd met een schip, dat een reis naar Britsch-Indië had volbracht. Wat bleek nu in die stad? Een gedeelte werd er zwaar door bezocht, het andere deel in veel mindere mate. Men schreef dit toe aan het feit, dat het zwaar bezochte deel zijn drink-, bad- en waschwater verkreeg uit besmet rivierwater, onvoldoende gezuiverd. Enkele gevallen deden zich ook in ons land voor, maar het waren er zeer weinig, (o.a. in Groningen).

Hoe heel anders was dit tot voor kort in Indië. Als daar cholera uitbrak, gingen er honderdduizenden aan ten gronde. De oudere lezers zullen zich die nare „cholerajaren” nog wel herinneren. De inheemsche bevolking durft in Indië den naam cholera niet te noemen. Volgens haar opvattingen roept men iets tot zich door den naam uit te spreken. Daarom spraken ze van „Sakit itoe” (de ziekte). Bij tientallen zag men dagelijks dooden in de groote steden langs de straten liggen. Het was een nare tijd. Men voelde zich geen oogenblik zeker. Men kon 's ochtends gezond zijn en na enkele uren dood! Klaagden de kinderen over buikpijn, dan verkeerden de moeders en de vaders in den grootsten angst. Buikpijn was n.l. het eerste verschijnsel bij het optreden der ziekte. Ze was het ergst in den drogen tijd van het jaar. Men snakke naar regen, naar onweersbuien. Iedereen wist, dat het gevaar na eenige flinke buien sterk verminderde, om in den natsten tijd, wanneer het elken dag regende, te verdwijnen. Soms echter stak de cholera na den regentijd toch weer het hoofd op. Zij trad om de vijf à zes jaar op. Men noemt die jaren „cholerajaren”. De ziekte werd in Indië ingevoerd door de van Mekka terugkeerende pelgrims.

Was ze eenmaal in een stad uitbroken, dan kon ze niet worden gestuit. Een der voornaamste bestrijdingsmiddelen is geweest de aanleg van stedelijke waterleidingen. Thans treft men deze op alle groote en ook veel kleinere steden op Java en Sumatra en elders aan, met uitzondering van de hoofdplaatsen op Borneo, Bandjermasin en Pontianak. De groote moeilijkheid is de groote massa van het zuivere wasch-, bad- en drinkwater te voorzien. Die massa is straatarm, zoodat ze den aanleg van leidingen naar hun huisje en een kraantje om het af te tappen niet kan betalen. Wel zijn de tarieven voor de bevolking uiterst laag, maar ze gaan boven haar draagkracht. Daarom plaatsen de gemeentebesturen op geschikte plekken hydranten, waaraan het water gratis kan worden onttrokken. Maar niet iedereen heeft tijd en gelegenheid om het te halen. En zoo heeft zich het beroep van „waterdragers” ontwikkeld. Ze leveren

een blik water voor een cent. Een blik bevat pl.m. 18 liter, zoodat de prijs per kub. meter pl.m. f 0.55 is, toch nog een zeer hoog bedrag.

In Semarang staan 230 van die openbare hydranten. Eer zijn er nog meer noodig, maar daartoe is de financieele draagkracht der gemeente te gering. Ik beeld hierbij af een openbare hydrant te Soerabaja. Men ziet, dat de animo om het kostelijke water te bemachtigen, zeer groot is. Let maar eens op het groote aantal leege blikken, dat er op wacht gevuld te worden.

Dank zij andere voortreffelijke bestuursmaatregelen heeft „de ziekte” de laatste twintig jaar geen slachtoffers meer gemaakt. Zij, die familieleden in Indië hebben, kunnen gerust zijn!

3. Sic transit . . .

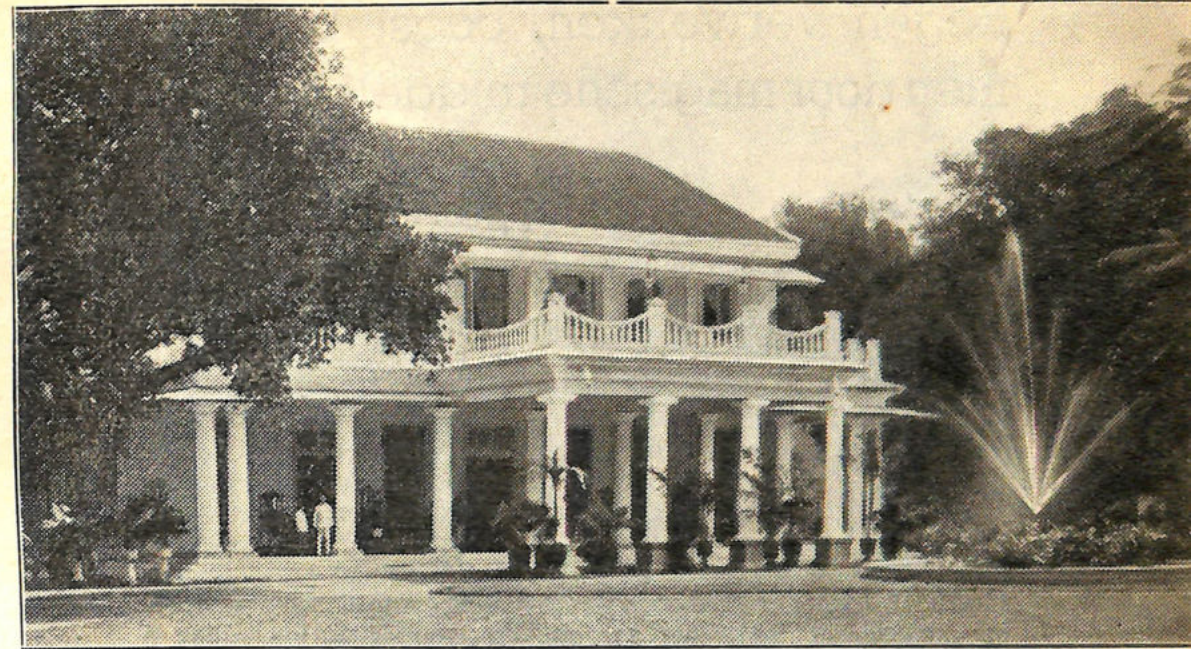
Bij de vestiging der Nederlanders in Indië bouwden ze hun huizen in met muren en grachten omgeven versterkingen. Men treft er nog verschillende aan, b.v. te Makassar, Palembang en Ambon. Daar woonden ze veilig, maar zeer dicht op elkaar. Vooral te Batavia was dit het geval. Er kwam nog bij, dat de huizen naar vaderlandschen trant waren gebouwd, maar geheel ongeschikt voor het tropische klimaat. De gezondheidstoestand liet er zeer, zeer veel te wenschen over!

Langzamerhand werd de veiligheid zoo groot, dat men zich buiten de wallen durfde te vestigen. Op buitengewoon groote erven werd een nieuw type woningen gebouwd, gevormd naar het voorbeeld der Javaansche vorstenwoningen, ontleend aan de Hindoe's. Meestal waren het woningen met één verdieping, soms met twee. Ze bestonden uit een imponeerend groote voorgalerij, over de heele breedte van het huis. Daar achter lag de binnengalerij, groot, hoog en breed. Donker, maar koel. Ze vormde een groot reservoir voor frissche lucht. Een zeer breede gang voerde naar de achtergalerij. Links en rechts van de gang bevonden zich de enorme slaapkamers, die vaak zes meter hoog waren. De muren dier woningen waren zeer dik, isoleerden goed tegen de hitte. In die slaapkamers drong bijna geen direct zonlicht door, zoodat ze vaak vochtig waren en somber. Maar ze waren koel! De achtergalerij was ook zeer ruim. Ze diende o.a. tot eetzaal. Ze was evenals de voorgalerij geheel open, maar door een afdak beschermd tegen zon en regen.

Die groote huizen met hun marmeren vloeren waren zeer geschikt om er groote feesten in te geven.

Overdekte gangen leidden naar z.g. bijgebouwen; paviljoens voor gasten, badkamers, keukens, paardenstallen, koetshuizen en de vele kamers voor het groote dienstpersoneel. Het achtererf met de vele mannen, vrouwen en kinderen leek wel wat op een dicht bewoonde volkswijk, vertelt een schrijver uit de vorige eeuw. Door struikgewas en palmen, vaak in halve wijn- of biervaten geplant, werd die omgeving aan het gezicht vanuit de achtergalerij onttrokken.

De meubileering van een dergelijk huis was zeer kostbaar, het bewonen niet minder. Met hun zeer groote erven boden ze in stedenbouwkundig opzicht groote bezwaren; de aanleg van telefoon, gas, electrisch licht, water, enz., werd veel te duur. Het aantal personen, dat zich de zeer hoge uitgaven voor het bewonen kon veroorloven, slonk sterk in het laatst der vorige eeuw. De groote huizen, vaak het eigendom van geldbeleggende Chineezers en Arabieren, rendeerden niet meer. Men vond ze heel mooi, maar veel te duur om te bewonen. Om beide redenen werden er geen nieuwe meer gebouwd. Beroemd in heel Indië waren de oude woningen om het Koningsplein te Batavia en langs den statigen Bodjongschenweg te Semarang.

Heel veel werden er reeds gesloopt, de groote erven met hun tuinen verdwenen en werden vervangen door kantoren, autopaleizen, winkels en hotels. Nog korten tijd en in de groote centra op Java zullen ze heelemaal verdwenen zijn. Met weemoed denken wij, oudere Indischgasten, terug aan die heerlijke woningen, die met hun witte muren zoo goed pasten in de omgeving van palmen en eeuwig groen, al hebben weinigen onder ons ze ook bewoond. „Sic transit gloria mundi” (zoo gaat de wereldsche grootheid te niet) geldt ook voor Java.

Bovenstaande foto is er een van het oude residentiehuis te Soerabaja. De voorgalerij is uitgebouwd, zoodat de bezoeker uit rijtuig of auto kan stappen zonder bij een tropische regenbui tot de huid toe nat te worden.

4. Regen verwekken, oogst beschermen door magische middelen - Sport

E vengoed als wij hebben de bewoners van den grooten Indischen Archipel behoefte aan afleiding, aan ontspanning, aan afwisseling in hun bestaan, dat op tal van eilanden zeer eentonig is.

De jeugd in Indië speelt net als hier en ze is al even vindingrijk in het uitdenken van spelletjes, als de onze. Ze speelt verstoppertje, blindenmannetje; ze knikkert, speelt met den bal; laat vliegers op, enz., waarbij zich het eigenaardige verschijnsel voordoet, dat de spelletjes periodiek terugkeeren, zonder dat het bekend is, wie er het sein toe heeft gegeven — net als hier. Ook volwassenen doen vaak mee. Op Java bijv. laten ze vliegers op. Het vliegertouw is gedeeltelijk omgeven met er aan vastgekleefd glaspoeder. Dit dient om het touw van een anderen vlieger er mee door te zagen. Met die vliegers worden dan „gevechten” in de lucht gehouden, waarbij het de kunst is zoo te manoeuvreren, dat de touwen elkaar raken. Door één der vliegers heel snel te vieren of in te halen strijkt het touw over dat van den tegenstander. Dit wordt dan doorgesneden en de partij is voor dezen verloren. Hierbij worden weddenschappen afgesloten, die eigenlijk voor de ouderen de attractie vormen. Vaak staan er ettelijke tientallen vliegers in de lucht te dansen of sierlijke bogen naar links of rechts te beschrijven: bestuurd door de mannen aan het touw. Lukt het een touw door te snijden, dan valt de vlieger waggelend naar beneden. Van alle kanten stijgt een luid gejoel en gejuich op, de jeugd rent weg om den vlieger te grijpen, want die is „prijs”, het eigendom van den vinder. Ook onze kinderen vinden het een heerlijk spel, al komen er bij de kleintjes vaak waterlanders te voorschijn als het klinkt: „lajangan pèdot” (touw doorgesneden, vlieger weg).

Touwtrekken ziet men vaak op Borneo. Twee partijen staan tegenover elkaar, een lang touw of een rottan (Spaansch riet) in de hand. Op den grond is een streep getrokken, die Noord-Zuid loopt, zoodat de trekkers en treksters (ook de vrouwen doen mee) in de richting Oost-West staan. Nu begint het trekken, waarbij de menschen aan den Oostkant hun uiterste best doen de Westelijke groep over de streep te trekken. Oorspronkelijk zou hierbij de bedoeling hebben voorgezeten regen te verwekken bij groote droogte wanneer de te velde staande rijst dreigt te verdorren. Langs magischen weg trok men de regenwolken aan, want die komen altijd van den Westkant.

Ook het rijststampersspel was een magische handeling. Hierbij werden twee zware, lange rijststampers, die op den grond liggen, snel en met kracht op de maat naar elkaar toe gebracht en weer van elkaar verwijderd. Een man of een vrouw staat er tusschen. Bij het naderen, het naar elkaar toe bewegen, springt die persoon snel op.

Deed hij dit niet of niet op den juisten tijd, dan zou hij de enkels ernstig kwetsen! Nu schijnt de oorspronkelijke bedoeling geweest te zijn, langs magischen weg de te velde staande rijst te beschermen tegen de vraatzucht van insecten. Immers, deze worden door de stampers doodgekneld.

Het merkwaardigste voorbeeld van mannelijke sport zag ik op Nias (Westelijk van Sumatra).

Daar beoefenen jonge kerels het hoogspringen. Niet zoals hier van een springplank over een touwtje of een matras, maar van een steen, over een hooge pyramide van steen op een met harde steenen geplaveid dorpsplein! Zie foto. Ik ontving ze van de Zending daar.

5. Dokter als brenger van beschaving

Dokter H. de Rooy zocht geregeld eens per half jaar met zijn medicijnkist de Poenans op. Dit zijn zwervende Dajaks, die in de oerwouden wonen en er van leven. Hun hoofdvoedsel is wilde sago en verder eten ze alles wat in de bosschen groeit, klimt, vliegt of kruipt.

Vaste woonplaatsen hebben zij niet. Tegen regen en wind beschutten zij zich door een van takken en bladeren gemaakt scherm, dat onder een hoek van 45 graden op den grond staat. Ze leven in groepjes van dertig tot tachtig man.

Dr. de Rooy had me veel van die eenvoudige „oermenschen” (wellicht de oerbewoners van Borneo) verteld. Ik wilde die hoogst merkwaardige menschen natuurlijk heel gaarne zien en vooral zoveel mogelijk van ze op film en fotografische plaat vastleggen. Ik trof het, dat een bezoek aan die „wilden” op het programma van den dokter stond, net toen ik in Apo Kajan was. Na eenige maanden te hebben gewacht (in die tijd werden eenige programmapunten afgewerkt) werd de reis aanvaard.

Over een dergelijke „dokersvisite” denke men niet licht! Men reist in open bootjes, blootgesteld aan de felle tropische zon en de zware regens. Alles: voedsel, kleeven, zeep, stoelen, veldbed, medicijnen wordt meegenomen, want onderweg is er behalve rijst niets te koop. Elke prauw is bemand met acht ervaren roeiers, waarvan er één het hoofd is. Deze heeft de leiding. En die taak is zeer verantwoordelijk, want onderweg zijn er talrijke stroomversnellingen, die vaak groote gevaren opleveren. Vooruit bepalen hoelang de tocht zal duren, is onmogelijk. Regent het ergens, dagen ver in het gebergte bovenstrooms, dan bandjirt de rivier, waardoor verder varen onmogelijk is. Dan worden de prauwen zoo mogelijk in een zijriviertje in veiligheid gebracht, aan den anderen kant wordt een bivakje opgeslagen en is wachten het parool, vaak vele dagen lang!

Dat wachten in een primitief bivakje is hoogst onaangenaam. Het regent dan meestal ook. Het bosch druipt van het water, men kan zich nergens eens vertreden, van alle kanten dreigen de nare bloedzuigers en vooral de venijnig stekende en een ellendige jeuk veroorzakende insecten, de „aga's”. Neen, dat bivakkeeren in het bosch bij regen en bandjir behoort niet tot de aangename herinneringen van mijn merkwaardige reis in het diepe binnenland van Borneo!

Eindelijk zakt het water en is het mogelijk na een halven of een heelen dag verder te varen.

Wij waren ruim zes dagen onderweg geweest dien keer, tot ons geluk niet opgehouden door bandjirs en bij een Dajak-kampong aangeland. In de buurt moesten de Poenans zwerven. Die stam had zich onder bescherming van het kamponghoofd gesteld. Dit is de gewoonte bij de Poenanstammen. Elke stam heeft zijn Dajakschen hoeder. Deze weet steeds waar zijn beschermelingen zich ongeveer bevinden.

Dr. de Rooy vroeg het hoofd nu een gids. Wij kregen er een mee. Tot onze groote vreugde behoeften wij niet lang te zoeken, want na twee dagen had de gids de Poenans ontdekt. De menschen kenden den dokter, hadden vertrouwen in hem, zoodat we heel vriendelijk werden ontvangen. Zij waren heelemaal niet schuw, wat anders wel het geval is: dan verdwijnen ze in het bosch, zoodat er van aanraking geen sprake is! We zijn twee dagen bij hen gebleven. Dr. de Rooy behandelde een paar zieken, diende een man zelfs een injectie toe, en deelde medicijnen uit. Hij bracht er op die manier Westersche beschaving.

Ik beeld hierbij een Poenan af, die in de „deur” van zijn woning staat. De deur wordt gevormd door twee palmladeren. Bij het betreden worden ze opzij geduwd.

Het zeer groote toeval wilde, dat de zon net even door een gaatje in het dichte bladerendak van het oerwoud scheen. Fotografeeren en filmen is in het bosch heel lastig, omdat het er zoo donker is. Ik heb Dr. de Rooy bij zijn mooie werk ook gefilmd. Om de kans van mislukking zoo gering mogelijk te doen zijn, heb ik toen eerst een 30 à 40 boomen laten kappen. In het veen ziet men niet op een turfje!

6. In Sumatra's waterland

De Indische archipel bestaat uit een groep van duizenden en duizenden eilanden, groot en klein met honderden havens en aanlegplaatsen voor stoomschepen en zeilvaartuigen. Het verkeer tusschen de eilanden onderling wordt onderhouden door een vloot van 150 stoomboten der machtige Koninklijke Pakketvaart Maatschappij en door de duizenden aan inheemschen toebehoorende prauwen en sloopjes. De bevolking telt tal van stoute en ervaren zeelieden, die met hun kleine sloopjes groote afstanden over zee afleggen. Ze laten zich daarbij leiden door waarnemingen van stroomingen, richting van de golven, van den wind, stand van de zon, maan en sterren, kenteekenen aan den wal van bergen, kapen, hooge boomen e. d. en ook door gebruik te maken van het kompas. Tot voor het midden der vorige eeuw deden ook de Dajaks aan die zeevaart mede; ze voeren van Borneo tot Singapore, een grooten afstand voor hun sloopjes!

De afstanden in den archipel zijn enorm! Van Sumatra's Noordpunt tot Soerabaja is pl.m. 2500 K.M. (Midden-Ierland tot bijna de Zwarte Zee); van Soerabaja tot de Oostelijke grens van Nieuw-Guinea pl.m. 3200 K.M. (Amsterdam—Kaspische Zee). Jaren en jaren zou het kosten om alleen maar de groote eilanden te bezoeken, een menschenleven zou lang niet voldoende zijn om van de vele merkwaardige bevolkingen zelfs maar een oppervlakkigen indruk te verkrijgen!

Dat enorme eilandenrijk is Nederlandsch-Indië, het door het Nederlandsche volk te weinig gekende en daardoor lang niet voldoende gewaardeerde bezit.

Elke tocht door den archipel biedt den toerist, den belangstellenden Nederlander veel merkwaardigs. Ik denk aan natuurschoon: de fraaie baai van Ambon, het gezicht op Java's blauwe bergen. Van de reede van Semarang doemen in den Westmoesson een tiental, in een lange rij gelegen indigo-blaauwe reuzenkegels voor uw verrukte oogen op. Ik denk aan de trotsche vulkanen van Banda en Ternata, aan de woeste kust van Flores, waar de hevige branding tegen de rotsen beukt; aan de Noordkust van Nieuw-Guinea, waar de machtige Mambêrano haar water in zee stort, zóó, dat er tientallen vierkante kilometers mee bedekt zijn, te zien aan de verkleuring van het water, de massa's boomen en struiken, die de grens van het zoute en het zoete water markeeren. Ik denk ook aan de lange, lange kust van Oost-Sumatra (Amsterdam-Berlijn-Warschau-Moskou!) met haar eentonige lijn van boomgewas, dat groeit in een waterland, honderd en meer kilometers diep.

„Zwijgend”, lees ik in het interessante maandblad van „Oost en West”, „schieten bonte ijsvogels door dit waterparadijs. Hun bonte kleuren schitteren onder het groene bladerdak. Spookachtig is hun vlucht. Ze geven bijna geen geluid in dit rijk van rust en stilte. We

zien nipa's en andere palmen in het bosch, waaronder de palm, die behalve de kostelijke dakbedekking ook voedsel (sago) en nog zooveel andere zaken levert, timmerhout, enz. Daar liggen in dat Indische waterland kampongs (dorpjes) op juist even boven het gewone vloedpeil uitkomende zandruggen. Wegen zijn er niet. De menschen gaan in kleine bootjes ter vischvangst, of naar de markt, waar ze wat van hun armoedige producten willen verkoopen om er een pannetje of een kledingstuk voor terug te krijgen.

Per bootje gaan ze naar de moskee (Mohammedaansche kerk). Men huwt ook per bootje, ja vaak gaat men er mee naar den doodentakker.”

Ik beeld hierbij een woning in het Sumatrasche waterland af. Ze staan op palen omdat de grond uit weeke modder bestaat. Aan de palen is de grens van het water bij hoogen vloed duidelijk te zien. Het dak is gemaakt van palmbladeren. Ook de wanden van het uitbouwsel, dat tot keuken dient, bestaan uit dit materiaal. In het bijna leeggelopen kreekje ziet men het verkeersmiddel liggen. Een voor ons Europeanen zeer ongemakkelijke en niet al te best betrouwbare trap zonder leuning leidt naar het huis. In eenige ledige petroleumblikken „verbouwt” de bewoner wat groente bij zijn maaltijd. De heele woning is gebouwd van materiaal, door het bosch geleverd. In haar soort is dit een heel mooie en groote.

Ik kan niet nalaten bij dit beeld op te merken, dat een foto steeds een geflatteerd beeld geeft en de werkelijkheid slechts benadert. Maar ze is goed genoeg om eenig idee te geven van de wijze, waarop de menschen in de modder van het waterland wonen.

6. Witte mieren vernielen een groot paleis.

„W elke wapens heeft U op uw lange reizen door den Indischen archipel meegenomen?” vraagt men mij vaak.

Ik antwoord dan: „U bedoelt zeker geweren en revolvers tegen de wilde menschen en de wilde dieren?”

„Ja natuurlijk”, zegt de vrager.

„Wilde menschen zijn er niet”, merk ik dan op, „en wilde dieren zag ik niet, want die loopen voor den mensch weg in het bosch”.

De vragers zijn dan teleurgesteld, want ze hadden zoo gevlast op interessante verhalen van overvallen door koppensnellers, gevechten met beren, tijgers, olifanten, slangen, orang-oetangs, enz.

„Maar”, vervolg ik steeds, „merkwaardige dieren zijn er genoeg, al zijn ze dan ook vaak klein en noemt men ze niet wild, en zeer gevaarlijk kunnen ze ook zijn. Een ervan leeft in het duister, in het verborgen. Het is de „rajap” (witte mier of termiet). Een eigenlijke mier is het niet. Voor dit diertje heeft iedereen respect!

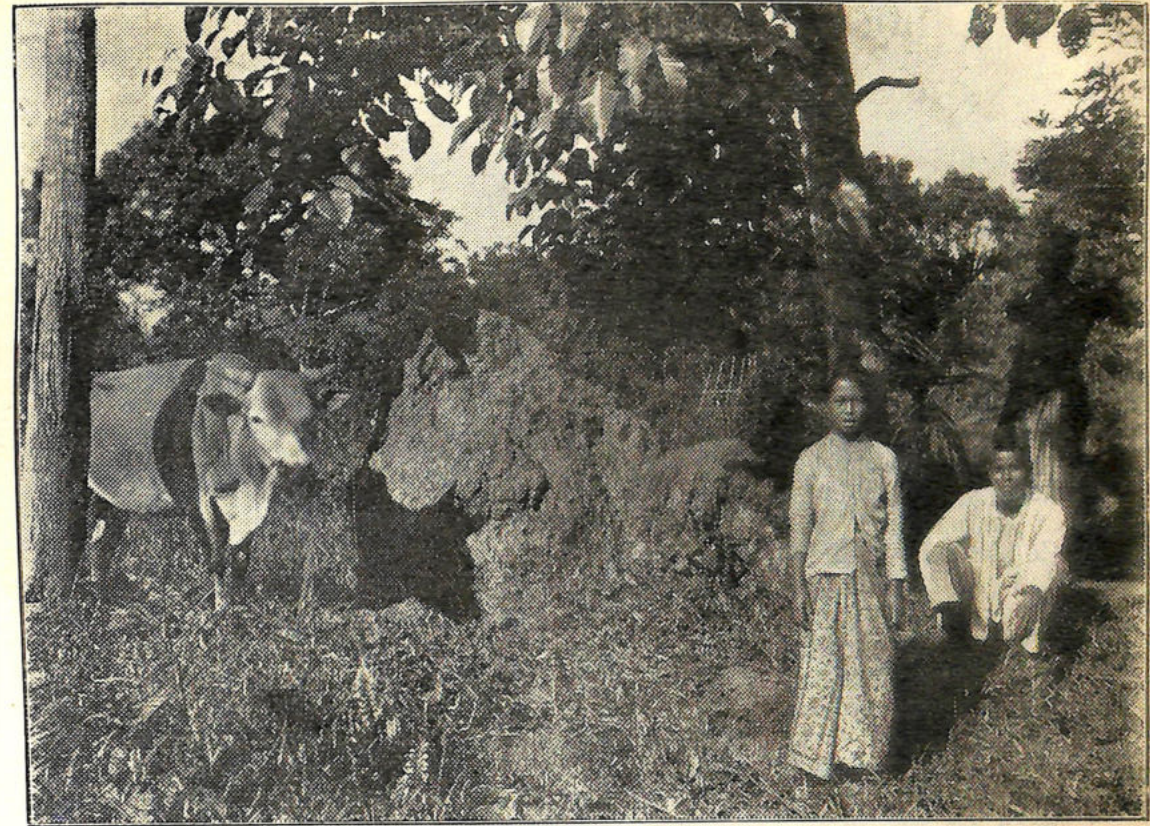
Het vreet hout, leer, papier, kleeren enz., is verzot op boeken, japonnetjes, leeren en houten koffers, deurposten, zolderbalken, stijlen enz. Niets in huis of magazijn is veilig voor de rajap, tenzij de vloeren zijn gemaakt van goed aan elkaar sluitende tegels of van cement. Het is een voortdurende strijd tegen hen.

Alleen djattihout (Java-teak) tast het beestje niet aan; dat is te hard. Van buiten merkt men aan aangevreten deurstijlen of zolderbalken niets. En toch kunnen ze tot op een zeer dunne buitenlaag na uitgehoud zijn. Dan valt op zeker oogenblik een huis in elkaar.

Zoo stortte in 1816 het heele groote gouvernementspaleis te Calcutta in door de schuld der rajaps. Ook in Indië zijn zolders van huizen meermalen naar beneden gekomen.

„Zelfs de rijksdaalders van de Javasche Bank hebben ze indertijd opgevreten”, vertelt men in Indië. „Maar”, voegt men er dan aan toe, „dat is al heel lang geleden”.

Eens per jaar komen ze voor den dag. Dat is in het begin van den regentijd. De individuen, die voor de voortplanting zijn bestemd (in de termietenkolonies zijn tot vijftien verschillende soorten, die elk hun eigen functie uitoefenen) vliegen dan uit. Dat zijn de bekende „larongs”, die 's avonds bij zwermen van duizenden op de lampen in de voorgalerij komen afvliegen. De regentijd met zijn larongs is de goede tijd voor vogels, hagedissen, mieren (de grootste vijanden der larongs), spinnen enz. Ik herinner me hoe eens een paar kodok's (heel groote en dikke brulkickers) in de voorgalerij van ons huis bij een dergelijke invasie het middelpunt van een zwerm larongs vormden. Ze bleven kalm op hun plaats, verroerden geen vin, deden niets dan happen. Tot ze zich vol gehapt hadden en toen kalm weghipten.

Bij het zwermen werpen de larongs de vleugels af. De mannetjes en wijfjes, die er het leven hebben afgebracht, kruipen in den grond om te paren. Het achterlijf van het wijfje, de koningin, groeit uit tot een groote zak waaruit eenige millioenen eieren te voorschijn komen. Vermoedelijk kweken de termieten op Java schimmelplantjes in hun nesten, die tot voedsel dienen.

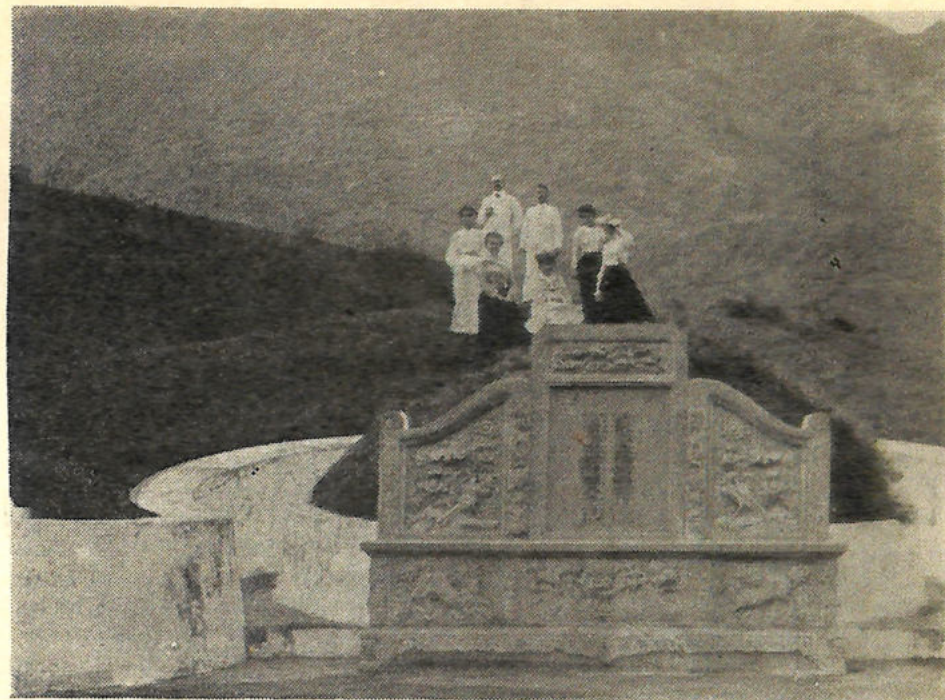
Veroorzaken zij den mensch veel hinder en moet men er steeds voor op zijn hoede zijn, in de natuur verrichten de termieten nuttig werk, omdat ze het doode hout van in de bosschen omgevallen boomen fijn knagen en opruimen. Sommige soorten bouwen woningen boven den grond. Ik beeld er hier een af. Een koe en een vrouw staan er naast om de grootte aan te geven. Dergelijke „nesten” komen o.a. voor op Borneo langs de Mahakkam en op Zuid-Nieuw-Guinea. Die woningen bestaan volgens Pater Geurtjens uit vuurvast materiaal. De Papoea-vrouwen van Zuid-Nieuw-Guinea gebruiken ze, volgens hem, om er de reusachtige feestkoeken (pl.m. 10 M₂ groot!) mee gaar te stoven. Daartoe stoppen ze flinke stukken van zoo'n nest in een groot houtvuur. Zijn de stukken goed heet, dan zijn ze voor het doel gereed.

8. Chineesche graven, spoor- en andere wegen.

Bij het aanleggen van spoorwegen in China kwamen de ingenieurs voor eigenaardige, niet voorziene moeilijkheden te staan. Een gelijksoortig geval deed zich te Semarang (Java) voor, toen het gemeentebestuur dier stad besloot om het idee van dr. De Vogel tot uitvoering te brengen om de bewoners der zeer ongezonde benedenstad zooveel mogelijk naar de er vlak bij gelegen heuvels te verplaatsen. Daartoe moest er een weg naar en door de heuvels worden aangelegd.

In beide gevallen stiet men op bezwaren van godsdienstigen aard. Ze hielden verband met de „hong soei”, de werking van natuurkrachten. Bij het bouwen van een graf wordt hierop in ernstige mate gelet. Hierbij wordt o.m. rekening gehouden met de windrichting en met stroomend water. Zoo het eenigszins mogelijk is, moet er in de nabijheid stroomend water zijn. De voorzijde van het graf wordt er naar toe geplaatst. Achter het graf dienen zich heuvels te bevinden. Is dit niet of niet in voldoende mate het geval, dan ondervinden de overledenen en diens familie tot in het verre nageslacht er onaangename gevolgen van. De geesten van de aarde en die van de lucht worden door het graven en bouwen in hun rust gestoord. Ze worden met offers tevreden gesteld. Het voldoen aan de eerstgenoemde eischen baart heel veel zorg, want hier helpen geen offerandes. Er gaan soms maanden en maanden mee heen eer de geschikte plaats is gevonden. Is de begrafenis naar den eisch geschied, dan hebben allen rust: overledenen en familie. Verstoring der rust bij een graf leidt tot heftigen tegenstand bij de familie. In China was deze bij het aanleggen der spoorwegen zóó groot, dat de ingenieurs vaak genoodzaakt waren om in het tracé der spoorwegen groote en kostbare wijzigingen aan te brengen.

Te Semarang bleek bij het bepalen van het tracé van den bochtigen weg in het heuvelterrein, dat het hier en daar vlak langs een Chineesch graf liep. De Chineesche bevolking (in die stad in grooten getale aanwezig) kwam in verzet. De destijds bekende schrijver Henri Borel, Chineesche tolk, was hun woordvoerder en raadsman. Als deskundige kende hij de ernstige bezwaren. Nu ging het niet aan om de belangen van een volkrijke stad (meer dan 100.000 inwoners) op te offeren aan die der dooden en hun familie. Beide partijen begrepen langzamerhand de wederzijdsche moeilijkheden. Ze zagen ook in, dat er een oplossing moest worden gevonden. Waar het tracé om technische redenen niet gewijzigd kon worden, werd de oplossing hierin gevonden, dat een graf met plechtig ceremonieel werd geopend, het gebeente naar een nieuw graf overgebracht, het oude verwijderd. En zoo is er bij de havenstad Semarang een nieuwe heu-

velstad verrezen, zóó schoon, zóó goed om er te wonen, dat elke kuststad haar mijn oude woonplaats benijdt.

Een Chineesch graf van een rijke familie vormt een kostelijk monument. Het ligt steeds op een plek, die uitmunt door rust en natuurschoon. De natuurminnende zoekt ze op zijn Zondagochtendwandelingen. Vooral bij volle maan zijn ze als een sprookje. Ik herinner me, dat er dan wel pic-nics naar worden ondernomen. Hiertegen kwam van Chineesche zijde verzet: de vroolijke bezoekers en bezoekers stoorden de rust der overledenen. In de krant kwam dit tot uiting. Onbekend met de Chineesche gewoonten, had men dit niet bedacht. Natuurlijk zocht men toen andere schoone plekjes, in het heuvelterrein wel te vinden!

Ik beeld hierbij een Chineesch graf te Kediri (Java) af. Met zijn beeldhouwwerk is het zeker een fraai monument, maar er zijn er op Java en vooral in West-Borneo met zijn talrijke Chineesche bevolking, vele, die een rijker en grootscher indruk maken.

9. De ornamentkunst bij den Dajak.

Het kralenwerk op Borneo is van veel beteekenis. De Dajaks maken er prachtige voorwerpen van. Bijvoorbeeld mandjes, rugmandjes, kinderdraagmandjes, sirihmandjes, enz. De wijze van versiering verschilt bij de Dajakstammen. Maar één ding hebben ze gemeen: ze geven er onbewust uiting mee aan hun behoefte de voorwerpen van dagelijksch gebruik te versieren, hun gevoel voor schoonheid dat zich openbaart in levendige kleuren, fraaie siermotieven, gevoel voor vorm en lijn.

In het museum te Leeuwarden bevindt zich een Dajaksch mandje. De bekende bewonderaar van Indonesische kunst, de heer Nanne Ottema, schreef er o.m. van: „Het gevoel, dat de Dajaks hebben voor ornamentkunst grenst aan het ongelooflijke. De beelden van mensch en dier, die de aanleiding zijn voor de ornamenten op weefsels, kralenwerk, vlechtwerk, houtsnijwerk, zijn op kundige wijze tot allerlei grillige vormen gestyleerd”.

Ik beeld hierbij een bovenkant van dat sirihmandje af. De figuren stellen man en vrouw en de mytische neushoornvogel voor. De kleuren zijn wit, zwart, geel, rood en groen. Nooit zijn de teekeningen gelijk aan elkaar. In het dorp van den Sultan van Boeloengan fotografeerde ik een dertigtal, alle ongelijk. De mannen, die de teekeningen ontwerpen, de vrouwen die de kleuren uitkiezen, de kraaltjes rijgen, gebruiken er geen patroon of handleiding bij.

Tot slot vermeld ik, dat er van de figuren magische krachten uitgaan, zoodat de bedoeling oorspronkelijk was, zich te beschermen tegen invloeden van booze geesten en demonen. Die bedoeling is thans grootendeels verloren gegaan.

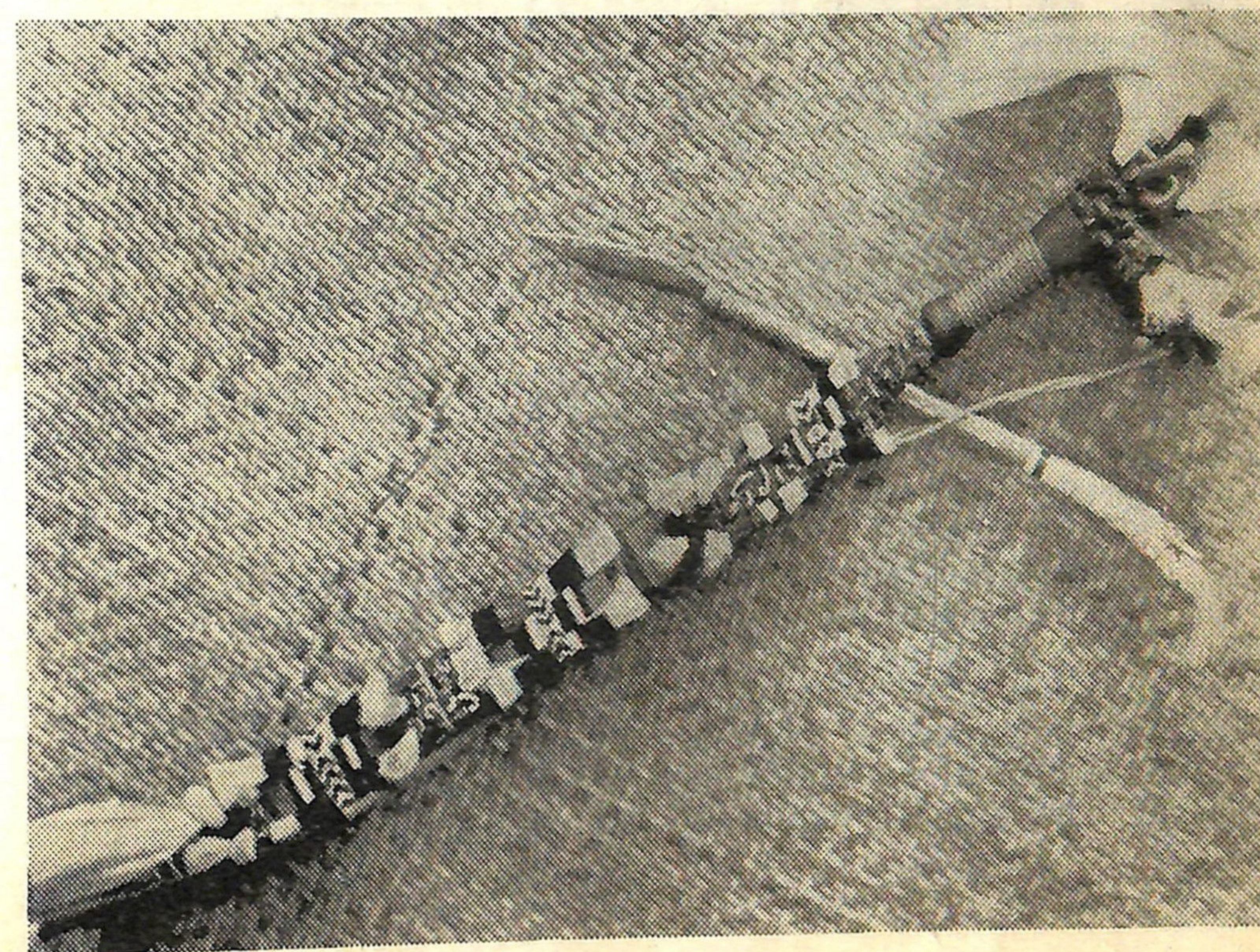

10. De wapenkleeding der Dajaks.

Stellig is er niemand die hooger prijs stelt op zijn gala-costuum met degen dan de Dajak van hooge geboorte het is op zijn adatkleding met mandauw (zwaard). Tusschen degen en mandauw bestaat echter één verschil: de eerste is een versiering, de tweede een geducht wapen.

De wapens verschillen bij de diverse Dajakstammen wat versiering van handvat, kling en scheede betreft. De foto toont een mandauw. De scheede is versierd met kwastjes van geitenhaar (rood en wit), kralenwerk en snijwerk. Ook het handvat is op die manier versierd. Het snijwerk bestaat uit figuren, waaraan magische beschermende, afwerende krachten worden toegekend. Bij elke mandauw behoort een mesje met lange steel. In normale omstandigheden bevindt het zich in een kleine scheede, achter de groote, waarin het zwaard geborgen is. Ook dit mesje is voorzien van een fraai besneden handvat. Het mesje is voor den Dajak onmisbaar! Hij snijdt er de figuren mee in het harde hertshoorn, waarvan het handvat is gemaakt; hij bewerkt er de harde bast van de bamboekokers mee, waarin hij tabak enz. bewaart; hij scheert er het hoofdhaar mee, hij gebruikt het bij het splijten van rottan, waarvan de vrouwen het fraaie vlechtwerk maken, enz. enz.

De zwaarden zijn verschillend van vorm en versieringen. Ook de versieringen er op hebben magische beteekenis. Maar één ding hebben alle mandauws gemeen en wel dit, dat de dwarse doorsnede der kling hol-bol is. Volgens de Dajaks is die vorm noodig om bij een gevecht beter te kunnen slaan. Met één slag scheiden ze er het hoofd mee van de romp, toen er nog gesneld werd. En dan is er nog iets heel merkwaardigs aan dit wapen: ze zijn gemaakt voor rechts- en linkshandigen. Het wapen wordt bij het slaan zoo in de hand gehouden, dat de bolle kant beneden ligt. Bij een zwaard, voor rechtshandigen gemaakt, zou die bolle zijde bij gebruik door een linkshandig strijder boven liggen, en dat mag niet. Het houdt verband met den haakvormigen greep.

11. Het Leidsch museum voor Volkenkunde.

In de Nederlandsche Staatscourant heeft de mededeeling gestaan, dat ik aan het Leidsch Museum voor Volkenkunde verschillende Indische voorwerpen heb geschonken.

Dat zit zoo. Van mijn lange reizen door den Indischen archipel nam ik souvenirs voor thuis mee. Met het oog op mijn omvangrijke uitrusting (op de derde reis pl.m. 500 kilo) en het zwerven (op de eerste reis verwisselde ik 117 keer van slaappleaats) stelde ik me zelf den eisch: wat ik meeneem, moet onbreekbaar zijn, weinig ruimte innemen en gemakkelijk zijn op te bergen. Aan die eischen voldoen de fraaie weefsels, die op tal van eilanden door de bevolking worden gemaakt. Goede weefsels zijn op reis moeilijk verkrijgbaar. Maar met behulp van bestuursambtenaren, zendelingen en hun echtgenooten slaagde ik er in van elk eiland er twee machtig te worden. Ik kwam er mee thuis. Mijn vrouw was er zeer mee in haar schik en gaf ze een mooi plaatsje.

Geruimen tijd geleden kwam de deskundige heer dr. Locher bij ons op bezoek. Wij lieten hem de doeken zien. Het bleek hem, dat er zich onder de mooisten één bevond, die heel, heel bijzonder was. Hij was afkomstig van de grens van West-Borneo en Britsch-Borneo, geweven door een Dajaksche van de eertijds beruchte Batang-Loeparstam. Die doek werd ons hoe langer hoe dierbaarder. Tot wij tot de conclusie kwamen, dat hij in het mooie Leidsche museum toch beter op zijn plaats was dan bij ons thuis. Daarom besloten wij hem met nog twee andere mooie doeken af te staan. Tegelijk met een uniek fraai voorbeeld van Dajaksche vlechtkunst, een rugmand.

Heel ongaarne staan de menschen dikwijls hun „poesaka” (familiestukken, erfstukken) af. Soms is er geen sprake van, dat ze er zich van willen ontdoen. Een voorbeeld er van beeld ik hierbij af. De foto stelt voor een hoogst merkwaardig Dajaksch voorwerp, een kinderdraagmandje, het eigendom van een Dajaksche moeder van zeer hoogen adel. Een dergelijk mandje is haar heilig. Stond ze het af, dan zou het kindje, dat erin gedragen is, wegwijnen en sterven, ook al was de baby reeds volwassen. En dat wil de moeder niet, omdat ze zoo zielsveel van haar kind houdt. Ik fotografeerde het en zoo kon ik het toch meenemen!

Behalve genoemde voorwerpen stond ik aan het Museum ook mijn foto's en negatieven af. De amateurs hier te lande en ook zij die in Indië wonen, kunnen er zich geen idee van vormen, hoe groot de moeilijkheden en de bezwaren zijn geweest, die ik heb moeten overwinnen om mijn doel te bereiken, dat vooral was via het fotografische beeld gewoonten, zeden, gebruiken vast te leggen om ze voor 't nageslacht te bewaren. En met hoeveel risico's, o.a. voor leven en gezond-

heid, dit bepaard is gegaan. Ik zal hier niet over uitweiden. In den loop der jaren heb ik pl.m. 11.000 foto's verzameld, ettelijke duizenden negatieven en pl.m. 10.000 Meter film (normaal 18 x 24 m.M. formaat). Die heele unieke verzameling stond ik af. Maar: pas na mijn overlijden.

Verder stond ik mijn verzameling van ruim 1500 boekdruk-cliché's af.

Moge mijn schenking het begin dier cliché-centrale zijn, waaraan groote behoefte bestaat.

12. De huid van olifantspoot als parapluiebak.

Jan's ouders waren overgeplaatst van A. naar Gr. Jan was leerling tweede klasse van het gymnasium. Om nu te Gr. te kunnen worden geplaatst, moest hij daar examen doen. De rector van het gymnasium te Gr. vond dit eigenlijk niet noodig, want Jan had op het „gym” te A. altijd goede cijfers gehaald. Maar de wet schrijft het nu eenmaal voor. De rector besloot het toelatings-examen zelf af te nemen, voor alle vakken ! Hij begon met het vak dierkunde :

„Hoeveel pooten heeft een olifant?” vroeg de examiner.

„Vier”, antwoordde Jan heel prompt.

„Heel goed”, zei de rector.

„Wat maakt men van een olifant?” was de tweede vraag.

„Parapluiestanders” was weer het prompte antwoord.

De rector, een beminnaar van het groene laken, had het antwoord „biljartballen” verwacht en keek wat vreemd op. Jan merkte dit; begreep, dat toelichting noodig was en zeide dus : „Er staat er een bij ons in de vestibule, gekregen van oom Kees uit Deli. Een foto hangt er bij. Oom zit boven op den dooden olifant, zelf geschoten. Toen is die olifant gevild en van den huid van de pooten hebben ze parapluiestanders gemaakt en er ons één gezonden”.

De examiner was voldaan, merkte alleen op, dat olifanten heel dikke pooten hadden. Het „examen” werd voortgezet. Jan slaagde met hoge cijfers. Aan de wet was voldaan.

Olifanten komen in Indië alleen nog voor op Sumatra, terwijl er in Noord-Borneo ook nog enkele zijn, vermoedelijk verwilderde exemplaren. Op Sumatra veroorzaken ze af en toe groote schade aan tuinen en aanplantingen, waar ze met hun lompe pooten alles plat trappen.

De dieren zijn speelsch. En in hun speelschheid halen ze vreemde grappen uit.

Zoo las ik eens in „Eigen Haard” het verhaal van een ondernemer, die in Zuid-Sumatra ter gelegenheid van het in kaart brengen van een groot terrein midden in de rimboe met groote moeite een zwaar betonblok had geplaatst. Dit blok was het vaste punt voor de karteering. Eenigen tijd na het opnemen en meten zou dat terrein in cultuur worden gebracht. Hierbij is het noodig de grenzen eerst uit te zetten. Daartoe worden de zware woudreuzen langs de grenzen gekapt. Het punt van uitgang was het betonblok.

De opnemer ging met twintig man het bosch in. Men zou beginnen te kappen vanaf het vastgestelde punt: het blok. Maar hoe men zocht, dagen lang, het was onvindbaar! Ten einde raad loofde de leider een paar rijksdaalders uit aan hen, die het vond. De menschen zwermden uit volgens een bepaald plan. Nadat ze een paar dagen het

grootte terrein hadden afgezocht, vond een der mannen in een rivier een blok beton. De leider werd gewaarschuwd. Hij ging er op af en zag dadelijk, dat het 't bovenstuk van het groote blok was, door een olifant afgerukt en weggedragen. Na heel lang zoeken werd honderden meters verder ook het voetstuk gevonden. Zoeken in een tropisch bosch met zijn weelderigen plantengroei is heel moeilijk.

Door uitbreiding der cultures en de jacht is het aantal olifanten in de laatste jaren sterk verminderd. Om het uitsterven van het merkwaardige dier te voorkomen zijn eenige maatregelen getroffen. Wie thans olifanten wil jagen, moet in het bezit zijn van een jachtacte, die f 200.— kost. En dan mag hij slechts twee dieren neerleggen, waarbij de bepaling is gemaakt, dat de slagstanden zichtbaar moeten zijn en op zijn minst elk vijf kg. wegen. Ik ontleen dit bericht aan het Semarangse blad „De Locomotief”. Het merkt er bij op, dat veiliger is, maar geen olifanten te schieten, tenzij men een bijzonder oog voor gewicht heeft!

13. Technische wonderen.

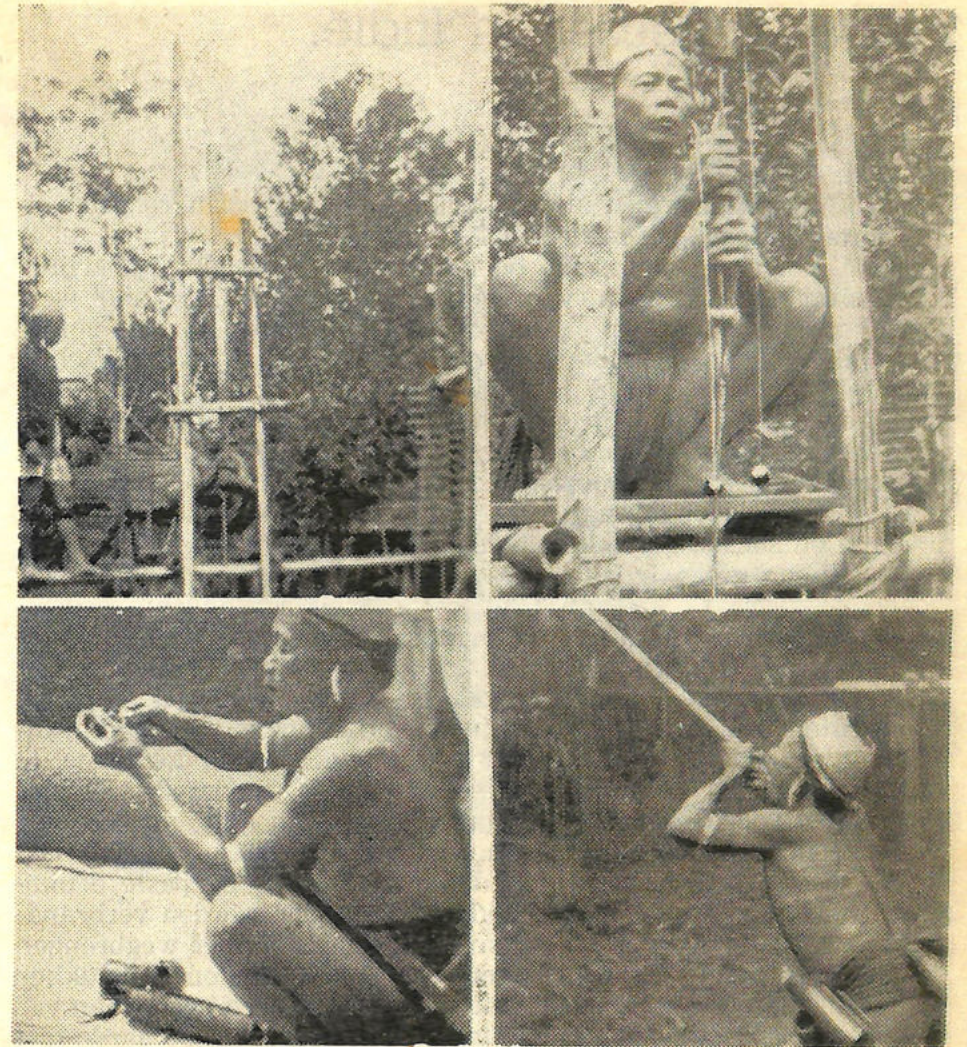
Het Nederlandsch-Indische gouvernement, zoo vertelde mij Pater Vertenten te Merauke, heeft indertijd in zee bij Merauke een bakken geplaatst, een heel groote ijzeren ton. Het strand is er zeer vlak. Herkenningsteekens als vuurtorens, heuvels, bergen, hooge boomen, gebouwen e.d. zijn er niet, zoodat het voor den gezagvoerder voor een boot uiterst moeilijk was de plaats te vinden. Om de paar maanden kwam er toen een schip, welks officieren geregeld voor het vraagstuk stonden: hoe vinden wij de plaats, waar we moeten zijn! Met het plaatsen van de ton zou het vraagstuk opgelost zijn. Er kwam daarna weer een boot, maar hoe men zocht, de ton was onvindbaar. Klaarblijkelijk was ze door Papoea's weggehaald en op het strand getrokken? Maar hoe? Dat begreep men niet.

Veel jaren later kwamen de paters er achter.

Met hun prauwen waren de Papoea's in zee gegaan. Bij de ton gekomen, hadden ze een der prauwen met den kop onder de ketting, die haar vast hield, geschoven, en toen waren ze op een der schalmen met harde stokken gaan beuken, dagen, wekenlang. Net zoo lang tot die stuk geslagen was. En toen konden ze de boei wegslepen en op het strand trekken.

U weet, dat de Dajaks op jacht gaan met het blaasroer, waarmee ze vergiftige pijltjes schieten. Dat blaasroer is een technisch wonder. Op mijn reizen door Borneo heb ik het zien maken, waarbij ik zoo gelukkig was dit te kunnen filmen. Enkele foto's beeld ik hierbij af. In het blaasroer bevindt zich een zuiver rond, spiegelglad, volkomen recht gat, dat veel langer is dan dat van een geweer. Heeft men bij het maken van den loop van een geweer de beschikking over moderne machines, de Dajaks bezitten niets dan een ijzeren staaf, aan den bovenkant tot een beitelje uitgemeed. Voor een te maken blaasroer kiezen ze een balkje van geschikt hout uit, dat ze in een stellage plaatsen. Nu gaan ze van beneden af met dien langen beitel steeds draaiend stooten. Een paar citroentjes aan touwtjes opgehangen, dienen tot schietloodje. Men ziet een en ander bij I en II op de foto. Is het gat gereed, wat pl.m. 10 uur duurt, dan wordt het gepolijst. Eerst door er een rotan (Spaansch riet) door te trekken en dan harde bladen, die de rol van ons schuurpapier vervullen. Het balkje is intuschen op de goede dikte gebracht en eveneens gepolijst. Dan wordt het eene uiteinde van een ijzeren vizier voorzien en er een lanspunt op geplaatst.

Bij het schieten houdt de jager het vizier naar boven gericht, waarbij de lanspunt zich aan den onderkant bevindt. Die lanspunt is vrij zwaar. Bij het schieten — zie IV op de foto — houdt de jager het onderende van het blaasroer met twee handen vast. Door het gewicht van de lanspunt buigt het roer een weinig door. Dat mag niet. Het moet, om er zuiver mee te schieten, kaarsrecht zijn, net als

de loop van een geweer. Met dit verschijnsel is bij het maken rekening gehouden. Ziet men door een blaasroer, als het in den juisten stand wordt gehouden, het vizier boven, de lanspunt beneden, dan is het gaatje vollemaantvormig, en is het lange gat dus recht. Het pijltje is aan den onderkant voorzien van een dopje, gemaakt van een stof, die veel lijkt op een vlierpit, dat precies in het gat van het roer past. Het maken geschiedt op eenvoudige wijze door het op de punt van een stokje te plaatsen, dat precies in het gat van het roer past. Met een mesje wordt het nu besneden tot de onderkant geheel overeenkomt met den omtrek van het stokje, zie III.

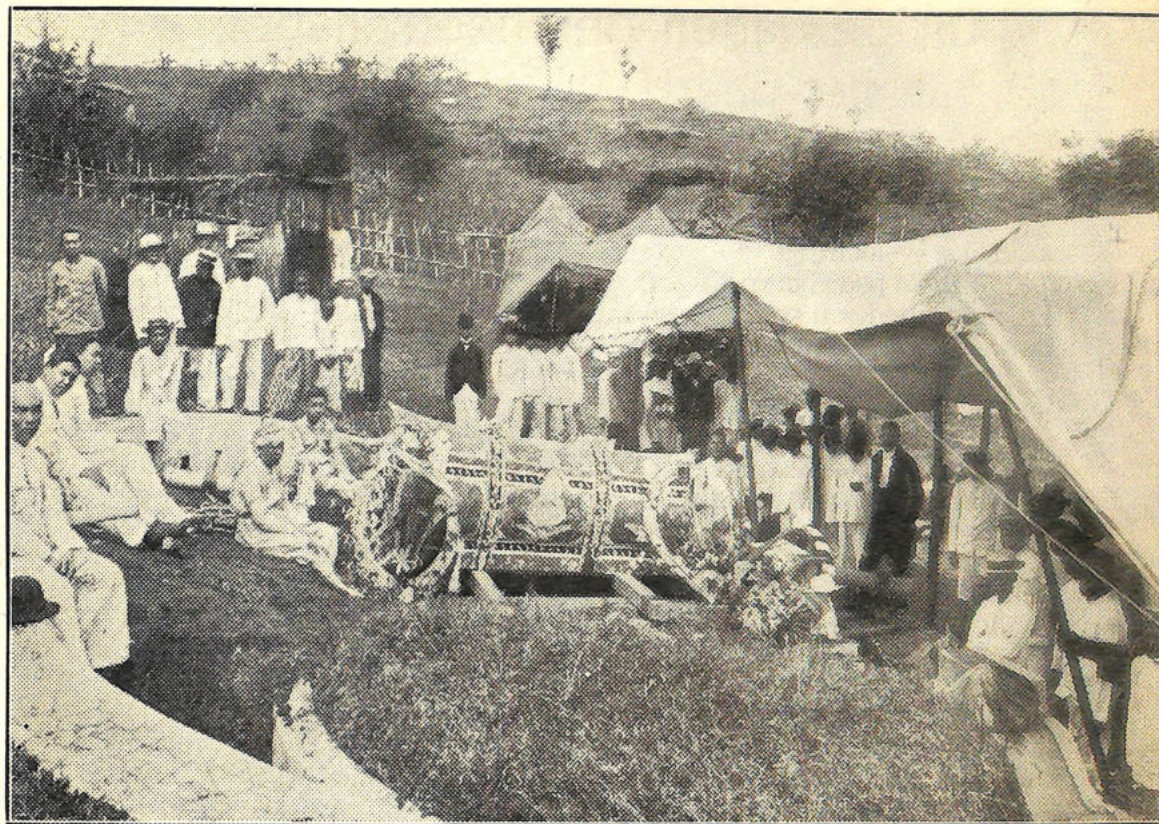
De jager draagt pijlenkoker, „dopjes”-kalebasje en vergiftkokertje steeds bij zich, zie IV. Meester in het maken van het blaasroer zijn de zwervende Poenan-stammen. Ze maken ook het vergif voor de pijltjes.

14. De Chineezen in Indië.

De Chineezen vormen al sedert lang een zeer belangrijke bevolkingsgroep in Indië. Wanneer ze uit China gekomen zijn, is niet zeker bekend. Volgens Chinese boeken bestond er reeds in de vijfde eeuw aanraking met Java, van waaruit herhaaldelijk gezanten werden gezonden. Ze kwamen als handelaren, voerden ijzerwaren, porselein, zijde, gouden en zilveren voorwerpen in en als ambachtslieden, die reeds in den tijd der Oost-Indische Compagnie zeer werden gewaardeerd. Door hun ijver, zuinigheid en handelsaanleg brachten velen het in den loop der eeuwen tot grooten welstand. Ze huwden vaak met inheemsche vrouwen, pasten zich geheel aan aan de toestanden, maar door streng vast te houden aan voorvaderlijke godsdiensten en sociale gebruiken, behielden ze toch hun eigen plaatsen. Zoo is er een groep Indo-Chineezen ontstaan met een sterke financiële ruggegraat. Er zijn Chinese bankinstellingen; reeders, beheerders en eigenaren van suikerfabrieken; groothandelaren; ijsfabrieken; groote winkels, enz. enz.

Het vasthouden aan oude gewoonten blijkt naar buiten vooral bij de begrafenissen. Is er een doode in huis, dan plaatst men een brandend stuk hout op straat. Het doel is om de geesten in den hemel te waarschuwen, dat er een doode in aantocht is, zoodat de ziel niet onverwacht voor de hemelpoort staat en niet onnoodig lang behoeft te wachten. Ook weten dan de voorbijgangers, dat er in huis een droeve plechtigheid plaats vindt, die ze niet door ongepaste drukte zullen hinderen. Groote hoeveelheden offerpapier worden verbrand: de rook wijst de ziel den weg naar den hemel. Bij het wegbrengen der kist worden stukjes zilverpapier verbrand. Ze stellen geldstukken voor, die de doode in den hemel kan gebruiken. Hierbij gaat men van de volgende gedachte uit: in den hemel wordt alles wat op aarde niet reëel is, werkelijkheid: zilverpapier, zilvergeld. Bij de begrafenis worden lange smalle vaandels gedragen, waarop in Chinese letters zegenwenschen voor den doode staan. Een muziekcors speelt Chinese melodieën. Ze dienen om wilde dieren en kwade geesten, die zich op den weg naar den hemel mochten bevinden en den afgereisde bedreigen, af te schrikken en weg te jagen. Het graf is reeds heelmaal in orde gebracht. Het er in plaatsen der kist eischt veel zorg, omdat anders de rust van den overledene wordt verstoord.

Op de hierbij afgedrukte foto is afgebeeld het grafwaarts brengen van een voornaam Semarangsche Chineesch handelaar, die met zeer veel ceremonieel werd ter aarde besteld. Vóór de baar zit de zoon in rouwkleeding, er achter staat de zoon van een bekend importeur, met wien de overledene zeer bevriend was en die hem op deze wijze de laatste eer bewees.

15. Uit de dagen der heerschappij van het paard.

In den „ouden tijd” (ongeveer 30 jaar geleden) hield elk Europeaan in Indië paard en rijtuig. De huizen waren er op ingericht. Naast elk huis stond een paardenstal met een „wagkamer” (het Indische woord voor koetshuis).

Tot het bediendenpersoneel behoorde de koetsier met den „staljongen”. De laatste alleen bij hen, die er meer dan één paard en meerdere rijtuigen op na hielden. De koetsier bracht of haalde de kinderen naar of van school; paste op het rijtuig als mevrouw ochtendbezoeken aan vriendinnen bracht of ging winkelen, waarbij ze vaak zelf mende. Hij bracht meneer naar het kantoor, enz., verzorgde het paard, hield het rijtuig schoon. Van de beurs hing de keuze van paard(en) en rijtuig(en) af.

Jonge echtparen waren gesteld op de „bendy-mylord”, die veel overeenkomst had met de „tilbury” met dit verschil, dat er zich achter een zitplaats bevond voor den koetsier. Bij geschikt weer werd de kap neergelaten. Er bestonden verschillende modellen, waarvan ik er hier een afbeeld met het paardje er voor (onderste foto). Breidde het gezin zich uit, steeg het salaris, dan voldeed de „twoseater” niet meer. Dan schafte men zich een wagen aan met twee of drie banken, waarvan ik er ook een afbeeld (bovenste foto).

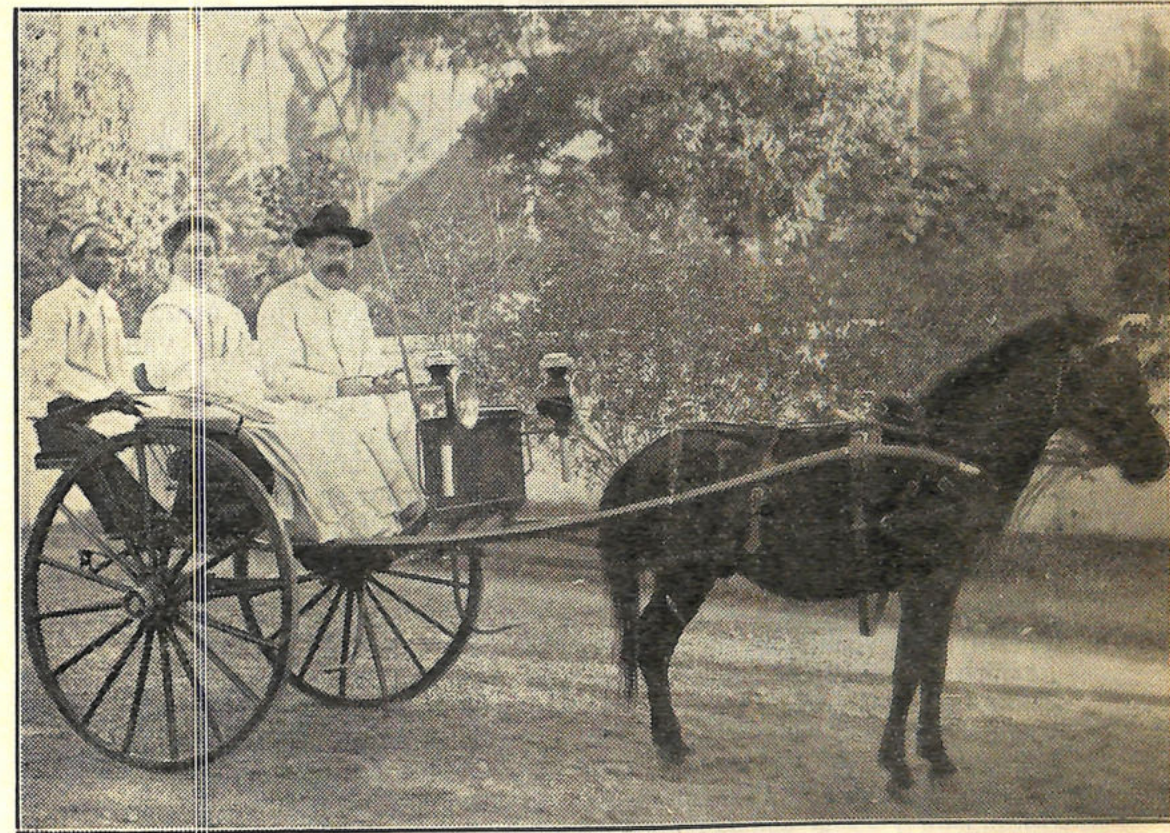
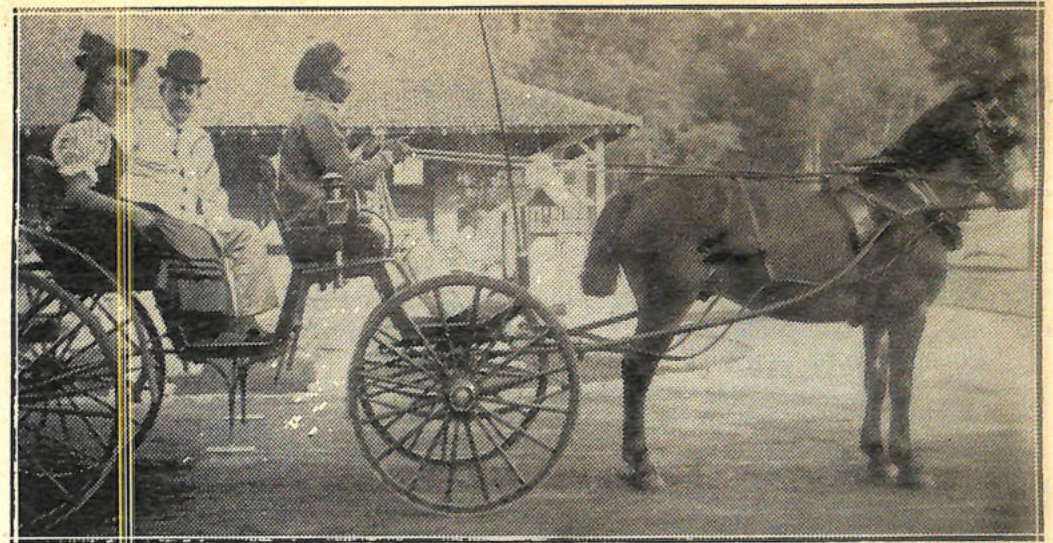
Bij mooi weer werd om te toeren de kap weggenomen. Eén paard kon de zware wagens niet trekken, er werd een span aangeschaft. Achter de wagen was een gelegenheid gemaakt voor koetsier en palfenier om er op te staan. Chefs van groote handelshuizen, hooge ambtenaren, rijke Chineezers, reden er mee. Vooral de laatsten pronkten met groote paarden uit Australië aangevoerd. „Sydniërs” noemde men ze. Alle rijtuigen waren voorzien van een bel ter waarschuwing voor de vele voetgangers op den weg. Die bevond zich voor in den wagen, onder den vloer. Daar stak een knop door. Door er op te trappen werd ze in werking gebracht.

Verder waren er wagens voorzien van wielremmen, noodig bij het dalen in het meer of min heuvelachtig terrein.

Van paarden hadden begrijpelijkerwijze weinigen eenig verstand. Wie verstandig was, liet zich bij het kopen raden door vakmensen. Soms was dit de koetsier.

Toen kwamen de fiets en de auto. De wegen werden verbeterd, het paard had als wagenpaard zoo goed als afgedaan.

Zag de Europeaan bij de keuze van een paard, naar kleur, houding, hoogte, draf, ouderdom, enz., dan bepaalden deze den prijs, bij den Chineesch en de inheemschen golden nog andere kentekenen. Dit waren vooral de haarwervels. Bevonden zich deze niet op de juiste plaats, waren er te weinig dan was de prijs, dien men wilde besteden, gering. Zoo vertelde de bekende zendeling Kruijt die in de

binnenlanden van Celebes een rijpaard dringend noodig had voor zijn arbeid in dat zware terrein, dat hij eens een zeer goed jong dier tegen lagen prijs machtig werd, omdat het een haarwervel op den hoef van een der voorpooten vertoonde.

„Een dergelijk beest zou nooit een harddraver kunnen worden”, meende de verkooper.

16. Ziekenverzorging in Indië.

De hierbij afgebeelde interieur-foto ontving ik van een zendingsarts, een der pioniers op het gebied van ziekenverpleging in Indië. Ze stelt voor een ziekenzaaltje met patiënten en verpleegsters. De afbeelding zal den lezers en lezeressen weinig zeggen en toch is ze merkwaardig. Ze was de trots van den menschlievenden dokter. En met recht!

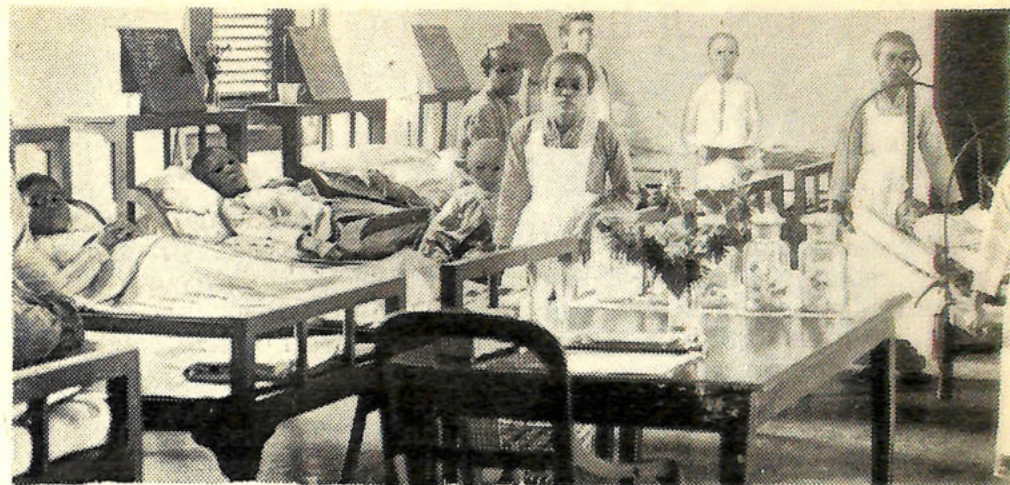
De zendelingen, die zich op Java vestigden, kwamen in nauwe aanraking met de bevolking. Ze zagen de vele stakkers, ziek en ellendig, behept met vreeselijke zweren en wonden. Ze hielpen zoo goed ze konden. Dat was het begin van het medische werk. Na verloop van tijd kwamen veel zieken om hulp vragen.

Zoo weet ik van een zendingspaar, man en echtgenoot, dat vaak 120 zieken per dag medicijnen verstrekten, wonden verbonden, enz.

Al ras voelde men, dat er echte dokters en verpleegsters moesten komen. Ze kwamen, de pioniers. Ze betrokken een heel eenvoudige woning, waarin een kamer tje tot spreekkamer werd „ingericht”. Ze leerden de moeilijke taal, wat noodig was om innig contact met de menschen te krijgen, ze trokken te voet de dorpjes in — auto's waren er toen nog niet — en hielpen waar ze konden. Het werk nam toe! Er moest een klein ziekenhuisje komen om zieken op te nemen. Ze ontvingen van liefdadige menschen geldelijken steun, zoowel van Java als van Nederland. Er kwam een ziekenhuisje: de wanden werden opgetrokken van gevlochten bamboe, de stijlen waren van hetzelfde materiaal, de vloer was van aarde(!), een oude keukentafel diende tot operatietafel. Heel, heel groote moeilijkheden moesten er worden overwonnen, eer de zieken vertrouwen kregen in de hun zoo geheel Westersche manier van behandeling. Maar met ijzeren volharding, bovenmenscheijk geduld lukte het. Het werd de dokters en Europeesche zusters te druk, ze konden het vele werk niet meer af. Er moesten Javaansche verpleegsters worden opgeleid. Hierbij ondervonden ze weer bergen van moeilijkheden, te wijten aan karakter, gewoonten, zeden, gebruiken van het Javaansche volk. Maar met veel tact en ongelooflijk veel geduld, gepaard met tal van teleurstellingen lukte het, enkele Javaansche vrouwen en mannen tot bekwame helpsters en helpers op te leiden. Eere ook die pioniers!

Dat was een uiterst moeilijk begin. Na eenige jaren ontvingen ze financieelen steun van het gouvernement. Maar die hulp was toen vrij gering.

Zoo lees ik van een ziekenhuis, dat vaak 400 patiënten per dag hielp en slechts steun ontving om er honderd te helpen. Het kwam f 4000 per jaar te kort. Een comité op Java en een te Utrecht hielp. Inplaats van loodsen van bamboe met aardden vloer werden er soliede gebouwen opgericht met vloeren met cement. Dat was een groote verbetering! Er kwamen meer zusters uit Nederland om be-

hulpzaam te zijn bij de opleiding van verpleegsters en ook van vroedvrouwen. Op het gebied van verloskunde heerschen overal in Indië droeve toestanden! Tienduizenden moeders sterven omdat ze geen deskundige hulp ontvangen. Ik noem een voorbeeld: in een groot gewest op Java met 2.500.000 inwoners, waren zes Europeesche artsen, dertien Indische dokters en veertien Javaansche vroedvrouwen. Maar samen bereiken ze slechts 1½ procent der barenden. Daar zouden 500 vroedvrouwen moeten zijn. In de grootere, meer Europeesche centra, als Batavia, is de toestand beter. Hier wordt thans 60 procent der bevallingen deskundige hulp verleend. Men ziet hoe oneindig veel er nog op het gebied van ziekenverpleging en kraamvrouwenverzorging moet geschieden!

Een staal van vertrouwen in de hulp der dokters is het volgende. Door het voorbeeld aangewakkerd, wilde een Mohammedaansche vereeniging een ziekenhuis oprichten. En wien werd om hulp en raad gevraagd? Een heel bekend Nederlandsch zendingsarts. Hij hielp gaarne! Eere dien menschlievenden zendingsman! Hij is niet meer, maar zijn werk leeft voort evenals dat van zijn overleden collega's!

17. De grot in het oerwoud.

Als u iets heel merkwaardigs wilt zien", vertelde de bedrijfs-leider van de kolenmijn te Tandjong Rêdêb (Oost-Borneo), „moet u de groote grot hier in de buurt gaan zien. De Controleur en de Sultan gaan er binnenkort naar toe en dan kunt u mee. De tocht duurt heen en terug vijf dagen, tenminste als er geen bandjirs komen, want die veroorzaken soms dagen oponthoud".

Ik klampte den bestuursambtenaar aan. Hij vond het best, dat ik van de partij zou zijn. Hij vertelde, dat er in die grot veel zwaluwen-nestjes werden verzameld en dat er om de pacht van het recht ze te mogen verzamelen een kwestie was gerezen, waarnaar de Sultan en hij een onderzoek moesten instellen.

Op den bepaalden datum stapten wij in de motorboot, waarmee we zoover mogelijk de rivier opvoeren. Toen stapten we over in Dajaksche prauwtjes. De gewone moeilijkheden : drijvende boomen; dwars over de rivier gevallen woudreuzen, kleine stroomversnellin-gen e.d. moesten worden overwonnen, maar in den normalen tijd van drie dagen bereikten we het begin van het pad, dat naar de grot leidde. Een Dajaksch pad is heel iets anders dan een pad hier te lande: in mijn oogen was het zuivere rimboe ! We klommen over omgevallen gladde boomen, moesten ons bij het passeeren van ravijnen vasthouden aan struiken en takken, werden gehinderd door de grijp-doorns der rottanpalmen, hadden last van bloedzuigers, liepen vaak kans te struikelen, omdat de voeten vastraakten in wortels, kortom we maakten de gewone moeilijkheden door van het oerwoud. Oer-bosch is heelemaal niet mooi. Zeker, het imponeert, als er gelegenheid is om naar boven en om zich heen te kijken, maar bij het loopen is het voortdurend naar beneden en naar boven zien om geen onge-lukken te krijgen. Na een uur zwoegen bereikten we den ingang der grot. De fakkels werden aangestoken, wij traden binnen. De bodem was bedekt met een dikke laag modder, waaronder zich scherpe steenen bevonden. We moesten kruipen of klimmen over rotsblokken, liepen vaak kans te vallen. Maar de Dajaks hielpen mij bij die onge-wone „wandeling". Honderden zwaluwen en vleermuizen fladderden om ons heen. Plotseling stonden we in een hal van geweldige afme-tingen. Reusachtige druipsteenformaties van allerlei kleur en vorm bedekten bodem, wanden en dak. Ik wilde dit alles gaarne op de fo-tografische plaat vastleggen, maar ik was doodmoe. Maar na een poosje te hebben nagedacht zei ik tot me zelf : „doe ik het niet, dan heb ik er mijn heele verdere leven spijt van". Ik liet de Dajaks met hun fakkels op de druipsteenrotsen klimmen, zette mijn toestel op, stelde zoo goed mogelijk in, strooide een blikje met ongeveer 75 gram „bliksempoeder" op een blik en ontstak het poeder. Een meter hooge vlam schoot naar boven, de foto was genomen.

En zoo ziet men nu hierbij het Borneosche natuurwonder. De Sultan vertelde, dat men drie dagen in de grot kon zwerven, dat er zich nog veel grootere gewelven in bevonden en ook een riviertje en meertjes. Maar wij hadden er genoeg van en keerden terug. Lag de grot ergens in Europa, ze zou vermaard zijn !

18. Paarden, kruiwagens, enz. op Borneo

„Ik heb op Borneo een paard gezien”.

— „Ik heb er vloeibare zuurstof afgetapt.”

— „En ik heb er Javaansche werklieden als volleerde polderjongens zien kruien”, voegde de derde der amices, die hun Borneosche herinneringen ophaalden, er als climax aan toe.

Ter verklaring een korte toelichting. Heel Borneo is één groot bosch, doorsneden met talrijke rivieren en Dajakpaden, onbegaanbaar voor paarden. Alle vervoer van goederen geschiedt per prauwtje, motorboot of stoomboot. Hier en daar zijn wegen aangelegd, begaanbaar voor auto's, waarvan dan ook gebruik wordt gemaakt, vooral in de streken waar de bevolking rubber plant. De Dajaks vervoeren hun goederen veel in rugmanden, die ze zelf dragen. Het paard is dus op Borneo volmaakt onbruikbaar. Hoe dat ééne paard er indertijd verzeild was geraakt wist de Borneo-man niet.

De vrienden waren al vrij oud, zoo tegen de zeventig. In hun jeugd hadden ze op de H.B.S. van hun leeraar vernomen, dat zuurstof me heel veel moeite toen eenige jaren geleden vloeibaar was gemaakt. Dat die laboratoriumproef zou uitgroeien tot een heele industrie had niemand vermoed. En nu vond de eene amice het bijzonder interessant, dat hij voor het eerst in zijn leven de vloeistof had gezien te Balikpapan, de beroemde oliestad, door een kraan open te draaien, waar het als water uitstroomde!

Nu de kruiwagens. Overal op Java worden goederen gedragen aan een stok met twee mandjes er aan. Hiermee brengt de Javaan zijn producten naar de markt, draagt hij steen aan voor het bouwen van huizen, aarde voor den aanleg van dijken, wegen en irrigatiewerken, haalt hij steenen uit de rivier voor het maken van fundamenteen, taluds bij ravijnen, enz. enz. Dikke eeltlagen op de schouders getuigen van noesten arbeid. Zelfs wandelende „restauratiehouders” vervoeren hun „keukentje” met den draagstok! Bij hem koopt de Javaan zijn twaalfuurtje en zijn dranken: koffie, „setroop” (water met vruchtjes, limonade met ijs). In de steden ziet men ze overal waar veel menschen zijn: bij de markten, de havens, het uitgaan van fabrieken, kantoren, werkplaatsen, enz. enz. Dan scharen die menschen er zich omheen, genieten van de goedkope versnaperingen, bespreken de feiten van den dag. Ik beeld hierbij een dergelijke Bataviasche „waroeng” af. De „kok” is bezig de geliefde „saté kambing” te bereiden. Dat zijn kleine stukjes geitenvleesch aan een stokje van bamboe geregen. Boven een houtvuurtje worden ze geroosterd met behulp van een waaiertje. De foto is genomen op een oogenblik, dat er weinig klandizie was. Anders zou de restaurateur met zijn keuken moeilijk zichtbaar zijn.

Ieder, die van de „Indische rijsttafel” heeft genoten, kent en waardeert deze echt Indische lekkernij.

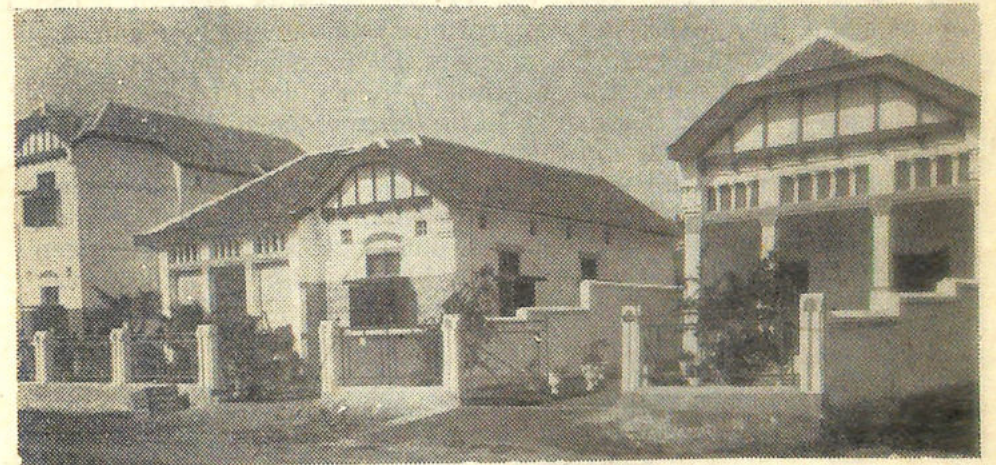
19. Huisvesting vroeger en thans.

De Europeaan in goeden doen bewoonde tot ongeveer vijftwintig jaar geleden het Indische huis, waarvan de bovenste foto een afbeelding geeft. Het was ruim en koel. Onder één dak vereenigd stonden er naast: paardenstal, wagenkamer, badkamer, enz., bediendenkamer(s), bergkamer voor provisiën, voorraden, koffers en een logeerkamer met voorgalerij. Op het ruime achtererf trof men vrucht- en andere boomen aan, heesters, potten of kuipen met bloemen, een put met badplaats voor het bediendenpersoneel. De voorgalerij van het huis was ontvangkamer, de achtergalerij huis- en eetkamer. Vóór de woning stonden kuipen met palmen en in de voorgalerij potten met bloemen e.d. vaak de trots der huisvrouw. Foto's met de bedienden er op zond men naar familie in Nederland om te laten zien, hoe men er leefde. Het personeel bestond als minimum uit: huisbediende, kamermeid, keukenmeid, tuinknecht. Vaak kwamen er nog bij: dispensbediende, koetsier met stalknecht, naaister, kindermeid en een waschmeid.

Bij zeer groote huizen was het personeel nog uitgebreider! Die schare bedienden was kostbaar. Soms was het noodig om voor de kinderen de beschikking over goede melk te hebben. Dan schafte men zich een paar koeien aan. Veel werk veroorzaakten de talrijke petroleumlampen. De huisvrouw had het met contrôle, het zorgen voor den goeden gang der huishouding zeer volhandig. Ik vestig hierop de aandacht, omdat de meening, dat ze den heelen dag op een gemakkelijken stoel lag, hier te veel verspreid is.

Maar ook in Indië veranderen de tijden. Er kwam gas, waterleiding, electriciteit, de huizen werden meer Hollandsch, de erven veel kleiner. Het bewonen werd eenvoudiger, gemakkelijker, de staf van personeel kon worden ingekrompen. Er verrezen in de groote steden wijken met nieuwe, moderne woningen. De onderste foto, hier afgebeeld, geeft hiervan een beeld.

Wij, oud-Indischgasten, denken bij het zien van dergelijke foto's of wanneer we gelegenheid hadden ons lieve Indië nog eens terug te zien, te wandelen door nieuwe straten met weemoed terug aan den „goeden ouden tijd”!!

20. Feestkleeding der „wilden”

Terpen en grafheuvels graven wij op om ons een beeld te vormen van het leven onzer primitieve voorouders. Veel is er reeds gevonden, maar een juist beeld geeft dit materiaal onzer verzameling niet. Er komt bij, dat het niet voor ons leeft : het is dood !

Hoe geheel anders zijn die oudheidkundige museums in de diepste binnenlanden van het groote Borneo : het oerwoud ! Daar lééft het materiaal : de mensch. Daar ziet men hem, slaat hem gade in zijn dagelijksche doen. Daar, in het woud, aanschouwt de primitieve mensch nog heden ten dage het levenslicht, groeit er op, leeft samen met zijn vrienden dier en plant om tenslotte onder de woudreuzen zijn graf te vinden.

Vaste woonplaatsen kent hij niet. Het oerwoud is zijn stamwoning, het bladerdak beschut hem tegen de zon, een schuin staand afdakje tegen regen en wind, vormt tevens zijn slaappleats.

Aanraking met de buitenwereld heeft hij zoo goed als niet. Af en toe bezoekt het hoofd van een Dajakdorp, onder wiens bescherming hij staat, hem. Hij drijft ruilhandel met dezen. Bijenwas, reukhout, kamfer, hars in het bosch verzameld, zeer mooie mandjes en ligmatten door de vrouwen gevlochten, ruilt hij in tegen zout, tabak, lucifers, opschik voor de vrouwen, ijzeren kookpannen, e.d.

Wild is de boschmensch, de „Poenan”, heelemaal niet ! Heel menschelijk zelfs ! Een voorbeeld : wij, de dokter en ik, bezochten een Poenanstam in Apo Kajan. Wij troffen weinig menschen aan. Ze waren het bosch in gegaan om te jagen. De weinige heel oude menschen en jonge kinderen waren „thuis” (onder de afdakjes) gebleven. Tegen den avond keerden ze terug, en zochten ze ons op in het bivak. Allen waren ze op hun best gekleed. Waarom ? Het was hoog bezoek en daarbij past feestkleeding. Dat doen wij ook, nietwaar ? Ik beeld hierbij een „wilde” Poenavrouw in feestkleeding af. Het fraaie mutsje, de halssnoeren, oorspiegeltjes en -versieringen had ze verkregen door ruilhandel met het Dajaksche hoofd. Ze zag er werkelijk keurig uit. Ze vond dit zelf ook !

21. Bandjirs en haar uitwerking.

Wanneer het den Dajakschen riviergoden gelieft regen te sturen, doen zij dit vaak zóó gul, dat de rivier het water niet kan bergen. Dan komen de beruchte bandjirs met groot geweld opzetten. De van zware boomen gemaakte badvlotten en de prauwen, die niet tijdig genoeg in veiligheid zijn gebracht, worden losgerukt en mee-geleept. Een dik gordijn van water omgeeft de hutjes, de storm loeit, smakt woudboomen neer, het is noodweer.

Varen op de rivier is dan uitgesloten, de prauwtjes zouden gekraakt worden door de dikke boomstammen, die als rietjes de rivier afstuiven.

Het water stijgt snel! In het gebergte binnen enkele uren vijf, tien of meer meter. In de benedenstreken dreigt het water de velden te overstroomen. Zal het water nog hooger stijgen? Zullen de velden diep onderloopen?

Ze loopen onder.

Zal de bandjir lang duren en de jonge aanplant door gulzige vischen en het water worden vernietigd?

De Dajak trekt er op uit om de goden te overtuigen, dat zijn belangen worden geschaad als het te lang duurt. De bovenste treden van de lange trap, die van de rivier naar zijn veld voert en nog boven het water uitsteken, besmeert hij met bloed (een magische handeling). Hij stelt offers op, hij belooft den goden een groot offer, nadat ze den bandjir hebben doen wegtrekken.

Maar niet steeds zijn ze hem ter wille. Het water daalt niet. De visch en het water vernietigen den aanplant. De Dajak moet opnieuw planten. Doch ook het nieuwe zaaisel dreigen gevaren. Late regens kunnen nog groote schade aanrichten. Varkens, herten, vogels, insecten concentreeren zich op de late velden, vernietigen de laatste hoop. Dan rapporteeren de bestuursambtenaren, dat er voedselschaarschte, honger onder de menschen is en er hulp, spoedige hulp moet worden gebracht.

Geregeld elk jaar maken de telegrammen melding van zware bandjirs, waarbij heele dorpen soms in den afgrond schuiven, tal van menschen en velden onder aarde en zand worden bedolven, wegen vernield en bruggen weggeslagen worden. Dit jaar op Celebes, een volgend jaar op Sumatra, op Java of op een ander der tienduizenden eilanden, die samen het kostelijke Indië vormen.

Jaren geleden sloeg de groote spoorbrug in de om haar natuurschoon zoo beroemde Aneikloof (bij Padang op Sumatra) weg. Bijgaande foto geeft het beeld van de verwoesting. Het heele dal was bedekt met door den stroom meegevoerde rotsblokken, die met donderend geweld de brug en den weg hadden gebeukt tot ze het opgaven.

22. Ellende.

Dank zij de woningwet en het enthousiasme van velen, gemeenteraden en belangstellenden in het belangrijke vraagstuk, is in Nederland heel mooi en nuttig werk verricht op het gebied van volkshuisvesting.

In Indië kende men tot voor het begin dezer eeuw geen gemeenteraden.

Voor sociale vraagstukken bestond er geen publieke belangstelling, zoodat de burgerij onmachtig was iets ter verbetering te kunnen bijdragen. Toen er gemeenteraden kwamen, werd dit langzamerhand anders. Sociaal voelende mannen togen op onderzoek uit. Ze wierpen zich o.a. op het woning- en woonvraagstuk in de groote kuststeden. Ze ontdekten wantoestanden, die niemand had vermoed. Sterftcijfers van 40 en 50 per mille bleken gewoon te zijn. Ja, cijfers van 75 procent vormden geen uitzondering. Vooral in de stadsdeelen door de inheemsche bevolking bewoond, ontdekten de onderzoekers héél slechte toestanden! Daar was geen waterleiding, geen stadsreiniging, geen straatverlichting, geen afvoer van regenwater; daar waren geen verharde straten, maar modderpaden; daar woonden de menschen in krotjes, waarvan de jaarlijksche huur de waarde vaak overtrof.

Daar troffen ze soms een woondichtheid aan, welke die van de dichtstbevolkte wijken van Amsterdam overtrof! In Amsterdam huizen met drie of vier verdiepingen, hier met één! In het kort de toestanden waren ellendig. De gemeenten werden voor de Herculestaak gesteld dien Augiasstal te verbeteren. Vol toewijding begonnen ze, stapje voor stapje, gediend door enthousiaste ambtenaren, gesteund door de pers.

Om de lezer een oppervlakkig beeld te geven van woon- en woningtoestanden, die men ontdekte, reproduceer ik hierbij een foto. Bij het beschouwen gelieve U het volgende te bedenken: een foto flatteert, het neusorgaan wordt niet gekwetst door faecaliënreuk, men hoort de horden muskieten niet, die 's avonds rondvliegen en de vreeselijke malaria verspreiden. Men ziet een straat. Links en rechts staan gemetselde gebouwen. Dat zijn magazijnen van handelshuizen. Rechts ziet men mannen hurken. Dat zijn de Javanen, die er overdag in werken. Links staan hokjes, samengeflanst uit oude pakkisten en leege petroleumblikken. Hierin wonen de mannen met hun vrouwen en de kinderen, die hun resten.

In den loop der jaren zijn er verbeteringen aangebracht. Hard is er gewerkt. Maar er viel zoo heel veel te doen in die verwaarloosde kuststeden. En de geldmiddelen waren gering. Toen kwam de crisis en moest het werk worden stopgezet.

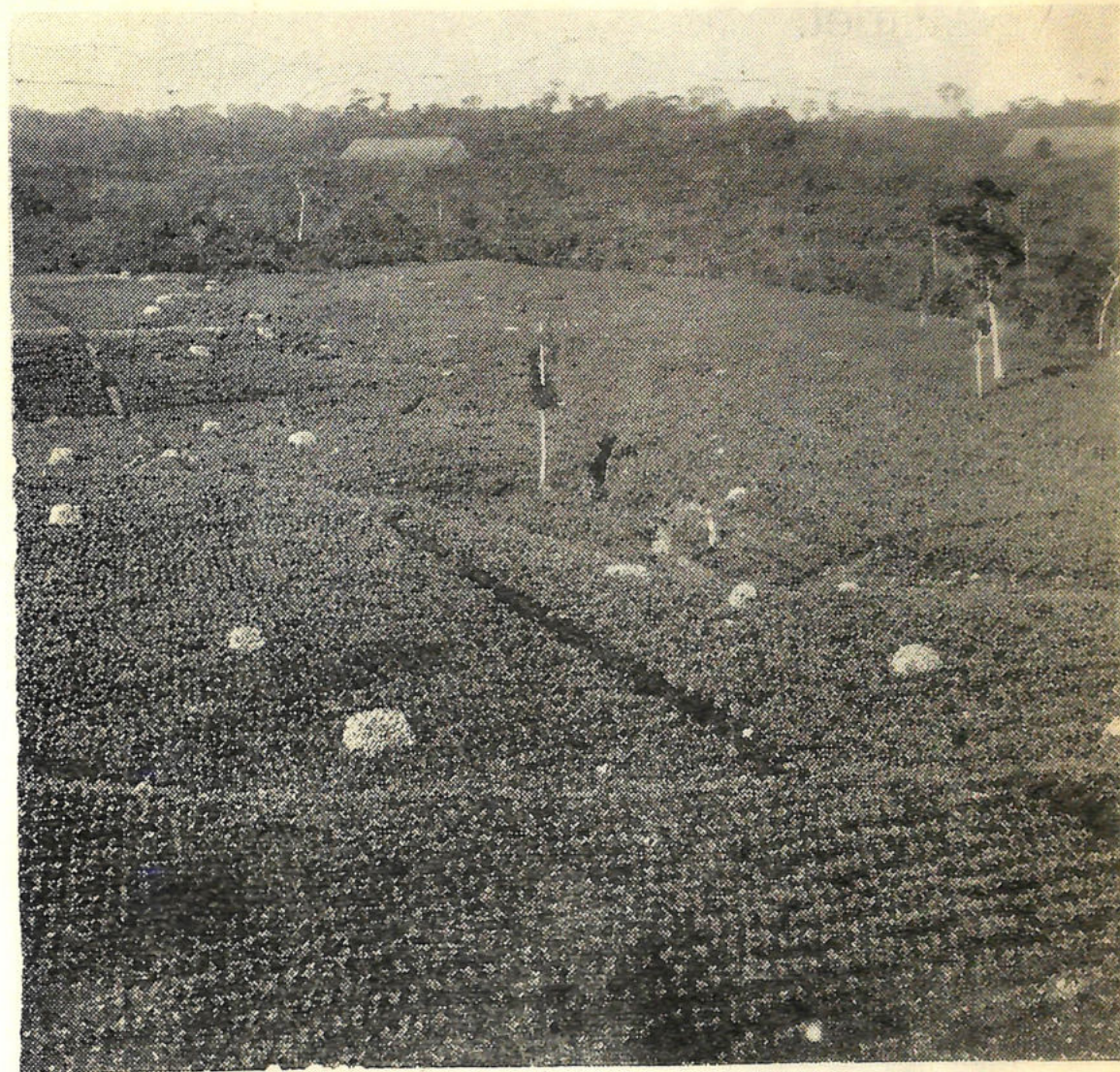
Helaas !

23. Van een eigenwijs „Singkèh” en een ontevreden baas.

De hier afgedrukte foto is er een van een groot, welverzorgd veld met half volwassen tabaksplanten, netjes in rijen op den voorgrond; droogschuren en de bergen van de Bataklanden op den achtergrond. Ze wekte de herinnering op aan een indertijd in Deli vernomen verhaal over een „singkèh”, Chineesch woord voor nieuweling, op Java „orang baroe” geheeten. Beiden in vroeger jaren synoniem met „presentkaasje”, iemand naar den Oost gezonden, waarmee men in Nederland geen raad meer wist. Ze werden vaak in de cultures geplaatst, waar ze onder leiding kwamen van den beheerder, die dit „present” meestal wel gaarne weer had willen loozen, maar het niet kon, omdat hij de protectie genoot van de directies of andere personen van invloed. In den ouden tijd — nog niet zoo héél lang geleden — toen theoretische kennis niet noodig was, zijn er van die „singkèhs” of „presentkaasjes” velen goed terecht gekomen.

Onder de nieuwelingen waren vele vreemde snuiters. Zoo kreeg een „singkèh” in Deli eens van zijn baas de opdracht een droogschuur af te breken. Dit eischt zorg, want ze moest elders weer worden opgebouwd. Hij begaf er zich 's ochtends vroeg naar toe en vond den mandoer (ploegbaas) en diens werklieden al bezig om hetgeen reeds was afgebroken, uit te zoeken en netjes te sorteeren. Het „singkèh” zag dat eens aan, waarbij hij tot de overtuiging kwam, dat hij al dit werk veel vlugger kon. Hij hield van aanpakken, niet van half werk. Tot groote wanhoop van den mandoer gaf hij last de groote schuur in brand te steken. De werklieden vonden het best: Ze hielden van een vuurtje. De mandoer trachtte den voortvarenden tuin-employé tegen te houden en deelde zijn chef mede, dat de schuur weer moest worden opgebouwd. Maar deze liet hem praten. De schuur, gemaakt van hout, bamboe en blaren (voor dakbedekking) brandde als een fakkel. Het „singkèh” wreef zich genoegelijk de handen: daar zat schot in! Spoedig lag de schuur brandend tegen den grond: er bleef niets van over. Hij vond, dat hij hem dit eens netjes had „geleverd”, zijn baas zou er wel mee in den schik zijn, dat alles zoo vlug was opgeruimd! Maar het kwam anders uit: den baas had hij tot wanhoop gebracht. Het was niet de eerste keer, dat het voortvarende jongmensch hem een kool had gestoofd!

24. Pitriet.

De familie zat op een mooien zonnigen dag in de serre, pas gemeubileerd met mooie stoeltjes. Moeder vertelde, dat ze van pitriet uit Indië waren gemaakt. Jan, de H.B.S.-er, vroeg wat pitriet nu eigenlijk was.

Noch moeder, noch vader wist dit.

„Dan vraag ik het aan onzen leeraar in de aardrijkskunde”, zei Jan. „Hij heeft pas een reis door Indië gemaakt en die weet het nu natuurlijk”.

Maar Jan wist niet, dat de leeraren op dergelijke reizen geen pitriet zien, want dat het komt uit de wildernis en daar komen de toeristen niet.

Het toeval echter wilde, dat Jan's leeraar de wildernis wel kende. In zijn jeugd had hij door de bosschen gezworven en daar kennis gemaakt met de plant, waarvan pitriet wordt verkregen: rottan. Hij had toen heel veel last gehad van de dorens die plant en die kennis-making was heelemaal niet prettig geweest: voortdurend bleef hij er in haken, ook al hadden de koelies nog zoo hun best gedaan de hinderlijke ranken met hun honderden haken weg te kappen. De leeraar vertelde, dat die dorens heel nuttig zijn voor de planten. Ze dienen om er mee naar boven te klimmen, zich in de hooge boomen vast te hechten. De planten bestaan uit lange stengels, die 50 en meer meter lang worden.

De bevolking, vooral die van Zuid-Sumatra en Borneo, verzamelt die stengels, ontdoet ze van de zijtakken, snijdt ze op bepaalde lengte, ongeveer vier vaam (bijna zes meter), schuurt ze af en droogt ze. Wordt hieraan veel zorg besteed, dan verkrijgt men gladde, geel gekleurde rottan en anders zwarte, ruwere. De handelswaarde hangt af van de kleur, gladheid en dikte. Er is een vijftal handelsoorten, die voor verschillende doeleinden dienen, b.v. voor: wandelstokken en parapluies.

Een heel mooie rottanwandelstok, een stok die uit één geleding bestaat, egaal bruin van kleur en mooi cylindrisch, is heel duur. De prijzen er van lopen uiteen van pl.m. f 50.— tot f 75.— per stuk! Dat komt, omdat ze zoo buitengewoon schaarsch zijn.

Op Borneo en misschien ook wel elders, dat wist Jan's leeraar niet precies, wordt rottan ook aangeplant. Het zoeken in de bosschen is moeilijk werk. De menschen blijven vaak weken uit en komen vaak ziek en uitgeput thuis. De bereide rottan wordt in bundels naar de opkoopters aan de groote rivieren gebracht. Deze wegen ze met behulp van een unster en verschepen ze naar de groote havenplaatsen. Vandaar vinden ze hun weg over de geheele wereld. De uitvoer van Indië bedroeg in 1911 ongeveer 50.000.000 kg.

De leeraar vertelde verder, dat de rottan voor de bevolking onmisbaar is. Ze maakt er draagmanden van, matten, gebruikt ze om

er alles en nog wat mee te binden, b.v. stijlen van huizen enz. En hij vestigde tenslotte de aandacht op de Dajaksche matten, die getuigen èn van groote kunstvaardigheid èn van buitengewone kunstzinnigheid.

Jan kwam voldaan thuis en luchtte tegenover zijn familie de pas opgedane kennis. Voortaan beschouwden ze het mooie ameublement met heel andere oogen.

25. De glorielijd van een Papoeasch meisje.

De glorielijd voor het Papoeasche meisje van Zuid-West-Guinea is het oogenblik, dat ze den leeftijd van jonge dochter heeft bereikt. Dan wordt haar gladde huid bedekt met een netwerk van litteekens. Een gladde huid vinden de menschen niet mooi.

Het Nederlandsch bestuur tracht die „schoonheidsverbetering” tegen te gaan, maar zonder veel succes. Natuurlijk niet. Welke vrouw gehoorzaamt niet aan de modewet? Waarom zou een Papoea-vrouw een uitzondering maken? Het bekerven van het lichaam veroorzaakt heel veel pijn. Om het niet te voelen, bedrinkt de vrouw zich eerst. Niet met alcohol, maar met een „drank” verkregen uit het uitkauwsel van een wortel. De verdooving is echter niet zoo volkomen of een paar helpsters hebben handen vol werk haar kalm te houden. De vrouw, die de versiering aanbrengt, gebruikt hiervoor een klein dun schelpje of een stukje glas, afkomstig van een stuk geslagen flesch. Met vaardige hand kerft ze in de huid van borst, armen, buik en dijen zwierige figuren: slanke palmtakken, breede banden met fijne ruitjes opgevuld. Soms wordt ook nog de rug afzonderlijk behandeld, maar alleen dan wanneer de patiënt dit kan verdragen.

Is de behandeling afgelopen, dan heeft de vrouw dagenlang hinder van de wonden. Ze kan heel moeilijk loopen, zitten of liggen! De wonden worden gedurende enkele dagen ingewreven met asch en roet van gras en kruiden. Ze sluiten dan niet zoo gauw en er vormen zich dikke, blinkende „mooie” litteekens.

Dan worden ze ingesmeerd met verzachtende klappermelk (Kosmelk).

Gedurende de heele behandeling is het de vrouw verboden een jonggetrouwde nog kinderlooze vrouw te zien, dan zou òf de ontsteking te heftig zijn òf zouden de wonden dichtgroeien en geen litteekens vormen.

Een ander merkwaardig tijdstip in het leven der Papoeavrouw treedt in, wanneer ze weduwe wordt. Dan kleedt de vrouw van Frederik Hendrikseiland zich met een groote rouwkap, van blaren gevlochten en moet ze zich geruimen tijd aan bepaalde leefregels houden.

De foto hier afgebeeld, ontving ik van Pater Geurtjens. De gegevens voor dit artikeltje ontleende ik aan zijn mooie boek: „Onder de Kaja-Kaja's van Nieuw-Guinea”.

26. Chineezen in Indië.

Indertijd hield de Indische politie een armen, naar zijn vaderland terugkeerenden Chinees aan, omdat hij in een petroleumblik menschenbeenderen vervoerde. Men dacht aan moord, aan menscheneters, aan een hoogst ernstig misdrijf.

Maar wat bleek? Het meenemen van beenderen was een bewijs van piëteit! De stakker had het niet over zich kunnen verkrijgen, dat na zijn vertrek uit Indië, anderen het gebeente van zijn overleden vrouw zouden verstoren. Men dient te bedenken, dat de verhouding van man tot vrouw een der vijf heilige betrekkingen is, die moeten worden onderhouden.

Hoewel de Chinees al vele, vele eeuwen in Indië is gevestigd, vaak gehuwd is met inheemsche personen en dikwijls alleen de taal van het land kent, voelt hij zich toch Chinees en verbonden met China.

Tot nog niet zoo heel lang geleden hielden de Chineezen in Indië zich streng aan hun voorvaderlijke zeden. Hun aloude geestesleven is ingesteld op piëteit, de kinderlijke piëteit voor de ouders. Deze is de eerste plicht, de grondslag van alle deugden.

De verhouding van vader tot zoon is het fundament, waarop in het oude China het staats- en familieleven is opgetrokken. Een Chinees b.v. ondergaat gaarne de straf, die zijn ouders hebben verdiend. Heeft de vader schulden gemaakt en kan hij ze niet afdoen, dan moet de zoon ze betalen. Het ideaal eener Chineesche familie, het toppunt van geluk is, dat er vijf geslachten bij elkaar in één huis wonen: overgrootvader, grootvader, vader, de zoon en kleinkinderen!

In Indië ziet men den Chinees overal waar maar iets te verdienen valt. In de Buitengewesten koopt hij boschproducten van de bevolking op en verkoopt hij Europeesche en Japansche fabrikaten. Door heel zuinig te zijn, zich alles te ontzeggen, hard te werken, brengt hij het soms tot grooten welstand. Nergens in den grooten Indonesischen archipel is het Chineesche element zoo ruim vertegenwoordigd als in de z.g. Chineesche Districten van West-Borneo. Ik beeld hierbij af een rijke Chineesche moeder, echtgenoot van een handelaar, met haar twee kindertjes, alle drie in Chineesche feestkleeding. De foto ontving ik van de Paters Capucijnen.

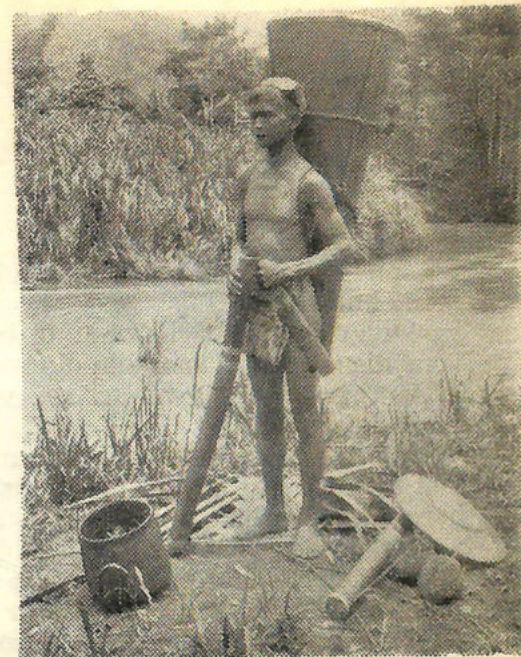
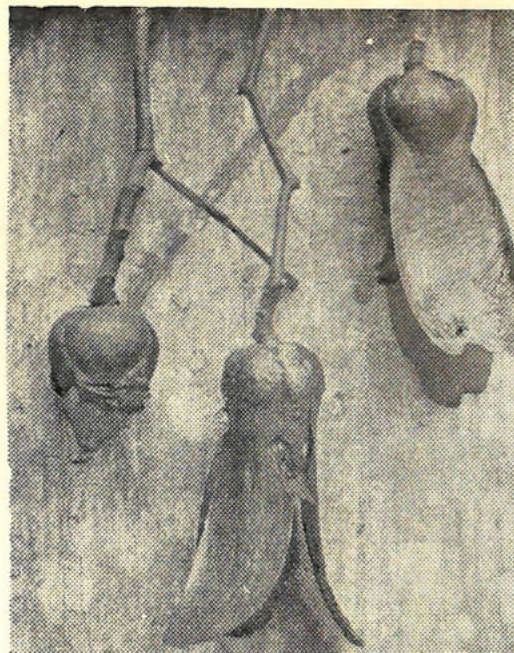

27. In het tropische oerwoud.

Het bosch van ons gematigd klimaat levert hout. De mensch kan er zonder toevoer van levensmiddelen niet in leven. Hoe geheel anders is in dit opzicht het tropische woud. Het levert spijs en drank mits men er thuis is. Heeft de woudlooper dorst, zijn er geen rivieren in de buurt, dan kapt hij een stuk van een liaan en vangt het water op, dat er uit loopt. Heeft het etensuur geslagen en bezit hij geen ijzeren of anderen pot, dan kapt hij een stuk bamboe, vult dit met de meegevoerde rijst, voegt er water aan toe, plaatst de bamboe boven een vuurtje en als ze vlam vat, is de rijst gaar. Vruchten groeien er veel in het bosch. In den vruchtentijd vlijt zich een Dajak-familie onder den geweldigen doerianboom, en raapt de rijpe vruchten op, die bij duizenden naar beneden vallen. De wilde varkens zijn er ook ver-zot op. Ze komen er op af. De jacht verschaft den Dajak vleesch en vet. Aan verschillende boomen groeien vruchten, die vet bevatten. De bekendste is de tengkawan. Het vet uit de vruchten bereid, is licht groen gekleurd, een groote bijzonderheid voor een vet. Zoodra ze rijp zijn, vallen de vruchten op den grond. De bevolking, vooral die van West-Borneo, verzamelt ze. Ook wint ze er zelf spijsvet uit.

Op de foto ziet men die merkwaardige vruchtjes: links zonder, rechts met de vleugels. Het vet dient voor voedsel, geneesmiddel en in Europa voor de vervaardiging van kaarsen en zeep. Gemengd met dammar-hars dient het ook voor het kalefaten van prauwen. Merkwaardig is het, dat de boomen om de 5 à 7 jaar een goeden oogst leveren.

Van bamboe maakt de woudbewoner zijn huisje, gedekt met boomblaren. Stijlen en balken zijn vastgemaakt met rottan: het heele huis is zonder spijkers opgezet! Bamboe dient voor vaatwerk. Men schrijft het aan de aanwezigheid van bamboe toe, dat de pottenbakkerij in den Oost-Indischen archipel niet tot hooge ontwikkeling is gekomen. Van droge blaren en tabak maakt hij zijn sigaret. De toppen van sommige varens en rottan-palmen dienen hem voor groente. Van boomschors maakt hij de wanden van zijn huisjes, vroeger ook zijn kleeding (thans in enkele geïsoleerde steken ook nog wel, o.a. in Apo-Kajan, midden-Borneo). Soms dient boomschors ook om er een prauwtje van te maken. Moet de woudbewoner een rivier oversteken en is de stroom te fel om er door te loopen, dan maakt hij een brug, door een boom aan den oever zoo te bekappen, dat hij bij het neervallen den anderen oever bereikt. Hars (dammar) komt in veel streken in groote hoeveelheden voor. De woudbewoner verzamelt ze en brengt ze in een mand van boomschors gemaakt, naar den opkoper om ze tegen andere goederen in te ruilen. Van dammar maakt hij een fakkel om zijn woning te verlichten. Het bosch bevat ook sago, het bekende voedingsmiddel. De tweede hierbij afgebeelde foto toont zulk een drager.

Op de derde afbeelding — uit Halmaheira — ziet U een sagofabriekje, dat zich door zijn zure, onaangename lucht al van ver aandient. Ik moet hier opmerken, dat sago haar reputatie van goed voedingsmiddel niet heelemaal verdient! Dit is gebleken uit onderzoeken van het bekende „Instituut voor Volksvoeding” te Batavia.

Het woud levert ook honig, was, kleurstoffen, looistoffen, eetbare knollen en wortels, slangenhuiden (voor schoenen, taschjes, enz. onzer dames) en niet te vergeten met zijn vele dierlijke bewoners het zoo noodzakelijke vleesch voor den bewoner.

28. Hadji's.

Een Mohammedaansch bedehuis van Midden-Sumatra is bij dit artikel afgebeeld.

Dergelijke „missigits” zijn, of beter gezegd, waren karakteristiek voor die streken. Thans zijn die zoo mooi in het landschap passende kerken zoo goed als verdwenen, vervangen door vaak leelijke, moderne misbaksels.

Vóór de missigit staan twee mannen, gekleed in lange mantels met tulband. Dat zijn „hadji's”, mannen die de verre, moeilijke, kostbare en gevaarlijke reis naar Mekka hebben volbracht.

Het is de plicht van elken Mohammedaan minstens eens in zijn leven naar Mekka ter bedevaart te gaan, tenzij hij daartoe om geldige redenen niet in staat is. Aan de reis naar de heilige stad wordt vergeving van vroeger begane zonden toegekend. Keert hij terug dan is hij „hadji”, en een gewichtig persoon geworden, want hij heeft in de heiligste dagen de heiligste plek der aarde bezocht. Hij is voldaan, dankbaar, trotsch, nu heelemaal tot de groote, honderden millioenen tellende wereldbroederschap der geloofsgenooten te behooren, en tot hen, die voor de zaligheid bestemd zijn.

De beteekenis van Mekka is voor Indië is zeer groot. In verschillende opzichten. Ik noem er een. Daar komen de menschen samen uit alle deelen der wereld. In sommige dier plaatsen heerscht doorlopend cholera. De bewoners dier streken nemen de kiemen mee en tasten de anderen aan. Deze nemen de kiemen weer mee naar hun eigen land, waar de ziekte dan uitbreekt. Millioenen en milioenen menschen sterven er aan. Ook in Indië. De ouderen der Indischgasten onder de lezers herinneren zich de nare „cholera-jaren” nog wel. Dank zij voortdurende contrôle, nooit verslappend toezicht, verschillende wijze regeeringsmaatregelen, is in de laatste jaren geen cholera-epidemie in Indië meer uitgebroken.

De reis der hadji's is kostbaar. Ze kost gemiddeld f 700.— per persoon. Bedenkt men nu, dat in jaren van normale welvaart ongeveer 40.000 Indonesiërs ter bedevaart gaan, dan blijkt, dat er vele millioenen aan ten koste worden gelegd.

U stelt allicht de vraag of de menschen met zóóveel levenservaring, uitbreiding van hun gezichtskring, enz. terug komen, dat het groote bedrag, om het kort, maar duidelijk te zeggen „rendeert”? De niet-Mohammedaan kan op die vraag geen antwoord geven. Het geldt een ideële zaak en die kan niet in klinkende guldens worden gewaardeerd.

Op de heenreis naar Mekka komen de pelgrims te Djeddah. Daar moeten ze hun reispassen toonen aan den Nederlandsch-Indischen vertegenwoordiger. Velen vinden dat niet prettig, omdat ze gehoopt hadden eens een tijdje bevrijd te zijn van de aanwezigheid van ons bestuur. Velen ondervinden het als een druk. Maar de wet schrijft het

viseeren voor, er is niets aan te doen. Eenige maanden later wordt het Consulaat door terugkeerenden bestormd! Ze zijn blij, want daar vinden ze hulp, medewerking, voorlichting. En niet alleen te Djeddah. Ook in Mekka zelf hebben ze bij ziekte hulp gevonden (gratis) bij het „rood-wit en blauw”. In de tenten met de hun bekende vlag vonden ze redding, als ze van dorst en uitputting dreigden om te komen. Was men bestolen, werd men te veel afgezet, dan was daar hulp te vinden.

29. De zorg der Dajaks voor hun dooden.

De Dajak van Apo-Kajan (Midden-Borneo) besteedt veel zorg aan zijn dooden. Vooral als de overledenen van hooge geboorte zijn. Het ceremonieel en alles wat met een sterfgeval verband houdt, is zóó uitgebreid, dat ik hier maar op een paar onderdeelen kan wijzen.

Wanneer iemand plotseling sterft, bijvoorbeeld tengevolge van een ongeluk, dan is dit voor de menschen het bewijs, dat hier boosaardige geesten in het spel zijn.

Voor die geesten zijn zij zeer bevreesd, waarvan het gevolg is, dat dergelijke overledenen geen, zooals wij zouden zeggen, eervolle begrafenis deelachtig worden.

Een groot hoofd gaf men indertijd bij de begrafenis zooveel „koppen” mee in het lijkenhuisje, als hij menschen had gesneld. Dit gebeurde om bij aankomst in den hemel indruk te maken, te laten zien, dat men met een dapper man te doen had.

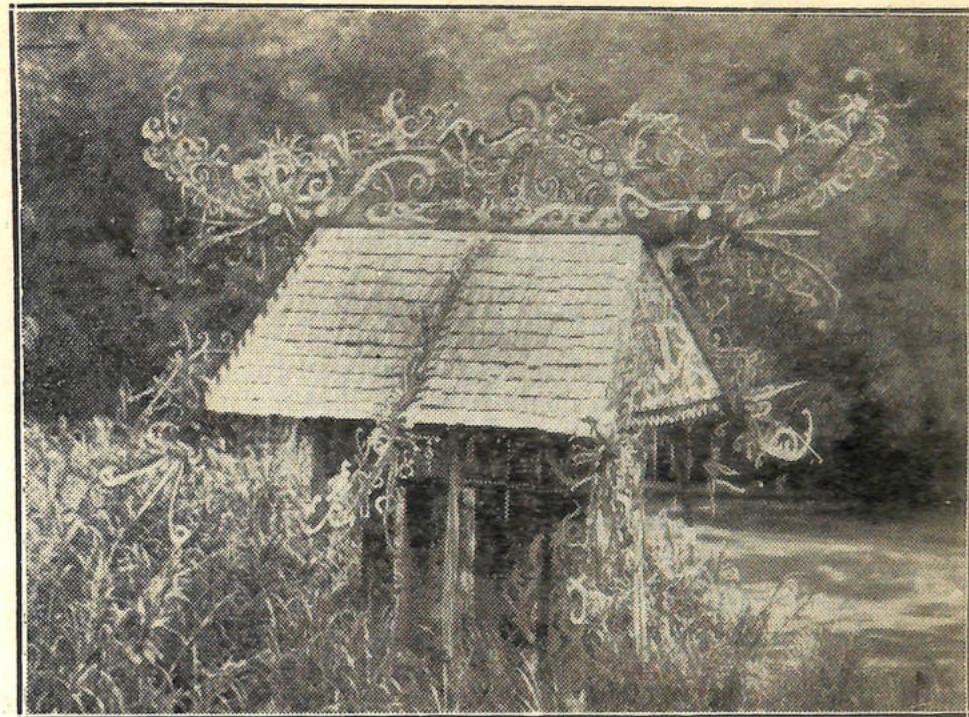
De „zielen” der dooden spelen een eigenaardige rol in de Dajakmaatschappij. De menschen zijn er bang voor. Ze vreezen, dat ze de „zielen” der levende nabestaanden zullen gaan halen om prettig gezelschap te hebben, m.a.w. die familieleden zullen dan sterven.

Nu past men bij groote hoofden een eigenaardig middel toe om dit te voorkomen. Ze krijgen op hun reis naar het hiernamaals een alcoholischen drank mee, dien zij bij aankomst in het „zielenhuis” aan de daar huizende „zielen” schenken. Dezen worden dan dronken, zoodat ze voorloopig geen lust hebben naar de aarde af te dalen om familieleden te halen..... Ik merk op, dat de Apo-Kajans in tegenstelling met vele andere Dajakstammen, zeer matig zijn met het gebruik van alcoholische dranken.

Hoewel de „zielen” in het „zielenland” in een soort paradijsachtigen toestand verkeeren, ziet de Dajak toch tegen den dood op.

De kerkhoven staan in Apo-Kajan benedenstrooms van de rivier, waaraan het dorp ligt. Dit is een veiligheidsmaatregel. Op die kerkhoven waren „geesten”, „spoken” rond. De menschen zijn bang dat deze naar het dorp gaan en de oorzaak van sterfgevallen zullen zijn. Maar die spoken of geesten kunnen zich niet stroomop langs de rivier bewegen. Ze kunnen dus niet in het dorp komen, als dit stroomopwaarts ten opzichte van het kerkhof staat.

De dooden krijgen allerlei zaken mee, waarvan ze in het hiernamaals profijt kunnen hebben: kleeren, wapens, enz. Die voorwerpen worden aan het sterfhuis opgehangen of er bij geplaatst. We beelden hierbij een graf van een groot hoofd af, overleden toen wij onze filmreis door Apo-Kajan maakten. De versieringen op het dak zijn gemaakt van hout, dat zich gemakkelijk laat bewerken. Het is evenwel niet sterk, niet bestand tegen de invloeden van zon, wind en regen. Maakt een dergelijk grafhuis met zijn rood, wit en zwarte beschildering als het pas gebouwd is een zeer netten indruk, na eenige maan-

den is het uiterlijk heel anders: het is verwaarloosd. Aan herstellen denken de menschen niet, uit vrees voor de om het huis rondwarende spoken en geesten.

Ik heb herhaaldelijk het woordje „ziel” gebruikt. De Apo-Kajans spreken van „Beroewa”. Ze schijnen er onder te verstaan het geestelijke, het levenwekkende, de levenskrachten in den mensch, zijn tweede ik. Ik weet er in onze taal geen woord voor. Wat de Dajaks er precies onder verstaan, is mij niet duidelijk.

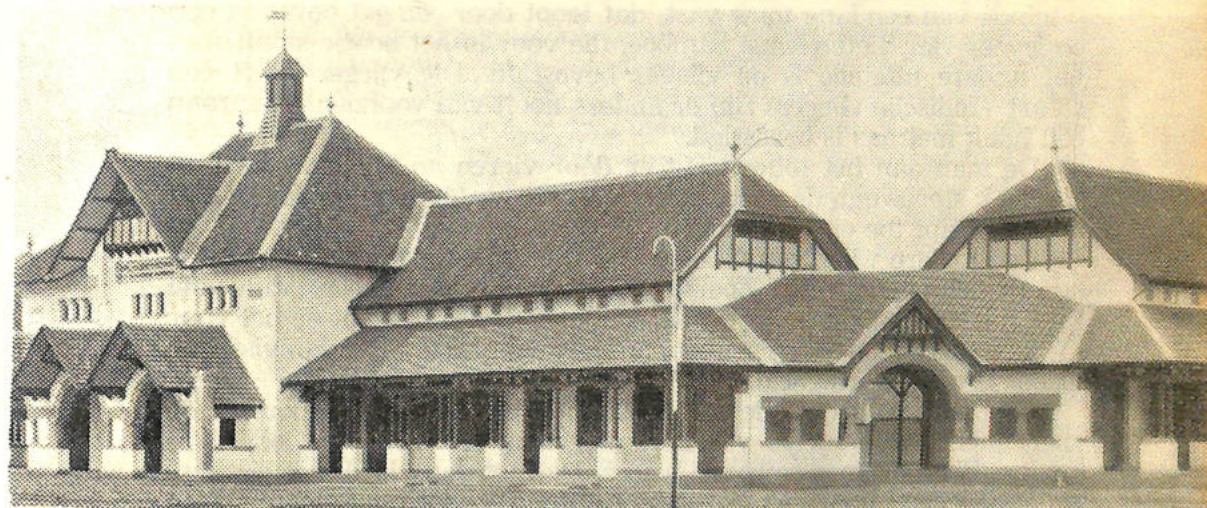
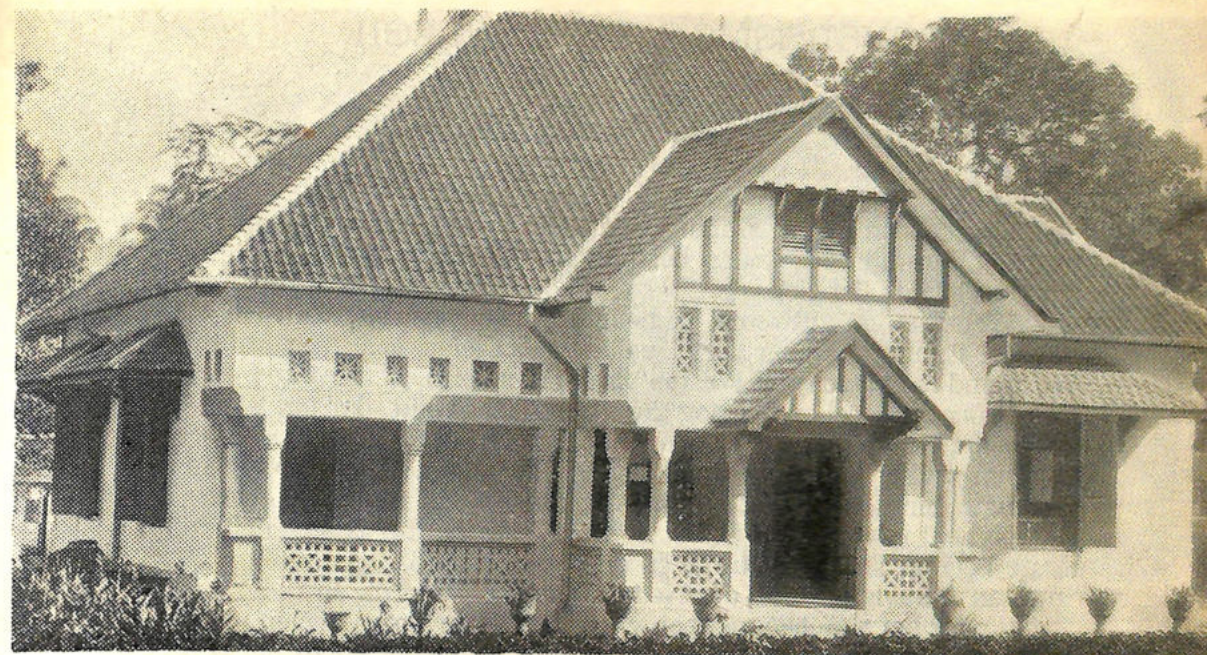
30. Onderwijs in Indië.

Bij mijn bezoek aan Semarang (Java) aan de gemeentelijke handelsschool in 1924 trof ik op de voorste banken eenige meisjes aan, waaronder twee Javaansche. Er naast en er achter zaten Chineesche, Europeesche en Javaansche jongens. Ik was verbaasd! De Javaansche meisjes n.l. hadden door het plaats nemen op een handelsschool tusschen jongens het bewijs gegeven van een veranderde levensbeschouwing, die ik zoo spoedig na mijn vertrek in 1914 niet had verwacht! Toen ik in 1896 op Java kwam, werd er aan onderwijs aan inheemsche meisjes eigenlijk nog niet gedacht, ook niet aan dat aan jongens van anderen dan Europeaanschen landaard. Dit veranderde ongeveer tien jaar later na den oorlog tusschen Japan en Rusland, waarbij de Aziatische natie een Westersche had overwonnen. Met Japan voor oogen begreep men, dat voor vooruitgang het eerst noodige was : onderwijs.

Enkele onder de Chineezzen hadden dit wel eerder ingezien. Ik herinner me, dat een Chineesch groothandelaar veel moeite deed om zijn kleinzoon op een Europeesche lagere school te plaatsen. Het hoofd der school kon het verzoek niet toestaan, hoewel het een jongen betrof, die door privaattlessen goed was voorbereid. Hij zei: „Laat ik dezen jongen toe, dan kan ik de volgende verzoeken, die beslist zullen komen, niet weigeren en dan lijdt het onderwijs er te veel onder. Die jongens kunnen het onderwijs niet volgen, omdat zij het Nederlandsch niet goed verstaan”.

In dien zelfden tijd werkte er op Japara (in de buurt van Semarang) een jonge Javaansche vrouw van edelen bloede. Ze had een Europeesche lagere school bezocht en sprak voortreffelijk Nederlandsch. Toen ze twaalf jaar oud was, werd ze van school genomen, de strenge Javaansche zeden eischten dat. Ze zag echter kans zich verder te ontwikkelen. Geholpen door haar twee zusters en later door haar echtgenoot, een hoog geplaatst Javaansch ambtenaar, richtte ze een schooltje op voor Javaansche meisjes. Kartini, zoo heette deze jonge, nobele vrouw, wilde de Javaansche vrouw vrijmaken uit den toestand van onderworpenheid, vooral ten opzichte van den huwelijksdwang, ze waardige gezellen maken van haar mannen, ze geschikt maken als moeders en echtgenooten in het Javaansche gezin. Helaas is ze jong gestorven, maar haar ideeën leven voort in de „Kartini-scholen”, later door vereerders opgericht. Er ontstond een geweldige drang naar onderwijs op allerlei gebied en bij alle volken in Indië. Er kwamen lager, uitgebreid, middelbaar en hooger onderwijs, technisch en landbouwenderricht. En dat alles binnen een kwart eeuw. Scholen met internaten voor jongens en meisjes werden opgericht. Ik beeld hierbij een dergelijke school met een der onderwijzerswoningen af.

Ook aan het allereenvoudigste onderwijs (alleen rekenen, schrijven en lezen in de landstaal) werd veel aandacht besteed. Ik merk op,

dat het hierbij gaat om de oprichting van pl.m. 30.000 (of meer!) van die schooltjes, dat het aantal inheemsche talen groot is en de draagkracht der bevolking uiterst gering. Tal van moeilijke vraagstukken moesten worden opgelost. Er is door velen met groot enthousiasme gewerkt aan de taak om de tientallen millioenenbevolking op hooger geestelijk peil te brengen, er is reeds veel bereikt, maar het is nog maar pas een goed begin.

Op de eilanden buiten Java, met den onheilspellenden naam „Buitengewesten” aangeduid, is het vooral de Zending, die zich op het gebied van het geven van onderwijs buitengewoon verdienstelijk maakt.

31. Vischvangst op veel wijzen.

Wat doen die twee menschen daar in het roeibootje op zee? vroeg ik aan mijn begeleider, bestuursambtenaar op Ternate, die mij zijn standplaats liet zien.

— Wel, was het antwoord, ze hengelen naar visch met een vlieger.

Voor ik hiervan meer vertel, zal ik mededeelen waar Ternate ligt. Het eiland is gelegen ten Westen van Halmaheira, het groote eiland, dat in vorm zooveel op het nog grootere Celebes lijkt, dat ten Westen er van ligt. Het is gevormd door hetgeen er bij vele uitbarstingen van een vulkaan, ongeveer 50 keer in de laatste \pm 400 jaar, uit het binnenste der aarde te voorschijn is gekomen. Een zeer groote merkwaardigheid van Ternate is, dat de Oost-Indische Compagnie er haar eerste belangrijke fort bouwde en de plaats van 1612 af tot de stichting van Batavia de zetel der Nederlandsche Regeering in Indië was.

Nu over het visschen met een vlieger. Twee mannen nemen plaats in een prauwtje. De eene stuurt en pagaait. De ander houdt het eene uiteinde van een lang touw vast, dat loopt door een gat boven in een ongeveer vier meter lange bamboe, die voor in het bootje staat. Aan het andere uiteinde is de vlieger bevestigd. Die vlieger heeft een staart (Indische vliegers zijn er anders nooit van voorzien), waaraan een haak met aas is bevestigd.

De man aan het touw zorgt er door vieren en inhalen voor, dat die haak steeds aan de oppervlakte van het water blijft. De visch ziet het aas, hapt toe en is gevangen.

Een andere wijze van visschen op zee is de volgende: Twee mannen nemen plaats in een bootje. Vóór op de prauw is een brandende fakkel bevestigd, die in het water schijnt. De visch zwemt op het vuur af, de andere man vangt ze met een harpoen. Deze wijze van visschen eischt groote vaardigheid.

Nog een methode is de volgende: waar dit mogelijk is, bouwen de menschen lage muurtjes van koraalsteen in zee. Bij vloed loopen ze onder. Bij eb komen ze boven water. De met den vloed meegezwommen visschen kunnen nu niet wegzwemmen. Zoodra het strand droog is, komen mannen en kinderen om ze te vangen. Bij deze methode van visschen vangt men visschen voor huiselijk gebruik.

Voor den verkoop op den passar (markt) wordt door heel den archipel gebruik gemaakt van séro's, zooals hierbij afgebeeld. Ze bestaan uit in zee geplaatste staketsels, aan stevige stokken vastge maakt. Vaak zijn ze vele tientallen meters lang. In het midden bevindt zich een doolhof, welke de visch, eenmaal er binnen, niet meer kan verlaten. Op gezette tijden roeien de eigenaars dier séro's, die vaak een aanzienlijk bedrag aan bedrijfskapitaal eischen, er naar toe om de visch met schepnetten te vangen.

Hiermee heb ik enkele methoden van visch vangen genoemd. Er worden er nog veel meer in den archipel toegepast.

Visch is als voedingsmiddel van de grootste beteekenis, want ze vormt de voornaamste bron van dierlijk eiwit voor de bewoners van het uitgestrekte eilandrijk. De laatste jaren heeft het vraagstuk van een betere volksvoeding de aandacht getrokken. Door bestudering van het uiterst belangrijke vraagstuk is men tot eigenaardige ontdekkingen gekomen. Het is n.l. gebleken, dat verschillende zeer veel als voedingsmiddel gebruikte stoffen uitstekende middelen zijn om de maag te vullen, het gevoel van honger weg te nemen, maar dat ze, alléén gebruikt, voor menschelijk voedsel ongeschikt zijn!

Iedere Indischman weet, dat de Javaan gaarne naar „slamatan's" gaat. Dat zijn gezamenlijke maaltijden van godsdienstigen aard, waaraan de Mohamedaan zeer veel waarde hecht. Bij die gelegenheid worden voedingsmiddelen gebruikt, waarvan men in gewone dagen te weinig eet. Door die slamatan's houdt de Javaan zich min of meer in balans! Men besepte dit vroeger niet. Het houden der slamatan's werd vaak veroordeeld. Uit dit voorbeeld moge blijken, hoe voorzichtig men moet zijn met de beoordeeling van volksgebruiken.

Op het gebied van verbetering der volksvoeding moet nog veel worden onderzocht. Dit onderzoek is thans bij de leiders van het pas opgerichte „Instituut voor volksvoeding" in goede handen.

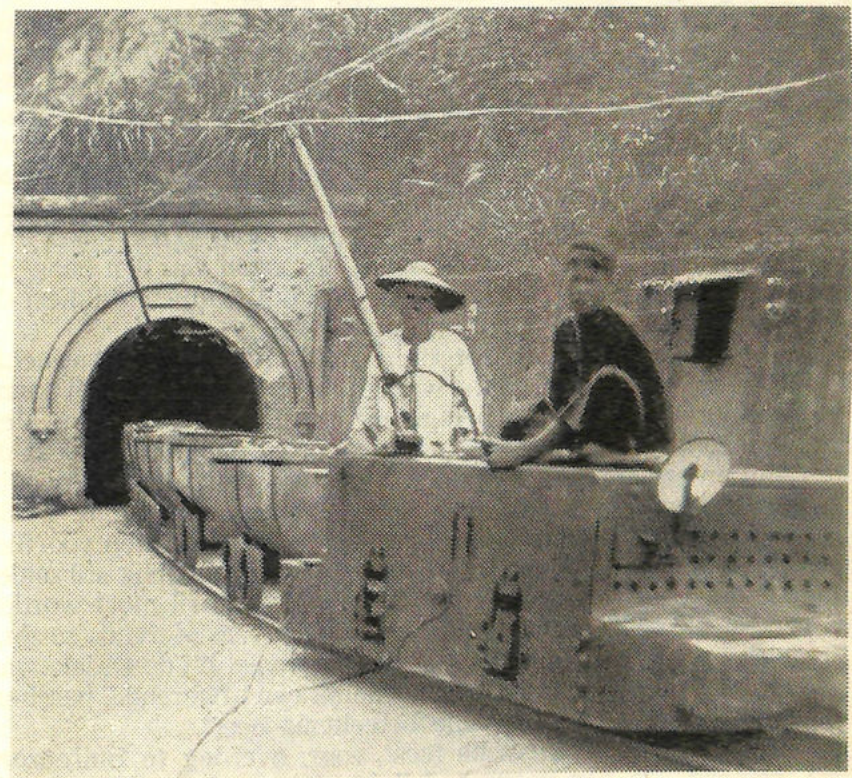
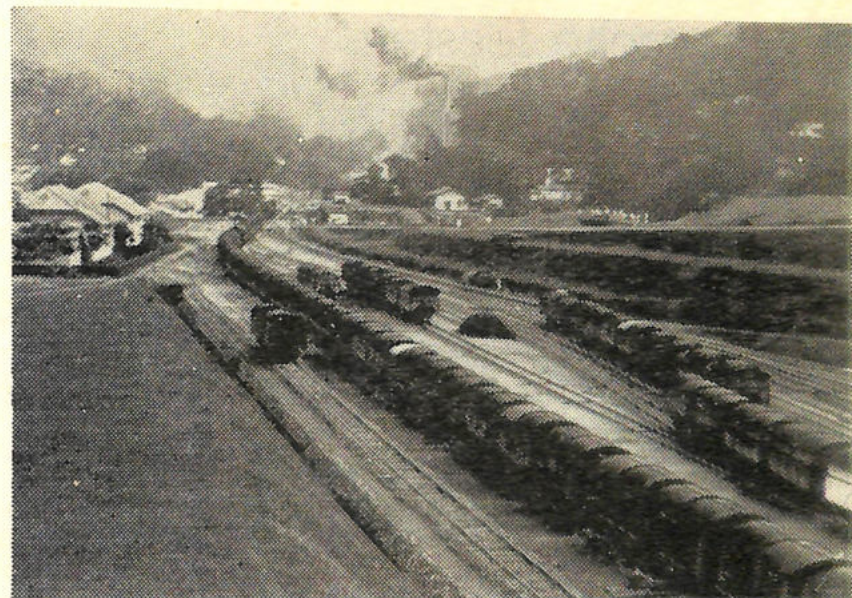
32. De exploratie van grondstoffen.

Langs de Oostkust van Borneo bevinden zich steenkolenmijnen, waarvan er één de brandstof levert voor de vele schepen der groote Koninklijke Paketvaart Maatschappij (de K.P.M.), terwijl een andere, die der Oost-Borneo-Maatschappij, tot dusver alleen afzet voor andere bestemming vond.

Op het niet zoo heel ver van Borneo gelegen groote eiland Celebes komen rijke nikkelijzerertsen voor. Nikkel wordt heel veel gebruikt, zoodat het een waardevol metaal is. Nu komt er in dit erts niet zoo veel nikkel voor, dat het de vracht naar Europa, om het daar te verwerken, loont. Door een bepaalde behandeling, waarvoor de steenkool van genoemde mijn dient, kan men een ijzer-nikkelverbinding uit het erts maken, waarvan de uitvoer wèl loonend is.

Behalve petroleum, steenkool, tin en ijzer-erts, wordt in Indië ook bauxiet aangetroffen. Bauxiet is de grondstof, voor het zeer veel gebruikte aluminium. Die stof wordt op een eiland in den Riouw-archipel gedolven en uitgevoerd. Niet al te ver van de winplaats (op Sumatra) bevinden zich een steenkolenmijn en een waterval. De laatste kan pl.m. 500.000 paardekracht leveren. De omstandigheden waren zóó gunstig, dat er een maatschappij is opgericht met het doel aluminium te winnen en te verwerken.

Op de hierbijgaande foto's ziet men (boven) het emplacement van de Ombilin-Steenkolenmijn (op Sumatra) en (onder) een electrischen kolentrein, die de mijn verlaat. Het eigenaardige van deze mijn is, dat de kool zich in een berg bevindt, zoodat het niet noodig was een diepe schacht te graven.

33. Chineesche feesten.

Toen buitenlandsche gezanten te Peking indertijd na een rede van den minister-president applaudisseerden, maakte dit op alle aanwezige Chineezers een zeer onaangename indruk. Immers, Chineezers klapten alleen in de handen om den invloed van schadelijke geesten af te weren. Maar in den loop der jaren veranderen de vormen en gewoonten, ook bij de Chineezers. En thans klappen de Indische Chineezers er al even lustig op los als wij.

Veranderen de uiterlijke vormen, aan verschillende gewoonten houdt men vast. Dit is b.v. het geval bij openbare feesten.

De Chineezers in Indië werken hard. Rustdagen als onzen Zondag kennen zij niet. De enkele jaarlijksche feesten buitenshuis zijn de gelegenheden om zich te ontspannen. Men viert ze met al de onstuitbaarheid van menschen, die weten, dat hun een lange tijd van ingespannen arbeid wacht.

Voor al het in Indische steden zoo bekende „Tjap-Go-Meh”-feest wordt met opgewektheid gevierd. Dan zweepen de bekkens en de fluiten het rumoerige volk op tot extatische vreugde. Een stoet van dierenfiguren, uit welker eigenaardige vormen de melancholie spreekt, die op dit volk rust, trekt door de volle straten. Vreemdsoortige draken, woeste tijgers, fantastische dieren in grillige kronkelingen, volgen elkaar op. Er omheen en er achteraan stuwden de lantaarns-, fakkels- en vaandeldragende feestgangers, zwelgend in den feestroes. De merkwaardigste figuur is de draak. Hij heeft den kop van een kameel, de hoorns van het hert, de oogen van den haas, de ooren van den os, den hals van de slang, de buik van een kikker, de schubben van een visch, de pooten van den tijger.

De draak is bij den Chinees het zinnebeeld van regen, van vruchtbaarheid, ja zelfs van keizerlijke waardigheid en kracht. Hij komt in de literatuur, in het bij- of volksgeloof ontelbare malen voor. Men ziet hem op de daken der tempels, op borden, vazen, enz. Hij trekt de wolken aan en regen is wat het dorre land na lange droogte noodig heeft. Met „Chineesch Nieuwjaar”, een algemeenen rustdag in de Indische steden, wordt de draak door mannen in de straten voortbewogen. Bij het huis van familieleden staat hij een oogenblik stil onder het gepaf van vuurwerk. Het is dan alsof daar onheil moet worden bezworen en hij geluk moet uitgieten over het feestvierende gezin.

Ik merk op, dat het drakenmotief ook heel veel bij de Dajaks van Borneo wordt gebruikt en daar vermoedelijk een afwerende, beschermende, booze geesten verdrijvende beteekenis heeft.

De foto stelt het Chineesche feest voor, overdag te Buitenzorg (Java) gevierd. Op den voorgrond links ziet men een Chinees, die nog de haarstaart draagt. Sedert de foto werd genomen, is het gebruik een haarstaart te dragen afgeschaft. De menschen voelden het als een bewijs van onderworpenheid.

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

34. Onder de Papoea's.

Het groote eiland Nieuw Guinea (op de kaart van Europa gelegd, raakt het eene einde Parijs, het andere Odessa aan de Zwarte Zee), is herhaaldelijk in de pers genoemd, in verband met kolonisatie, onderzoek naar petroleum, goud; vrees voor het binnendringen eener vreemde natie; wetenschappelijke tochten enz. Hierbij is de hulp, door vliegtuigen verricht, zeer bekend geworden. Op die tochten is men o.m. in aanraking gekomen met menschen, die tot dusver geïsoleerd hadden geleefd, andere volken niet kenden. Het contact met andere volken is voor dergelijke menschen vaak noodlottig geweest. Door den honger naar goud, rubber, hout, ivoor, bouwland, slaven, enz. zijn tal van stammen en volken vernietigd, vooral tengevolge van ziekten, lichamelijke en geestelijke.

Een zendeling vertelt van het zeer harde leven der Papoea-vrouw. Des ochtends vroeg gaat ze naar het veld. Baby wordt megedragen en ergens in den schaduw neergezet. Ze maakt het veld plantklaar. Ze hakt, poot, zaait, snijdt stekken, hakt brandhout. Het onkruid schiet welig op. Elken dag moet ze wieden. Vaak heeft ze niet gegeten. Eindelijk gaat ze naar huis. Het draagnet is vol met knollen en pisangs. Hierop het brandhout voor de keuken en daarop vaak een kind. Heuvel op, heuvel af draagt ze dien zwaren last na een zeer inspannenden dag naar huis. De maaltijd dient bereid, het draagnet geknoopt, een mat gevlochten. Soms tracht zij deze te verkoopen. Ook een deel van de opbrengst der akkers. Om één maal per jaar voor zichzelf een dure, één heelen gulden kostende sarong (heuprokje) te kunnen koopen! Veel kinderen baart ze. Meer dan de helft er van sterft. Tuberculose, malaria, longziekten komen er veel voor.

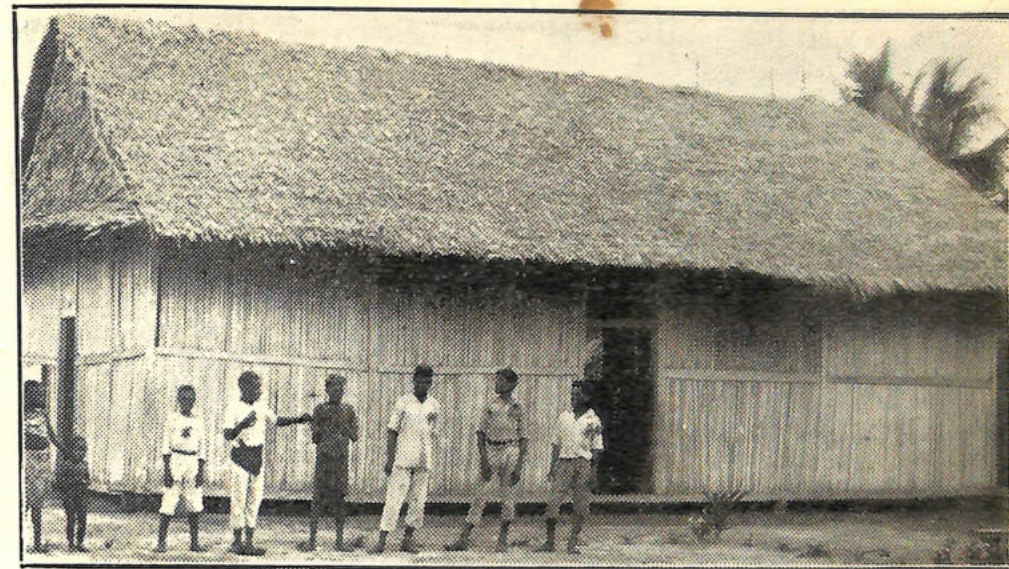
Men ziet, dat het lot der vrouw aan Nieuw Guinea's kusten het tegendeel van benijdenswaard is!

Het eergevoel is bij de Papoea's, mannen en vrouwen, zeer sterk ontwikkeld. Om bij haar dorpsgenooten, de mannen, den naam te verkrijgen erg flink te zijn, boven haar sektenooten uit te steken, maakt de vrouw haar last extra zwaar!

Vroeg sterft ze. Oude vrouwen ziet men bijna niet in het kustgebied.

Het verbeteren van dergelijke toestanden is een zware, maar schoone en grootsche taak! Hiertoe is noodig samenwerking van bestuur, zending, hygiënist. Dat werk is echt beschavingsarbeid. Reeds tientallen jaren is de Zending bezig er beschaving te brengen, o.a. door het oprichten van schooltjes, het geven van huishoudonderwijs aan meisjes, enz., enz.

Ik beeld hierbij een schooltje af. De wanden zijn gemaakt van de bladnerven eener palm, het dak is van blaren. De schoolbanken bestonden ook uit gaba-gaba (bladnerven). Ik kon, jammer genoeg, geen interieur fotograferen, omdat het binnen te donker was. Een

paar leerlingen plaatste ik voor het schooltje om een idee te geven van de afmetingen.

Op Japèn (een eiland ten Noorden van Nieuw Guinea), fotografeerde ik een onderwijzerswoning, idyllisch in een baai gelegen. In het stille water dier baai stond een groot dorp met meer dan 1000 inwoners. Alle verkeer geschiedde per prauwtje. Per roeiboot begaven goeroe (prediker-onderwijzer) en leerlingen zich naar school. Deze goeroe's, eenvoudige menschen, die voor een gering salarisje werken, zijn de zeer gewaardeerde helpers en de pioniers der beschaving.

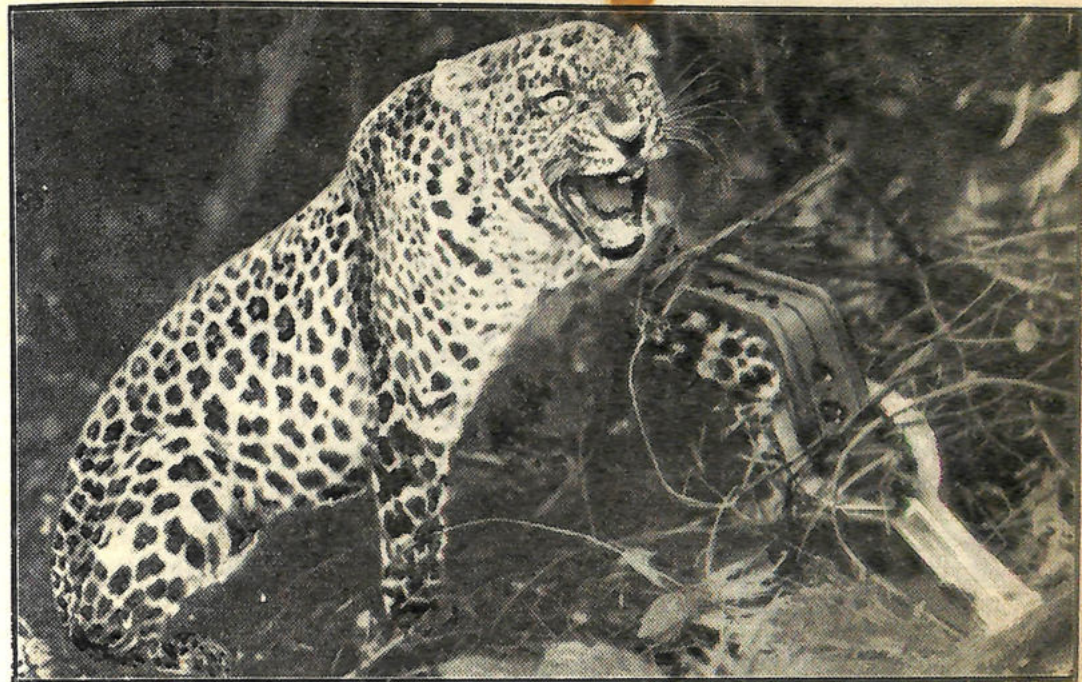
35. „Wilde" dieren.

Op een van mijn lange reizen door het groote Borneo heb ik van zeer nabij een krokodil zien vangen. Ik heb vlak naast het ongere beest gestaan, zóó dicht, dat de Maleische visscher mij waarschuwde een paar meters op zij te gaan om niet door onverwacht slaan met de staart te worden geraakt. Een dergelijke klap komt even hard aan als die van een auto met 90 kilometer vaart!

Ik heb er over gedacht om het uiterst zeldzame voorval te filmen, maar na rijp beraad zag ik er van af. Waarom? Indië is geweldig uitgestrekt! Menschen en toestanden loopen er zeer uiteen. Wat b.v. juist is voor Atjeh, geldt niet voor Ambon, of, om wellicht duidelijker te zeggen, wat waar is voor Ierland, is onjuist voor Roemenië of Bulgarije. Nam ik echter de krokodillenjacht op, dan zou dit zóóveel indruk maken, dat al het vele andere merkwaardige der film er door zou vervagen en zou men weer gestijfd zijn in de meening dat heel Indië is één groot krokodillenland, wat heelemaal niet het geval is. Ik zou dus een onjuisten indruk van land en volk geven. En dat zou juist niet in het belang zijn der zaak, die ik dien: echte belangstelling opwekken voor land en volk en géén sensatie maken!

Een gelijksoortig geval deed zich voor, toen ik een foto van een panter in een klem zag midden in het bosch. Nog nooit had ik een dergelijke afbeelding gezien en toch heb ik tienduizenden Indische foto's onder oogen gehad. Zou ik dit geval nu wèl opnemen? Na rijp beraad besloot ik het te doen, zoodat het mij gelegenheid geeft onjuiste meeningen recht te zetten. De gevaarlijke dieren in Indië zijn niet de „wilde" dieren als tijgers, beren, slangen enz.! Een Maleisch sprekende Dajak merkte eens tegen mij op, dat alle dieren in het bosch voor den mensch vluchten, maar dat de kleine niet bang waren, hem aanvielen, n.l. de bloedzuigers, de muskieten en de aga's of meroetoes (kleine insectjes). De muskieten verspreiden de malaria. Van bloedzuigers en aga's heeft men in het gewone leven geen hinder, alleen in het bosch, het oerwoud, dat, tusschen haakjes, vaak heel veel minder aantrekkelijk is dan men wel meent. Het is dit meestal zelfs het tegendeel! Om er dus de aandacht op te kunnen vestigen, dat Indië niet het land is van verscheurende, wilde, giftige en weet ik wat voor beesten, nam ik de foto op.

De toelichting op de foto kan kort zijn. Panters kunnen, den staart er niet bij gerekend, anderhalve meter lang worden. Ze voeden zich met jonge wilde varkens, herten, kalveren, geiten, honden, kippen. Het schijnt, dat ze menschen wel eens aanvallen. De panter is algemeener dan de tijger, zoodat hij schadelijker is dan deze, vooral voor het vee. Op koffie- en thee-ondernemingen e.a. heeft men wel eens last van die dieren. Dan wordt er een zware klem met aas uitgezet. Die klem is vastgemaakt aan een stevige, een meter lange ijzeren ketting, waaraan een soort vierbladig anker is bevestigd. Dit voor-

komt het vluchten van het gevangen dier. Is het dier hongerig, dan loopt het in den val of liever in de klem! Ik heb respect voor den amateur, die de hierbij afgebeelde foto van het woedende, door pijn razend geworden dier met een toestel formaat 18x24 van zeer nabij drufde opnemen!

36. Verouderde woningtoestanden.

In de groote handelssteden Batavia, Semarang, Soerabaja, Palembang, Makassar, Medan (speciaal in de z.g. „Chineesche Kamp”) zijn de toestanden op het gebied der woning met haar omgeving erbarmelijk. In 1913, ter gelegenheid van het in Den Haag gehouden internationale woningcongres, is hierop in een rijk geïllustreerd boek de aandacht gevestigd. Dit is ruim 25 jaar geleden.

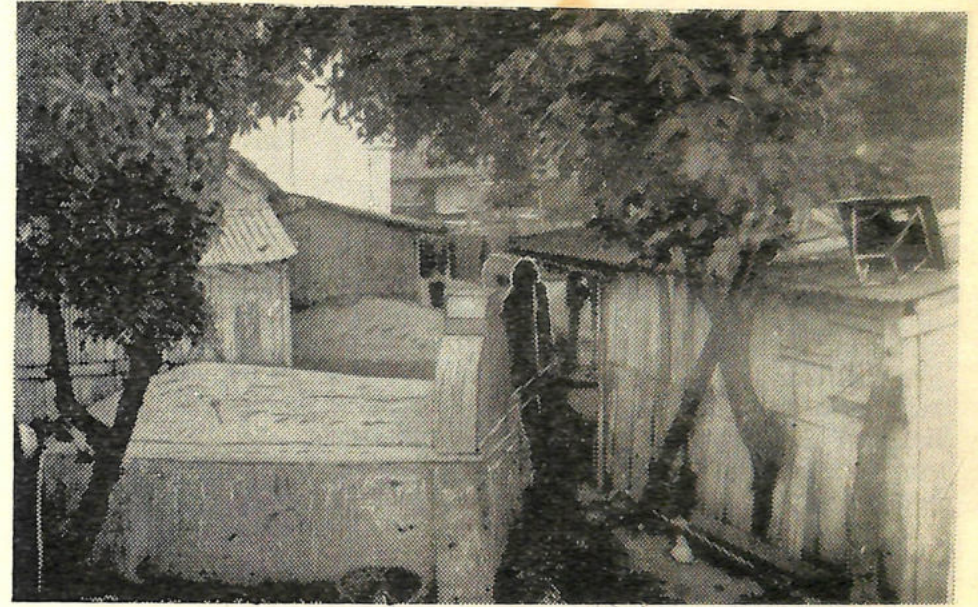
Ik ontleen thans aan een onlangs verschenen officieel rapport het volgende: „De massa der bevolking onzer groote en ook die van talrijke kleinere centra, woont bepaald slecht. De woningen (krotten) staan veel te dicht op elkaar en ze zijn te dicht bewoond. In de regenmaanden zijn de kampongs (de plaatsen in de stad waar de massa woont), modderpoelen. Riolering is er niet. Er is geen afvoer van menselijke faecaliën, noch van regenwater. Straatverlichting is er niet, waterleiding evenmin”.

„Ter illustratie beeld ik hier een dergelijk stadsdeel uit Soerabaja af. Op den voorgrond ziet men een paar Chineesche graven: de bebouwing heeft zich tusschen die heilige plaatsen ingewrongen. Men ziet rechts een gesloten hok. Dit is een „woning”, door de bewoners bij korte afwezigheid gesloten. „De „huizen” zijn veel te bedompt en donker. Ontspanningsterrein is er niet, of zoo goed als niet.” Dergelijke toestanden zijn zóó gewoon, dat men ze niet meer opmerkt!

„De overheid kent de stadskampongs niet, weet niet hoe de menschen er leven en werken, welke eischen ze aan het leven stellen,” aldus het hier geciteerde rapport.

De laatste opmerking is van beteekenis. Toen de eerste publicatie in 1913 verscheen, telden de stadskampongs nog niet de vele bewoners, kleine Javaansche ambtenaren e.d., die behoorlijk onderwijs hebben genoten, van hygiëne, enz. notie hebben gekregen.

De oorzaken van die wantoestanden zijn van verschillenden aard. Eén er van is, dat de steden zeer veel menschen trokken, waardoor de ruime erven met hun ruime huizen, al waren ze ook van zeer eenvoudigen aard, plaats maakten voor dicht op elkaar staande krotten. Ter illustratie een voorbeeld uit den goeden ouden tijd, weer uit Soerabaja (foto beneden).

37. De karbouw als trekdier.

Wandelen in de vroege ochtenduren is in Indië een groot genot. Met een vriend trok ik er des Zondagochtends vaak op uit. Hij was een Hagenaar, ik een kind van den Frieschen greidhoek. Als stads-kind had hij groot respect voor karbouwen en koeien, die wij vaak van den weg af op de sawahs (natte rijstvelden) zagen. Ze werden gehoed door kleine jongetjes, die met hun heldere stemmetjes, een twijgje in de hand, die groote, logge dieren volkomen in hun macht hadden, als waren het lammeren. Op mij, opgegroeid tusschen zoons van boeren en arbeiders maakten die karbouwen minder indruk. Bij het geliefde slootje-springen op landen waar vee graasde, was ik zó vaak met koeien in aanraking geweest, dat ik eigenlijk niet naar de beesten keek, al vond ik de Javaansche jochies met hun gebaar over de groote logge dieren toch ook leuk.

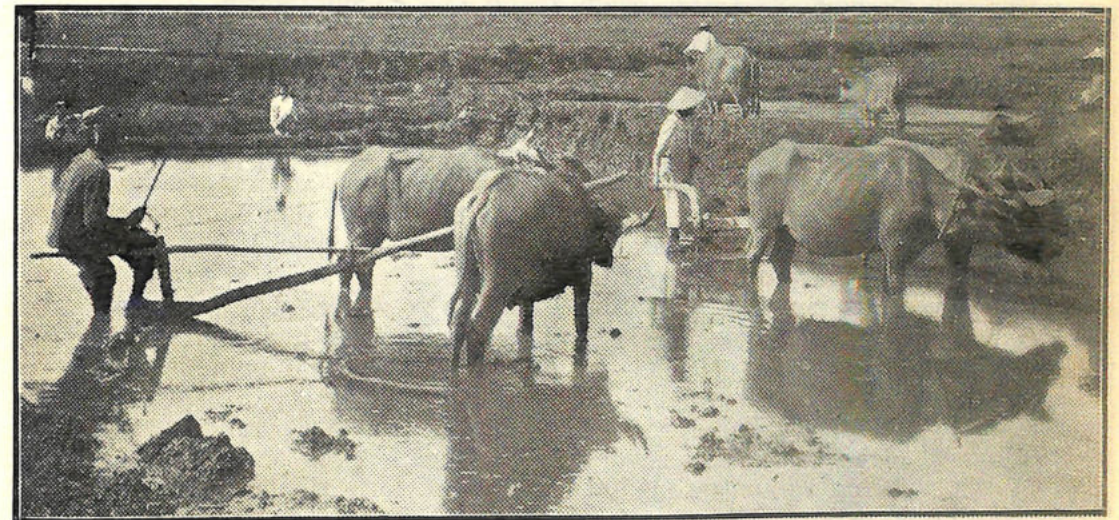
Voor één soort koeien hadden wij, Friesche jongens respect. Dat waren de z.g. „vetweiders”; koeien die niet gemolken werden, en daarom weinig menschen zagen.

„Weet je,” vroeg ik eens op zoo'n wandeling, „waarvoor die beesten respect hebben? Dat is de menselijke stem. Natuurlijk moet je dan Javaansch spreken. De Westerling kent die taal niet en als hij nu een karbouw tegenkomt en Nederlandsch tegen hem praat, verstaat zoo'n beest hem niet. Het wordt zenuwachtig en valt dan wel eens aan. Maar als je Javaansch praat, doet hij het niet.”

Wij liepen bij gelegenheid eens langs de rijstvelden, waarop Javanen bezig waren te eggen en te ploegen (foto beneden) en genoten van het gezicht op de rustige, maar hard ploeterende Javaansche landbouwers, als echte boeren tevreden en gelukkig, dat ze hun velden konden bewerken. De sawahweg leidde naar de heuvels bij Semarang, toen nog niet bebouwd. Nu is er een stadsbeeld verrezen, dat nergens in Indië en wellicht in heel Oost-Azië zijns gelijke heeft!

In de heuvels gekomen, wandelden we langs een uitgehold, smal pad. Eensklaps stond er een zware karbouw met heel lange horens voor ons. Het beest was klaarblijkelijk al even verbaasd als wij. Het legde den kop in den nek. De kleine door lange wimpers omsluisde oogen namen een onvriendelijke uitdrukking aan. Het luidruchtig gesnuif uit de wijd opengesperde neusgaten wees heelemaal niet op goede bedoelingen.

„'n Vetweider?” dacht ik. „Dan is er gevaar”. Mijn vriend nam de beenen en verdween in het kreupelhout. Maar ik kon er moeilijk van door gaan, daar ik de bovengenoemde theorie pas had verkondigd. Ik dacht eensklaps aan een verhaaltje, dat ik vroeger eens gelezen had. Een Leidsch student in de letteren had op een of andere wijze kennis gemaakt met een vischvrouw, die over een reusachtige hoeveelheid kernachtige woorden beschikte. Hij kon lang niet tegen ze op! Om ze nu aan de praat te kunnen houden, begon hij de let-

ters van het Grieksche alphabet tegen haar uit te spelen. Nu kon ik tot twintig in het Javaansch tellen. Ik heb al verteld, dat een karbouw op Java alleen reageert op Javaansch. Het Javaansche alphabet kende ik niet, maar een kat in nood doet vreemde sprongen. Ik kende ook nog een paar Javaansche woorden. Ik begon dus: „Jij, één, twee, drie, ga weg, vier, vijf, zes, en vlug, zeven, acht, negen, tien”.

Bij zes maakte het beest rechtsomkeert, bij acht rende het weg en bij tien was het verdwenen. Mijn vriend kwam terug, diep onder den indruk van mijn kennis van gewoonten en zeden van den karbouw. Later vertelde ik hem, dat ook ik angst had uitgestaan!

38. Als mode-dictators bevelen, vallen de slachtoffers.

De mode-dictatoren gelasten, bevelen. De menschen volgen. Niet alleen in de beschaafde wereld is dit het geval, maar ook in de z.g. onbeschaafde, bij „wilden”. Ook daar is de mode veranderlijk, maar de jaarlijksche zomer-, herfst-, winter- en voorjaarsmoden kent men er toch nog niet !

Pater Geurtjens vertelt er van in een van zijn merkwaardige artikelen, die betrekking hebben op een stam, waaronder hij ook jaren heeft gewerkt, zoodat hij de menschen goed kent. Hij zegt er o.m. het navolgende van: „De primitieve is openhartiger dan de Westering. Volmondig erkent de bewoner der Tanimbar-eilanden (in het Oosten der Molukken), dat elk mensch een goeden dunk van zichzelf heeft. De verwaandste snoeverij en grootspraak werden aangemerkt als een loffelijk besef van eigenwaarde. Ook in zijn uiterlijk voorkomen wekt hij een gunstigen indruk van zichzelf. Merkwaardig is het, dat de mannen er pronkzuchtiger zijn dan de vrouwen. Het „geur maken” was tot voor eenige jaren de voornaamste bezigheid der jongelui. Dat ging met zooveel misstanden gepaard, dat het bestuur er een eind aan heeft gemaakt. Uren en uren brachten de jongelingen voor den spiegel door. Tegen den avond trokken ze in groepen, slenterend en neuriënd door het dorp. Daar trokken ze dan de aandacht van de bewoners, maar vooral die van de jonge meisjes !

Men ziet, de wereld is overal gelijk !

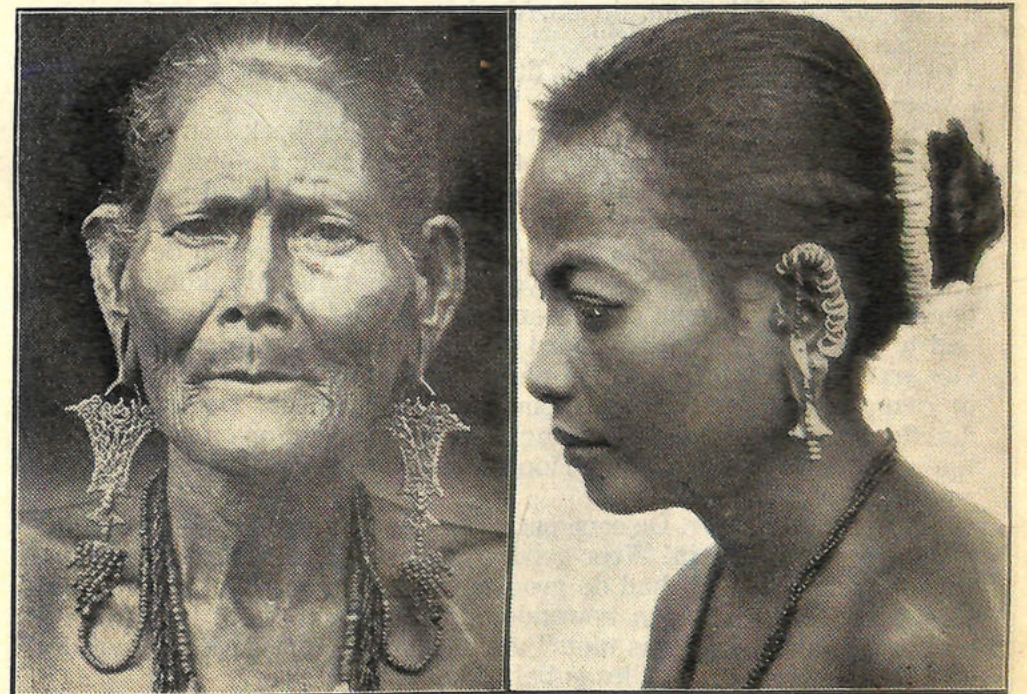
Gevoel en zin voor schoonheid hadden ze zeker, al was hun opschik sober. De hoofdzaak bestond uit een zwierig gedragen gedrapeerden doek, hoogstens met toevoeging van een paar palmbladjes, haneveeren of paradijsvogels.

De meisjes deden ook mee. Ze maakten veel werk van oorversieringen. Met minder dan zeventien oorringen, twee oorknoppen en twee oorhangers kon de maagd het niet af. Drie ringen en hangers staken door de gaatjes, die alle tegelijk werden aangebracht. Dat was een pijnlijke geschiedenis. Maar meisjes hebben er heel wat voor over om mooi te zijn !

Ook de oudere vrouwen deden mee. Ze droegen zilveren oorhangers, gemaakt van filigrainwerk, benevens kralen halssnoeren.

In het uitgestrekte Indië treft men tal van stammen aan, die elk op eigen wijze „een goeden dunk van zichzelf trachten te geven”. Zelfs bij de menschenetende, koppensnellende Papoëa's is dit het geval !

De foto bij dit artikel dank ik aan Pater P. Drabbe.

39. In tropisch Nederland.

Wij lagen tegen zeven uur 's ochtends met onze boot voor den wal te Emmahaven (Westkust Sumatra). Mooi op tijd voor den trein, die om acht uur naar Padang Pandjang door de om haar natuurschoon zoo beroemde Aneikloof zou vertrekken. Maar het liep anders. Om acht uur waren wij, passagiers, nog niet van boord. De trein vertrok vlak voor onze oogen. De teleurstelling onder de passagiers was heel groot, want ze misten er een der mooiste uitstapjes door, die in dien tijd konden worden gemaakt. Niemand van ons had ooit iets van Sumatra gezien.

Zoo gaat het in het groote Indië! De bewoners der verschillende eilanden weten heel weinig van elkaar af. Men kan vijftientig of meer jaren in „Indië” gewoond en gewerkt hebben, over z.g. „Indische ervaring” beschikken, maar ze beperkt zich vaak tot één eiland en dan nog maar tot een deel er van of één stad!

Eindelijk waren wij van boord. Sommige passagiers namen een karretje naar Padang, anderen bleven aan boord, een tweetal liep tusschen de rails te ijsberen, hevig uit het humeur, dat de kapitein eerst had gezorgd voor de te laden kolen, toen voor de lading en ten slotte voor de passagiers. Het was in den tijd toen de passagiers nog niet de beteekenis van thans hadden. Een der verbolgen passagiers zei tegen zijn lotgenoot: „Wij komen hier nooit weer terug, we hebben nu een kans om iets heel merkwaardigs te zien, die gelegenheid moeten we ons niet laten ontglippen. Voel je er wat voor een locomotief met een wagen af te huren?”

„Een extra-trein bestellen dus”, antwoordde de ander. „Geen kwaad idee”.

De heeren naar 't kantoor van den chef. Deze keek hen even aan bij de vraag om een locomotief met een wagen naar Pading Pandjang „heen en terug”, maar hij had in zijn loopbaan al zooveel „Indische” typen ontmoet, dat hij niet al te verwonderd was.

„Dat kost u 30 kaartjes 1ste klas of f 300.—”, kregen de heeren te hooren. Ze vonden dit wel wat veel, maar het idee als „koninklijke” personen per extra-trein de beroemde Aneikloof te gaan bezichtigen, lachte hun toch zeer toe. Accoord dus. De kaartjes werden genomen. De „extra-trein” reed voor. De passagiers stapten met hun gezinnen in den salonwagen en namen plaats op het balcon. De locomotief duwde den wagen de zware helling der tandradbaan op en allen genoten van de heerlijke natuur. Hoogst voldaan kwam het gezelschap weer aan boord terug.

Twintig jaar later. De eene passagier reed weer door de kloof. Nu niet in een extra-trein! Weer genoot hij van het heerlijke landschap. Drie weken later. Hij had de grootsche, majestueuze natuur van de Padangsche Bovenlanden bewonderd. Doch nu keek hij „die kloof” niet meer aan! „Dat was niets” vergeleken bij Fort de Kock met de grootsche omgeving. Alles is betrekkelijk!

40. Oude zeden in de buitengewesten.

Tot het begin dezer eeuw oefende het Nederlandsch-Indische bestuur op tal van eilanden buiten Java — die eilanden worden met den onvriendelijken naam „Buitengewesten” aangeduid — een schijngezag uit. De bewoners trokken zich weinig of niets van de regeering aan. Het is Van Heutz, die hierin verandering heeft gebracht.

De bevolkingen, stammen of dorpen leefden vaak met elkaar in voortdurenden oorlog. Dit was o.a. het geval op de Tanimbareilanden in het Oosten der Molukken. Niet alleen de mannen trokken ten strijde, ook de vrouwen en kinderen vochten mee. De „totale” oorlog werd daar reeds in praktijk gebracht. De menschen werden als volgt beschreven: „Ze kenden geen bepaalde beschaving, ze waren woest en lichtgeraakt!”

De mannen waren bewapend met pijl, boog en lans. Ze droegen een borstharnas van buffelhuid.

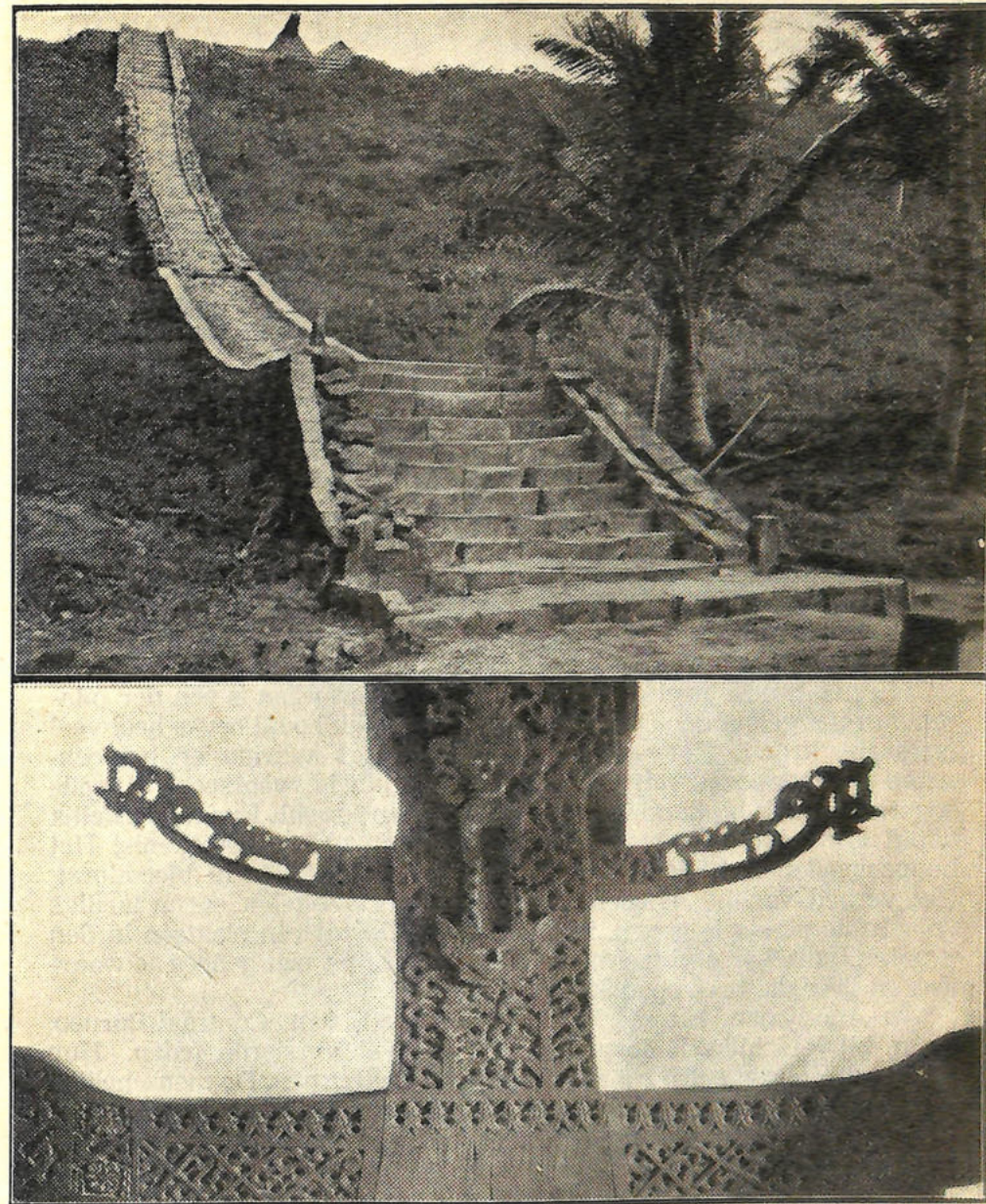
De dorpen van tachtig huizen stonden dicht bij elkaar op de hoogste en steilste heuvels. Breede houten trappen — soms ook van gehouwen steen — vaak van snijwerk voorzien, gaven toegang. In oorlogstijd werden de houten trappen weggenomen en opgeborgen. Omringd met muren van klip- of koraalsteen en ondoordringbaar struikgewas, waren die dorpjes heel goed tegen de aanvallen der tegenpartij met haar primitieve wapens beschut.

Thans staan er nog maar heel weinig dorpjes op de heuvels en geen er van is meer ommuurd.

Een groote merkwaardigheid in de huizen is de „taboe”, het huisheiligdom. Het staat vlak tegenover den ingang en stelt, sterk gestyleerd, een menschelijke gedaante voor. Boven de „taboe” is een klein plankier aangebracht. Hierop staat een bord met den doodskop van een der voorvaders. Daar naast de nekwervels en een paar zielebeeldjes. In die taboe zit de schim van den voorvader, den beschermer der familie. Beneden is een bank, de zetel, de eereplaats van het familiehoofd.

Bij het vangen van visch, een der eerste levensbehoeften, maakt de bevolking merkwaardiger wijze geen gebruik van netten, maar van lanssen, vischgaffels en harpoenen. De mannen vangen met hun harpoenen heel groote visschen. De visch wordt van uit een prauwtje geharpoeneerd. De punt van den harpoen zit vast aan een touw. Door vieren en inhalen mat de visscher het dier zóó af, dat hij het in de boot kan halen. Voor het vangen van kleine vischjes die in scholen zwemmen, wordt een soort „bezem” gebruikt, bestaande uit een stok met een bundeltje kleine buigzame stokjes aan het einde. De vischjes worden tusschen de stokjes van den „bezem” geklemd.

Dank zij Bestuur en Zending zijn de laatste jaren de zeden zeer verzacht. De bevolking telt pl.m. 40.000 zielen, waarvan drievierde Protestant en een vierde Rooms-Katholiek is. Foto's dank ik aan pater Drabbe, de toelichtingen er op aan pater Geurtjens.

41. Koppen snellen en oorlog voeren.

Waarom mochten de blanke Christenen in den grooten oorlog heele dorpen uitmoorden en waarom heeft het gouvernement ons Dajaks verboden af en toe één kop te halen? (te snellen).

Deze vraag legde een Dajak mij voor op een fuif, die ik de bewoners van een dorp in Midden-Borneo had aangeboden, omdat ze mij bij het opnemen van de film over het „tiwafeest” (doodenfeest) zoo goed hadden geholpen. Hij begreep niet, dat het groote Opperwezen, de almachtige God der Christenen, niet had ingegrepen en het moorden had verboden. De goeroe (godsdienst-leeraar-onderwijzer) had er op geantwoord, maar hij had hem niet begrepen. Verklaarbaar, want hij was nog jong en onervaren.

Maar nu was er een toewan op bezoek, pas uit Europa, met grijs haar, al oud dus, en die moest het met zijn groote levenservaring kunnen uitleggen. Maar de grijze toewan zat met de handen in het haar! Ook hij kon de vraag niet beantwoorden!

Ik haal dit voorbeeld aan om te illustreeren, dat „wilden” wel degelijk logisch denken..... geen wilden zijn!

Nu het tweede deel der vraag. Het koppensnellen is een der pilaren van het geloof der Dajaks. Een menschelijk hoofd bevat heel veel magische kracht (tooverkracht). Het brengt individu en gemeenschap (de bewoners van het dorp) gezondheid, voorspoed (goede oogsten), geluk bij handelstochten, moed en kracht. Een menschelijk hoofd is dus voor de menschen van uiterst groote beteekenis! Het koppensnellen is heelemaal geen uiting van ruwheid of bloeddorst. Het verbod van het snellen zonder er iets geestelijk evenwaardigs voor in de plaats te geven, is dus wreed. Op tal van plaatsen in den grooten Indischen archipel heeft de zending met niet genoeg te waardeeren ijver die taak op zich genomen!

In Apo-Kajan, het merkwaardigste deel van Centraal-Borneo, staan bij verschillende dorpen op een heuvel versierde palen. Hun doel is de dorpen tegen booze geesten te beschermen. De menschelijke figuren er op moeten booze geesten toebrullen, verjagen. Het luiden der klok bij ons had oorspronkelijk ook die bedoeling. Bij een der dorpen trof ik op mijn reis een heel merkwaardige paal aan. Van het drietal gewapende krijgers, die het dorp moeten beschermen, stond er één op den top. In de eene hand hield hij een zwaard, in de andere een kop. Nu van hout. Een twintig jaar geleden echter was het een echte. Die kop verleende den krijger moed en kracht.

Aan den voet dier palen werd vroeger na een geslaagden tocht aan de geesten van den moed geofferd. In heel het grootè Borneo geschiedde dit nu nog maar in één dorpje in Apo-Kajan. Ik heb het groote geluk gehad dit offerfeest bij te wonen en te kunnen filmen.

Nog een paar jaar en ook die gewoonte is verdwenen, zooals er in het groote Indië reeds zooveel is verdwenen en nog dagelijks verdwijnt! Het feest werd gegeven met een stukje van een ouden schedel.

42. Dorpshuis en bedehuis.

In het Westelijk deel van Midden-Sumatra is een vader geen vader! Hij vormt met vrouw en kinderen geen gezin en woont ook niet in het huis van zijn echtgenoot. Daarin woont de moeder met haar kinderen, ooms, tantes, oud-ooms, enz., allen van moederszijde.

De man, die in rechten en plichten als de eigenlijke vader optreedt, is de broer der vrouw, de oom. De feitelijke vader, die telkens in het huis van zijn echtgenoot tijdelijk gast is, is zijn kinderen een vreemde.

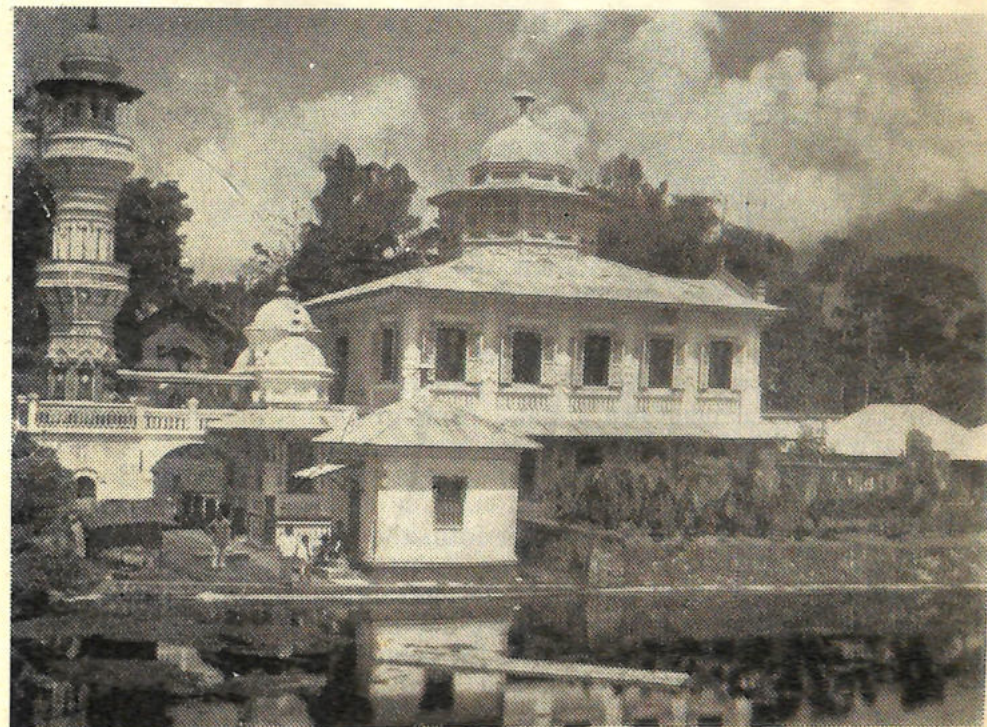
Dit leidt tot eigenaardige toestanden. De toerist merkt hiervan bij zijn korte bezoeken niets. Trouwens hij wordt te veel door de beschouwing der grootsche natuur in beslag genomen om aan den mensch en zijn werk aandacht te schenken. Maar hij ontkomt bij het bereizen der Padangsche Bovenlanden — zoo heet dat gebied — er toch niet heelemaal aan!

In de dorpen troffen hem vroeger, toen de moderne tijd zijn invloed nog niet had doen gelden, de fraaie en merkwaardige woningen met het dorpshuis, de balei, waarvan ik hierbij een afbeelding laat zien. Die balei was gemeentehuis of raadszaal, waarin de notabelen de belangen van hun dorp behartigden. Ze was tevens sociëteit, logeergebouw, slaapplek voor de ongehuwde mannen, die daar als jongens een groot deel van hun levenswijsheid opdeden. Die balei's zijn er nog wel, maar hun fraaie uiterlijk hebben ze door het leelijke dak van gegolfd plaatijzer verloren.

Naast de balei valt in het dorp op het Mohammedaansche bedehuis. Van dit bedehuis is een der wanden of muren naar Mekka gericht. Er bevindt zich een nis in dien muur. Bij het bidden keert de Mohammedaan het gezicht naar die nis. Het inwendige is zelden of nooit verdeeld. Soms is een deel voor de vrouwen afgesloten. Die moskeeën of missigits — zoo heeten ze — kunnen heel groot zijn. In Z.O. Borneo zag ik er een, die 4000 à 5000 menschen kon bevatten. Behalve lampen bevatten ze geen meubilair, op vloermatten na. Op het erf is vaak stroomend water of bevinden zich de waterbakken voor de rituele reiniging en het wasschen der voeten vóór het betreden van het heiligdom.

Hierbij reproduceer ik de foto van een moderne moskee. De bevolking vindt haar heel mooi. Maar ze past niet in het landschap! De ouderwetsche deden dit op onovertrefbare wijze!

Misschien ziet men op de reproductie de lange stilstaande staartklokken, die aan den voet der minaret zijn opgehangen. De bedoeling dier eigenaardige verfraaiing kon ik niet te weten komen.

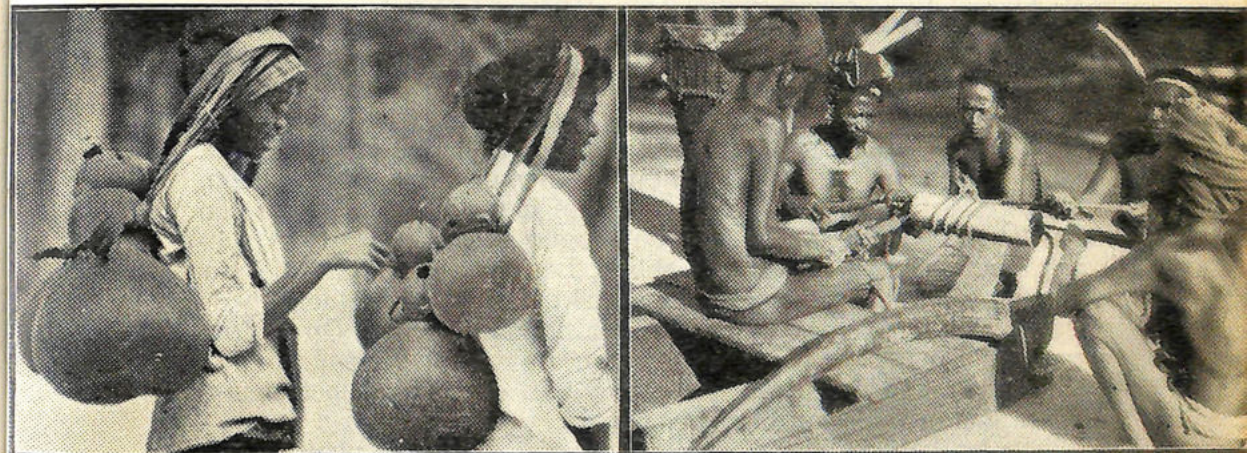
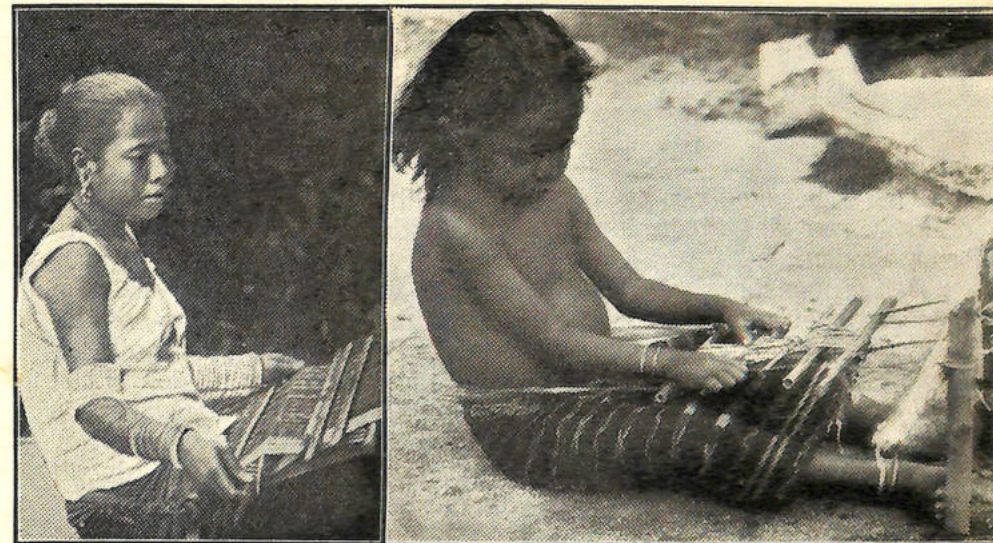
43. De onhandige Europeaan.

Wil een Javaan een touwtje doorsnijden, dan legt hij het op een steen, neemt een ander steentje in de hand, en tikt hiermede een paar keer krachtig op het touwtje en hij heeft het doel bereikt: het touwtje is kapot. Zoo verbrijzelden de menschen in het steentijdperk de vezels van boomen tot ze omvielen. Maar dit tusschen haakjes! — Ja, zij zijn handig, de menschen in de Oost! Dat wij Europeanen dit niet zijn, hebben ze dadelijk door. De knapste ingenieurs, de grootste geleerden zijn in hun oogen hulpelooze stakkerds! Brengt ze in het bosch en ze verdwalen, komen om van honger en dorst, want ze kennen de planten niet, die voedsel en drinkwater leveren. Zet ze in een prauw en ze verongelukken, want ze kunnen de pagaaïen niet hanteeren, weten niet hoe ze een stroomversnelling moeten nemen. En dan de taal! De taal, die zelfs een kind spreekt, kennen ze niet eens! Het duurt heel lang eer de primitieve den knappen Europeaan als zijn gelijke erkent!

Dit alles kwam ons in de gedachten bij het bezien van eenige foto's door pater Drabbe gemaakt tijdens zijn verblijf op Tanimbar, een groep eilanden bij Nieuw-Guinea. Ik reproduceer er hier enkele. Op een primitief draaibankje maken Tanimbareezen de ivoren armrings, die vroeger veel werden gedragen (nu nog veel o.a. door de Dajaks van Apo Kajan). In de holte van een afgezaagden olifantstand is een cylindrisch stuk touw gewikkeld, terwijl het te bewerken ivoor met cylinder tusschen twee draaipunten is geplaatst. Door trekken en vieren wordt aan het te bewerken stuk een draaiende beweging gegeven. Met een scherp gepunte vijl snijdt de eene man den ring, een ander bewerkt deze met een platte vijl. Aldus de toelichting, die wij van pater Geurtjens ontvingen. Persoonlijk hebben wij het bij een kort bezoek aan dien archipel niet gezien.

En nu een vraag: hoe komen die menschen aan ivoortanden, waarvan men er één op den voorgrond ziet liggen? Door handel, want olifanten komen er op hun eilanden niet voor. Vermoedelijk zijn de tanden al heel oud. In een artikel dat in 1845 is geschreven, lees ik, dat er toen export van olifantstanden bestond van N.O. Borneo naar de twee eilanden een afstand even groot als die van Amsterdam naar Athene. Ja Indië is heel groot, een werelddeel gelijk! Wellicht werden die tanden dus vroeger via Aroe van Borneo betrokken.

Ik reproduceer hierbij nog een foto, die ook getuigt van groote handigheid. Men ziet een vrouw aan haar weefgetouw, een heel eenvoudig toestel. En toch vervaardigt ze er de kostelijkste weefsels mee. Reeds heel jong leert het meisje die kunst van haar moeder, op een weefstoel van takjes samengeflanst en met smalle reepjes van palmbladeren als draad. Echt garen zou te duur zijn. In onze musea te Leeuwarden, Amsterdam, Leiden, Rotterdam, kan

men de fraaie Indische weefsels bewonderen en in den winkel van Boewatan (de naam beteekent: werk, maaksel, fabrikaat) in Den Haag koopen.

Ik reproduceer hierbij nog een foto, die ook getuigt van groote handigheid. Men ziet op de foto vrouwen met „karaffen” op den rug. Dat zijn groote vruchten, kalebassen, waaruit het zaad en het vruchtvleesch zijn verwijderd en daarna gedroogd. Nu zijn ze geschikt voor het vervoer van drinkwater. Eigenaardig is het, dat de vrouwen die „emmertjes” water vervoeren aan een band om het hoofd.

44. Vrouwenarbeid en hygiëne.

Deli is het land van het beroemde dekblad voor onze sigaren. De cultuur van de tabaksplant eischt honderdduizenden paren menschenhanden.

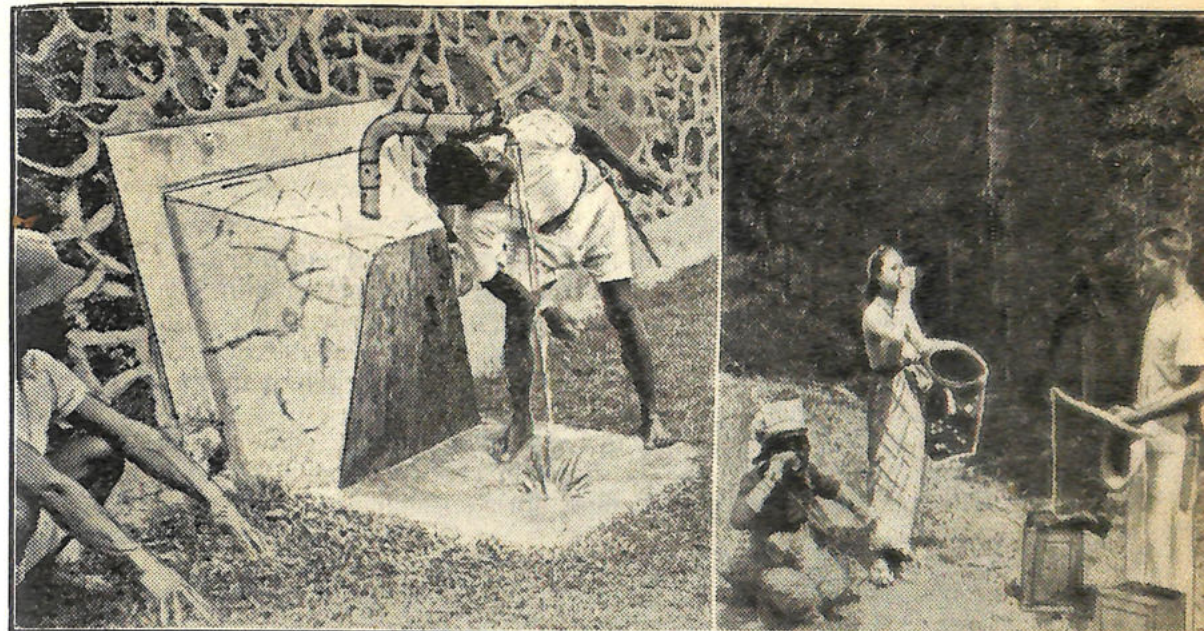
Deli en naaste omgeving konden geen werkvolk leveren, waarom het betrokken werd uit Java. Ook uit China. Het ziekte- en sterftecijfer onder die menschen was zeer hoog. De directies der groote ondernemingen riepen de hulp van bekwame hygiënisten en dokters in om hierin verbetering te brengen. Die toegewijde geleerden wisten de toestanden op het gebied van de gezondheid zóódanig te verbeteren, dat ze niet meer abnormaal waren. Uit humanitair zoowel als uit economisch oogpunt beschouwd was dat een heel mooi resultaat.

Een voornaam punt bij de verspreiding der ziekten is de voorziening in de behoefte aan zuiver wasch-, bad- en drinkwater. Daarom werd er een waterleiding aangelegd. Waar het een onmogelijkheid was om in de „tuinen” (zoo noemt men de velden waar tabak, rubber, thee, enz. worden verbouwd) buisleidingen aan te leggen, bracht men den werklieden gekookt water in den vorm van thee. De behoefte aan drinkwater in het veld is groot! Die regeling viel bij de menschen zeer in den smaak. Het voorbeeld van Deli vond op Java navolging. Op een der foto's ziet men een Javaan, na beenen, handen, armen, gezicht te hebben verfrist, zijn dorscht lesschen aan een kraan langs den weg. De menschen mogen er zooveel bad-, wasch- enz. water tappen als ze noodig hebben. Let ook op den Javaan links op de foto. Hij zit op den grond gehurkt, waarbij de armen op de knieën rusten. Dit is de karakteristieke houding bij rust. Op de foto er naast ziet men twee plukvrouwen in een theetuin. Ze genieten van de thee, door een werkman aangebracht in een tweetal petroleum-blikken, aan een juk van bamboe.

Thee- en koffieplukken is vrouwenwerk. Ook het planten van rijst, jonge boompjes en dergelijke. Het is licht werk, eischt weinig inspanning. Op een der foto's ziet men het planten van kinaboompjes door vrouwen onder toezicht van „mandoers”; opzichters. Kinaboompjes leveren kinabast, die het kostelijke geneesmeel kinine bevat. Java bezit het monopolie van kina. Geregeld duiken er uit Duitse fabrieken medicijnen op, die de kinine zouden kunnen vervangen. Tot dusver is dit nog niet gelukt.

De foto's ontving ik met vele andere van de groote onderneming (nooit zegt men in Indië: plantage!) Pamanoekan- en Tjiassemlanden. Ze verbouwt thee, rubber, kina, koffie, vezelstoffen, enz. enz., op een gebied even groot als pl.m. 4600 flinke vaderlandsche boerderijen.

Indië is een groot land!

45. Chineesche huwelijken en bruiloften in Indië.

In den grooten Indonesischen archipel wonen van oudsher veel Chineezen. Op elk eiland treft men die nijvere menschen aan. Ze drijven er handel, zijn opkoopters van kapok, oliehoudende zaden, rubber, coprah, rottan, harsen, hout, enz. enz. Ze zijn meubelmakers, timmerlieden, aannemers, eigenaren van suikerfabrieken, van zeeschepen, bankinstellingen, en meer.

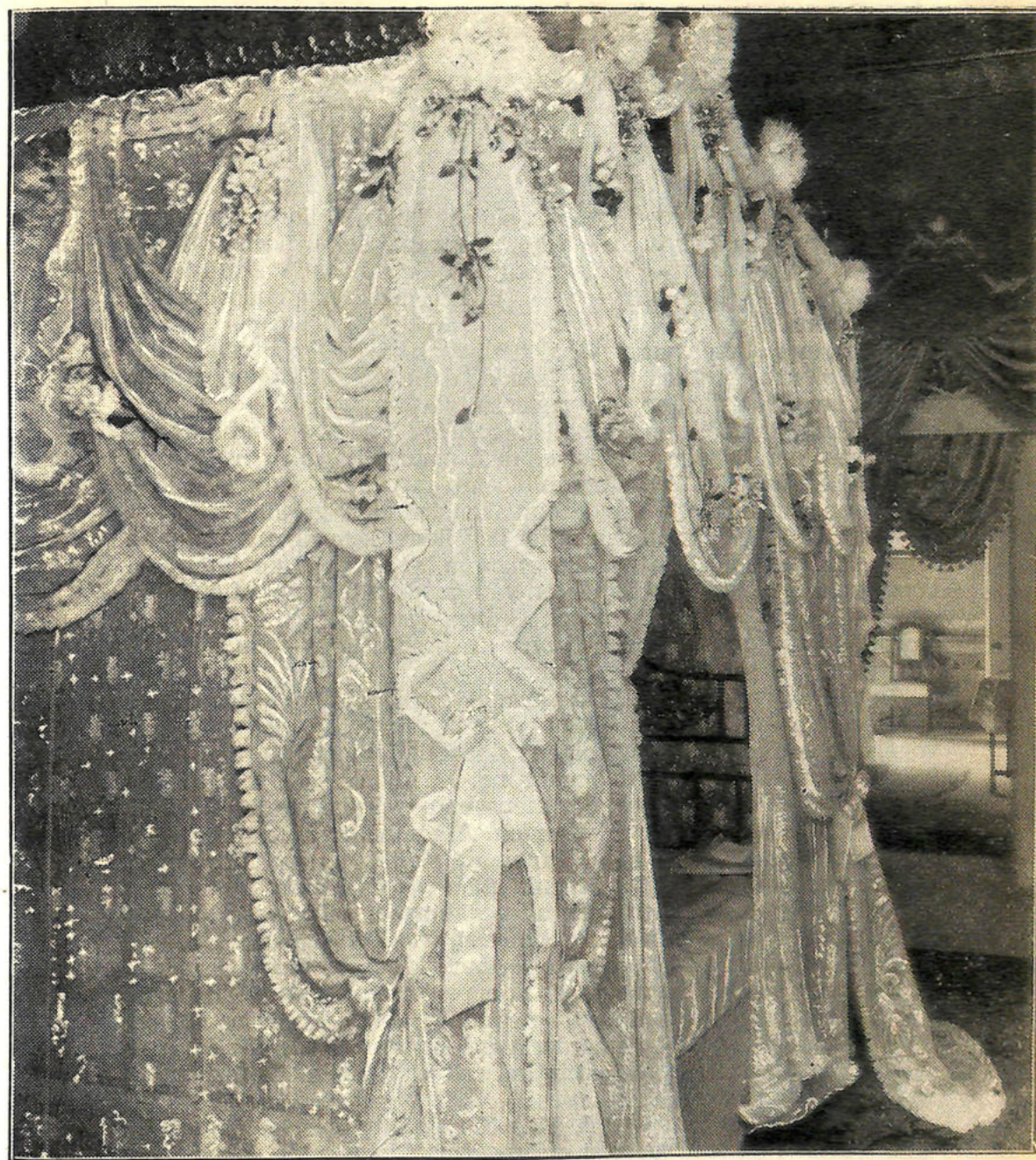
Door soberheid, vlijt, zuinigheid, handelskennis, durf, zijn enkelen rijk, zelfs zeer rijk geworden. Zoo was het vroeger. Thans telt men onder hen ook intellectueelen : artsen, juristen, ingenieurs. Ik meen ook een apotheker.

In de laatste jaren hebben ze verschillende westersche gewoonten aangenomen. Dit blijkt b.v. bij het huwelijk, dat thans vaak voltrokken wordt in Europeesche kleeding. Ook nu nog gaat het gepaard met tal van ceremoniën, waarvan de bedoeling is kinderzegen te verkrijgen. Eenmaal gehuwd, staat de jonge vrouw onder bijna volkomen toezicht van haar schoonmoeder. Zoodra ze een zoon heeft gebaar, komt er een gunstige verandering in haar afhankelijkheid, die pas volmaakt wordt, zoodra ze zelf een schoondochter krijgt.

Maar het moderne Chineesche meisje, dat scholen heeft bezocht, kan zich in al die gewoonten niet meer heelemaal schikken, tot verdriet van de ouden van dagen.

Op de foto, ongeveer vijftwintig jaar geleden genomen, laat ik iets van het oude „Indo-China" zien, n.l. een bruidsbed, bestemd voor een bruidspaar, kinderen van zeer rijke ouders. Het is voorzien van een „klamboe" (muskietennet) van kostbaar weefsel gemaakt, versierd met groote, dure, struisvogelveren. Mijn zegsman vertelde me dat het bed indertijd f 4000 had gekost.

Een Chineesche bruiloft kost zeer veel geld! Ze duurt drie dagen, het is een glanzend feest, met overdaad van lekkernijen, spijzen, dranken, vruchten. Men wil zoo goed mogelijk voor den dag komen, laten zien, dat men in goeden doen is. De ouderwetsche kleren worden thans weinig meer gebruikt. Uit piëteit bewaart men ze zorgvuldig.

46. Ook de primitieve mensch moet beschermd worden.

In ruil voor goud, ivoor, rubber, slaven, land, ontvingen de oerbewoners der Amerika's, van Afrika, Australië, de eilanden van den Grooten Oceaan : jenever, whisky, rum, pokken, malaria, slaapziekte, geslachtsziekten, geconserveerde voedingsmiddelen, ondoelmatige kleding, enz.

Door ruwe „beschavers” werden zij vaak zóó hevig in hun heiligste gevoelens gekwetst en gekrenkt, dat ze geestelijk ten gronde gingen, hun levenslust en -wil verloren.

De Protestantsche en Katholieke zending deed haar best om verbeteringen aan te brengen, hier en daar met succes, maar het kwaad was veelal gesticht : tientallen millioenen menschen zijn in den loop der jaren aan bovengenoemde oorzaken ten offer gevallen. Is het wonder, dat zij, die de inheemsche bevolking kennen als niemand anders, in hun liefde tot hen met angst in het hart het oprichten van boortorens op Borneo, het stichten van goud-, petroleum- of cultuurondernemingen op Nederlandsch Guinea gadeslaan ? En dat zij zich afvragen: hoe kunnen wij onze menschen tegen een te snel opringende beschaving beschermen ?

Ik noem een voorbeeld. De paradijsvogeljacht ging gepaard met ongelooflijke misstanden. Natuurvrienden vreesden, dat de mooie vogels zouden uitsterven. Volgens indertijd ter plaatse verkregen inlichtingen, was die vrees ongegrond. De uitvoer der vogels werd verboden, zeer ten voordeele der menschen, want het verbod was het einde van de jacht en der misstanden. Als minnaar der natuur juich ik de natuurbescherming toe. Maar naast planten en dieren omvat de natuur ook den mensch. Dit bedenkt men wel eens niet !

Op Midden-Celebes stond ik bij een dorpje, dat vroeger op den top van een hoogen heuvel stond en vrij was van malaria. Het was moeilijk bereikbaar. Men gelastte de bevolking een nieuw dorpje in de vlakte te bouwen. De menschen stierven er als ratten aan malaria. Weer werd het verplaatst met hetzelfde gevolg. Nog eens en nog eens ! Eindelijk was de plaats der vestiging een goede. De oorzaak van al die ellende was gelegen in het feit, dat sanitaire voorlichting had ontbroken.

In Nieuw-Guinea zouden de Kaja-Kaja's uitgestorven zijn, als er geen priesters waren geweest om de alarmklokken te luiden, zóó hard, dat ze in Buitenzorg en Den Haag werden gehoord. Primitieve menschen moeten worden beschermd, net zoo goed als neushorens, tapirs, zilverreigers, tijgers, olifanten, neusapen, enz.

In Indië wonen thans nog van die primitieve menschen. Tot voor twintig jaar zwierven op Sumatra de Koeboe's. Ze zijn gedwongen het zwerven op te geven. Hebben zij zich staande kunnen houden of zich vermeerderen ? Op Borneo leven nog de zwervende Pomans of

Basaps. Ook deze wil men uit de bosschen halen. Enkelen zijn reeds gevestigd, niet tot hun voordeel. Hun heele bestaan is er plotseling door veranderd. Zij planten knollen e.d., die geen volwaardig voedsel opleveren. Zij lijden onder het gebrek van vetten, eiwitten, zouten, vitaminen, ze degenereren.

Een zendeling vertelt hoe hij gevestigde Pomans ontmoette, die hem een fijn gevoeld lied toezongen, waarin ze uiting gaven aan heimwee, naar de vrijheid en het fluisteren van het stille oerwoud. Over onze grenzen, in Serawak (Britsch gebied) zijn ook enkele der Poenan-stammen gevestigd. Een Engelsch reiziger vertelt in een pas uitgekomen werk, dat die menschen na één geslacht reeds gedegeneerd waren.

De foto brengt een jong sympathiek Poenanmeisje in beeld, zwerwend in het hart van 't immense Borneosche woud.

47. Een tabakspraatje.

De Papoea's van het verre Hollandia (ruim één maand van Batavia) zwierven met hun vlerkprauwen om ons groote schip. Ze „vischten" naar pakjes tabak, die wij, aan lange „hengels" gebonden, buiten boord hielden. Onze hofmeester verkocht twee soorten van die pakjes: „echte", van de weduwe Van Nelle en een concurreerend merk, dat er heel veel op geleek, maar waarvan het drukwerk kleine verschillen vertoonde. De „wilden" lieten zich niet verschalken! Ze zagen het verschil onmiddellijk. Ze wilden die „Ersatztabak" nog wel cadeau hebben, maar inruilen tegen pisangs (bananen) of andere vruchten, daar was geen sprake van!

In Indië rookt iedereen: mannen, vrouwen, kinderen. Ik heb kinderen van een jaar of drie het eene oogenblik zien rooken, het andere naar de moeder gaan..... om gezoogd te worden.

Men rookt sigaretten; heel zelden een pijpje. De sigaretten bestaan uit tabak, gerold in een stuk boom- of palmblad. Soms ondergaat de tabak geen enkele verwerking op kerven na. Smaak is er dan volgens onze begrippen niet aan. Dit is veelal op Borneo het geval. Op Java, vooral in het Oostelijk gedeelte rookt de Javaan met voorliefde z'n „strootje". Dit bestaat uit een sterk gedroogd schutblad van maiskolven, waarin tabak, gemengd met poeder van kruidnagelen is gerold. Het strootje heeft nu een aangenaam aroma verkregen. Tevens ontstaat er door die toevoeging bij het rooken een zwak knetterend geluid, dat de rooker prettig vindt. Klanknabootsend is het strootje „krètèk" gedoopt. Een pakje strootjes van vier à vijf stuks kost één cent. Eén fabrikant heeft zelfs kans gezien een pakje à veertien kleine krètèks te leveren voor één cent!

De strootjes zijn conisch van vorm, zoodat ze niet fabriekmatig kunnen worden gemaakt. Het is alles handwerk. Per jaar wordt er ongeveer voor f 10.000.000.— in omgezet. Elke gulden komt overeen met 500 stuks, zoodat er in het geheel op Java rond 5.000.000.000 stuks verrookt worden. Ongeveer f 52.000.000.— wordt dus in Indië in rook omgezet. Dit is een hoog bedrag, maar per persoon toch nog maar f 0.80 per jaar. Het is hier in Nederland veel en veel hooger. Dit neemt niet weg, dat het rooken heel wat menschen nuttigen arbeid verschaft!

Te Koedoes (Midden-Java) heeft een Javaan een modelfabriek voor het fabriceren van sigaretten, krètèks, rooktabak, shag, enz. opgericht, die werkt met duizend man. Hij heeft ook verschillende sociale voorzieningen getroffen. Dit is een mooi voorbeeld, dat tot navolging uitnodigt.

De tabak wordt op Java verbouwd door Javanen op eigen gronden en door Europeesche ondernemingen op gehuurde velden. (Een niet-Inheemsche kan geen gronden in eigendom verkrijgen. Dit is een zeer wijze maatregel!) Een groot deel van die tabak wordt uitgevoerd.

Ze wordt gesorteerd op kleur (5 à 6 soorten) en drie lengten. Dat is vrouwenwerk. Tabak is zeer onderhevig aan ziekten en plagen en wat hoedanigheid betreft, afhankelijk van klimaat en bodem. Uit Deli-zaad uitgezaaid op Java, groeit geen Delitabak! Een zeer goede grond voor de tabak levert de helling van den vulkaan Merapi. Evenals dit het geval is bij thee, suiker, rubber, kan de tabak de hulp en voorlichting van de wetenschap niet missen.

48. Van schelpen, weefkunst en en pottenbakkerij.

Langs de paden van buitenplaatsen treft men soms groote schelpen aan, die als bloempotten dienst doen. Ze zijn afkomstig van de Molukken, het Oostelijk deel van den Indischen archipel. Die schelpen kunnen een lengte bereiken van anderhalve Meter en een gewicht van 250 kg. ! De allergrootste dienen soms tot doopvont. Op de Tanimbareilanden, ten Zuiden van West-Nw. Guinea, gebruikt de bevolking ze voor varkenstroggen en ook om er rijst of mais in te stampen. Schelpen komen in de Molukken in ongekend veel soorten voor, buitengewoon fraai van kleur en vorm. Van een dier soorten maakt de bevolking lepels, die ze met fraai grafeerwerk versiert. Een andere dient voor het geven van signalen net als hier de trompet. Daartoe boren de menschen er een opening in, waarin ze blazen. Er is ook een soort, die op de Tanimbareilanden tot armring wordt geslepen. Dan zijn er de pareloesters. Deze zijn veel belangrijker om het parelmoer dan om de parels. In 1916 voerde Nederl.-Indië 267.000 kg. er van uit.

Naast de reuzenschelp bedienen de vrouwen zich ook van houten vijzels om er de rijst of de mais te stampen (ontbolsteren). Op een der afbeeldingen ziet men een drietal vrouwen bezig aan één blok of vijzel voorbereiding tot het middagmaal treffen. Dat stampen is zwaar werk. De vrouwen kunnen het alleen volhouden door de stampers streng in de maat te hanteeren.

De vrouwen in die streken weven buitengewoon fraaie doeken. In de museums te Leeuwarden, Leiden, Rotterdam en Amsterdam kan men ze bewonderen en bij „Boewatan” in Den Haag koopen.

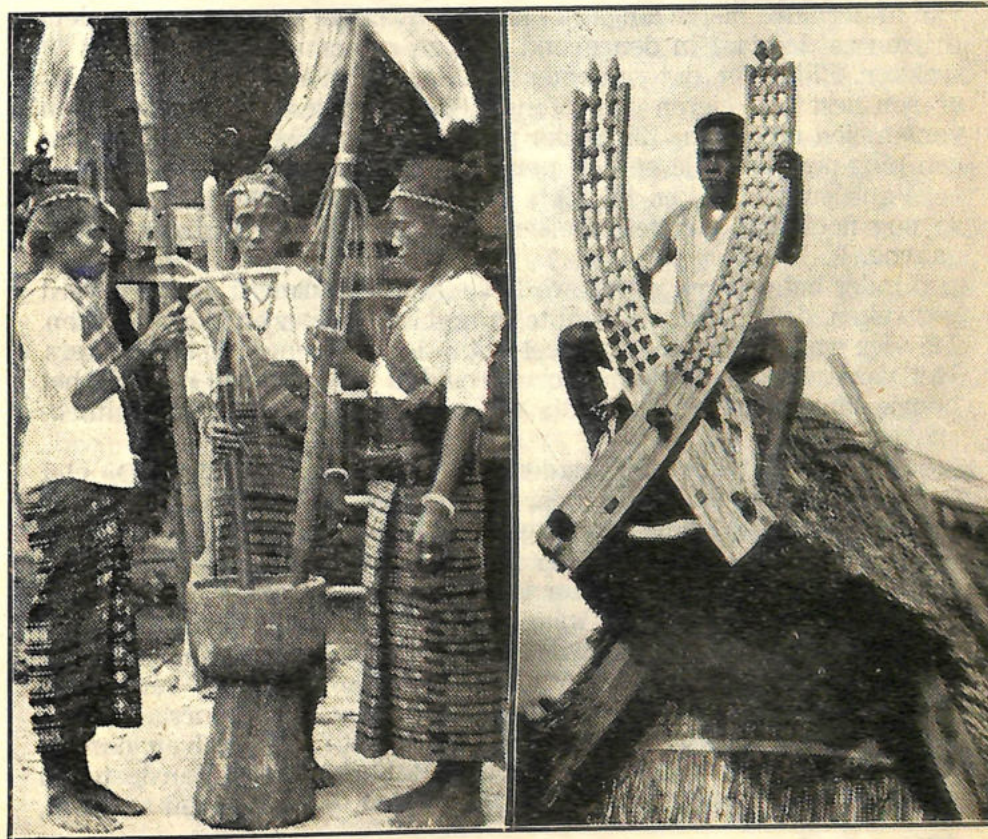
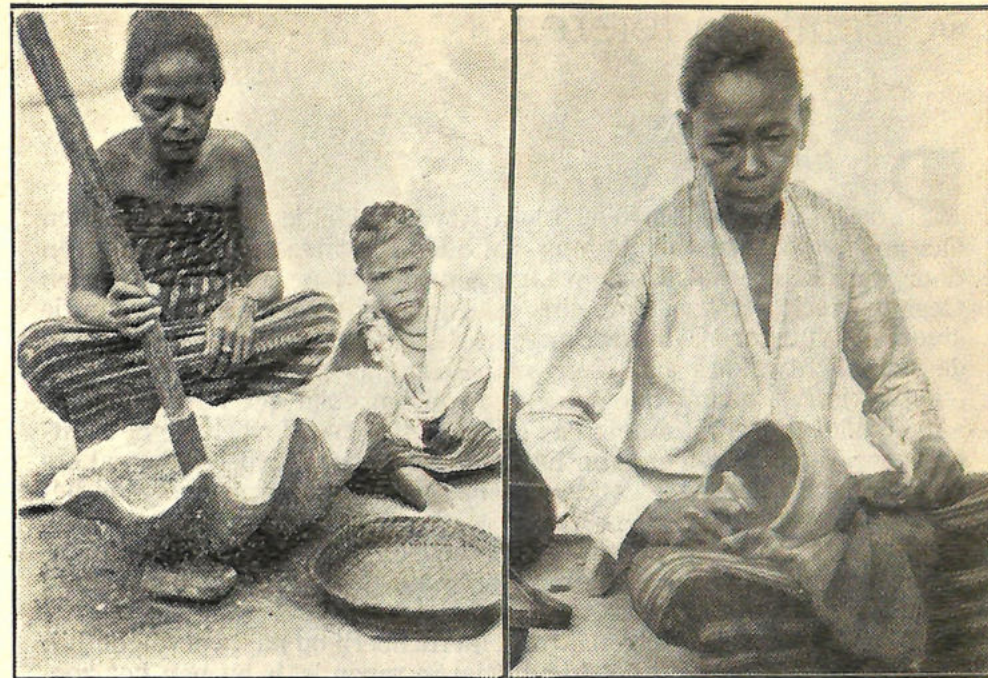
Die doeken zijn versierd met motieven aan het dieren- en plantenrijk ontleend en hebben in oorsprong godsdienstige beteekenis.

Zoo hoog als de weefkunst staat, zoo laag is dit met het pottenbakken het geval. Wellicht is dit te wijten aan de omstandigheid dat de natuur in de holle bamboe genoeg vaatwerk aanbood.

Op de foto ziet men een vrouw bezig een potje uit klei te vormen met behulp van een „aambeeldje”, uit klei gebakken of van hout en een spaantje. Misschien maakten onze verre voorouders hun vaatwerk ook op die manier.

Een merkwaardigheid op Tanimbar vormen nog de huizen der adellijken. De nok is versierd met twee uitgesneden planken. De vorm doet denken aan buffelhorens en laat de gedachte aan magische bescherming opkomen. Maar de versierselen heeten : kore (mast). De menschen schijnen dus het huis te vergelijken met een schip of prauw, wat wellicht wijst op het feit, dat ze over zee op hun eilanden zijn gekomen.

Foto's Pater Drabbe's boek; inlichtingen Pater Geurtjens.

49. Schildpadeieren.

Poeleo Bodjo is een heel klein koraal-eilandje in den Indischen Oceaan ten Westen van Padang (Midden Sumatra). Het is omgeven door talrijke koraalriffen, waartegen de zware deining van den Oceaan breekt en 't zeer moeilijk toegankelijk maakt. Op dat eilandje staat een vuurtoren, die de schepen den weg naar Padang wijst. Op de drie lichtwakers na (een vuurtoren noemt men meestal een „licht") is het eiland onbewoond. Prauwen doen het eilandje nooit aan, zoodat de eenzaamheid er volmaakt is. „Toch", vertelde de lichtopziener, die eens per maand het eilandje bezoekt, „voelen de wakers er zich geheel seneng". Dit Maleische woordje heeft ongeveer de beteekenis van : lekker, tevreden.

Behoeftte aan verlof of aflossing hebben de plichtsgetrouwe mannen zelden. Dit verwonderde mij wel, maar dergelijke gevallen komen in de uitgestrekte archipel meer voor.

„Ze houden er een eigenaardige liefhebberij op na", vervolgde hij: „wat bij u in Friesland het kievitseieren rapen is, is bij hen het zoeken naar schildpadeieren. Daartoe loopen ze met een ijzeren staaf van anderhalve meter langs het strand. Waar ze een nest vermoeden, drijven ze de staaf in den grond, om ze er onmiddellijk weer uit te trekken. Blijkt het, dat er dooier aankleeft, dan is dit het bewijs, dat er een nest met eieren getroffen is. Ze verwijderden nu het zand en verzamelen de eieren, 125 stuks per nest. Ze hebben de grootte van een ping-pong-balletje en een perkament-achtige schaal.

Van den smaak kon hij niets met zekerheid vertellen, omdat hij ze nog nooit had gegeten. De bevolking langs de kuststreek eet ze gaarne.

Onder het gesprek waren we het eilandje genaderd. De vlet werd gestreken, de lichtopziener stapte in met een helper en vier matrozen. De vlet was geladen met voedsel voor de lamp en de lichtbewakers. Het vaartuig stiet af, de matrozen roeiden en langzaam naderde het bootje de geweldige rollers, die tegen de riffen beuken en uiteenspatten.

Wij, de kapitein en ik, volgden den tocht door den kijker. De vlet koerste nu eens links, dan weer rechts, om de brekers, zoo noemt men de golven tegen de riffen, te ontwijken. Rechttuit varen was een onmogelijkheid. Door den kijker zag ik een paar boomtakken in zee staan, dicht bij 't strand. „Daar is een opening tusschen de riffen, de eenige van het heele eiland, waar de vlet tusschen door kan varen om aan land te komen", vertelde de kapitein mij, „maar dan moet er niet te veel zee staan" (te hooge golven). Het komt nog al eens voor, daarom hebben de wakers voor ruim twee maanden voorraad.

Met spanning volgden wij het bootje, dat op de golven danste. Eindelijk bevond het zich tusschen de takken. Het schuurde tegen den grond. Met opgestroopten broek stapten de inzittenden aan wal,

liepen het strand op, waar ze door de wachters werden ontvangen. Toen verdwenen ze tusschen de klapperboomen.

Na eenigen tijd waren ze weer aan boord. Als versnapering voor de bemanning bracht de opziener een emmer met schildpadeieren mee, het cadeau van de eenzame wachters.

Op mijn verdere tochten bezocht ik ook een paar eilandjes tusschen Borneo en Celebes. De zee wemelt daar van schildpadden. Ze leggen er zóóveel eieren, dat het recht ze te rapen door het gouvernement verpacht is. Er bestaat een uitvoerhandel, zóó uitgebreid, dat de bekende K.P.M. haar schepen een dier eilandjes laat aandoen om de eieren te halen. Van 1933—1938 bedroeg de pacht gemiddeld f 9150.— per jaar. In de jaren vóór de crisis, was die som veel hooger. Het tijdstip November—December is de verboden tijd voor rapen. De laatste jaren was de prijs per honderd stuks f 0.40—f 0.50. Heel wat minder dan van kievitseieren, maar kieviten leggen niet het heele jaar door en niet 125 per keer !

Ook het schild der dieren heeft waarde. Vooral in de Molukken wordt op de soort, die goed schildpad levert, jacht gemaakt. De prijs is afhankelijk van : grootte der stukken. (Een volledig schild is, als ik het me nog wel herinner, zeventien-deelig). Voorts van het gewicht, dikte, kleur (bruin, geel en heel lichtgeel) en vooral van de teekening. Een schild, dat minder dan 0.6 kg. weegt, is waardeloos. Is het gewicht tweemaal zoo hoog, dan is de waarde niet tweemaal zoo veel, maar vier keer.

Op een van mijn reizen liet een handelaar mij een volledig schild zien, dat bijna twee kilogram woog. Waar het verder ook aan hooge eischen voldeed, was het zeer duur. Hij vroeg er f 350 voor. Op bijgaande afbeelding ziet men dat de dieren heel groot kunnen worden.

50. Modder-bandjirs; toonbeelden van ellende en verlatenheid.

De bandjir veroorzaakt veel schade aan bruggen, wegen, spoor- en tramwegen. Vaak wordt het verkeer dagen, ja weken belemmerd. In de „Buitengewesten”, op Borneo b.v., zetten de bandjirs de velden onder water. Voor de visschen zijn dit feestdagen, want de jonge rijstplantjes vinden ze heerlijk voedsel. Blijft het water lang staan, dan sterven de plantjes. Dan dreigt de honger in die streken. Soms zoekt het water een nieuwen weg. De rivier heeft zich dan verplaatst, de oude bedding is veranderd in een meer.

De stand van het water kan zóó hoog zijn, dat het de zijrivieren opstroomt. Dan ziet men het merkwaardige verschijnsel, dat de richting van den stroom is omgekeerd.

Op Java kent men nog de vreeselijke modder-bandjirs. Ze ontstaan bij uitbarstingen van vulkanen. Alles op hun weg vernietigen ze: zware boomen, huizen, koffietuinen, alles! Toch hebben de bandjirs hun goede zijde. Ze nemen veel vaste stof mee, waaraan Java zijn vruchtbaarheid dankt.

Het resultaat van een dergelijke ramp beelden wij hierbij af. Het land staat een meter onder water, een vrouw waadt er door, het huis rechts is geheel vernield, een haan staat op een balk te kraaien en roept zijn hennetjes. Maar ze komen niet, ze zijn verdronken.

Op den voorgrond ziet men de toppen van een zeer bekende plant, de „Ketellapohon”, waarvan de Javaan de knollen eet. Ze bevatten meel, dat naar Europa werd gezonden. Het dient voor de bereiding van onze „biscuitjes”.

Een dergelijke bandjir is een toonbeeld van ellende en verlatenheid. Op de afbeelding komt dit helaas niet voldoende uit.

51. Tegenstellingen op de Mentawai-eilanden.

Vaak buldert de Indische Oceaan tegen de Westkust van de Mentawai-eilanden (ten Westen van Sumatra), wordt het land geteisterd door hevige tropische onweersbuien, terwijl het op de Oostkust helder, fraai weer is ! En die eilanden zijn toch hoogstens 45 K.M. breed.

Even merkwaardig als het klimaat is er de natuur. In het Westen wisselen wilde en sombere, maar ook grootsche tafreelen elkaar af. Overal treft men er naakte rotspartijen aan, die nu eens loodrecht naar zee afdalen, dan weer zich in afzonderlijke toppen landwaarts uitstrekken. Scheepvaart is er niet. De eeuwige oceaandeining beukt er tegen de rotsen in een hevigheid, zooals men die op het Noordelijk halfrond nergens aantreft. Het is er verlaten huiveringwekkend, stil en somber.

Heel anders vertoont zich de Oostkust. „Zachte golfjes spoelen er over zachtglooiende, zandige oevers. Eén lange golf beweegt zich over de koraalriffen langs de kust, de deining is er haast niet merkbaar. De zee is helder als kristal. Men ziet de koraalriffen diep onder het glasheldere water en op en langs die banken een wereld van zeedieren zich bewegen, zóó wonderlijk, schoon, dat pen noch penseel dit natuurwonder kunnen beschrijven of afbeelden. Daar groeien koraalstruiken en -boomen in allerlei vorm en kleur. Het krioelt er van bontgekleurde visschen; doorschijnende krabben en kreeften; roode en violette zeesterren, van dieren in ongekende kleuren en tinten. In donkere nachten waant men er zich in een tooverwereld. Het watervlak is als een hemel met lichtende sterren, de ontelbare dieren zijn als met glanzend licht omgeven”, zegt een schrijver.

Even merkwaardig als de natuur zijn de bewoners dier onbekende eilanden. Hun taal vertoont groote verschillen met die der omgevende en toch niet zoo ver af wonende volken. Wellicht is dit een gevolg van het feit, dat ze geen echte zeevaarders zijn, hoewel ze met hun prauwen op zee gaan visschen. Die prauwen zijn zóó kunstig bewerkt, dat ze met één slag van de pagaai om hun as draaien.

De jongelui, vooral de jongelingen, versieren het hoofd met bloemen en bonte blaren. Ze zijn verzot op mooie kralen, die ze in vele strengels om den hals dragen. Evenals overal elders zijn de baby's en de kleuters aantrekkelijke kleine menschjes.

„De vrouwen zien er op jeugdigen leeftijd zeer lief, sommige zelfs bekoorlijk uit”, merkt een schrijver op.

Een uitspraak, die ik kan bevestigen, „maar ze worden vroeg oud en ze zijn in de Mei des levens geheel verwelkt”.

De vrouwen bewerken de velden, planten suikerriet, tabak, knollen, pisang (bananen), enz. Ze bereiden de spijsen, verzorgen de varkens, helpen de mannen bij het maken van prauwen, enz. Haar taak is zwaar, maar toch, merkt de bekende zendeling Dr. Kruyt op, is

haar positie veel hoger dan bij de Bataks en de Niassers toen deze nog geen Christenen waren.

Dank zij den overgang van talrijke bewoners tot het Christendom, verbouwen de menschen thans rijst. Rijst is een veel beter voedingsmiddel dan sago en knollen, het vroegere voedsel. Hun godsdienst verzette zich tegen het planten van dat betere voedsel. Thans is dat anders, dank zij de zending. Die heeft den menschen daar een zeer grooten dienst mee bewezen, want goede voeding is een machtig middel in den strijd tegen de vreeselijke malaria !

Thuis dragen de vrouwen een kort rokje. Op het veld kleeren van pisangblaren, een practische dracht: goedkoop en bestand tegen regen en dauw. Op de foto ziet men een voorbeeld van beide. De mannen dragen een lendengordel. Van hun woningen is heel wat merkwaardigs te vertellen.

Als eigenaardige gewoonte vermeld ik tenslotte dat de menschen hun tanden spits afhakken, in den vorm van de tanden eener zaag. Ze doen dit op ongeveer tienjarigen leeftijd. Als zij ouder geworden zijn, kan het niet meer, omdat de tanden dan te hard geworden zijn. De bedoeling dier gewoonte kon ik niet te weten komen.

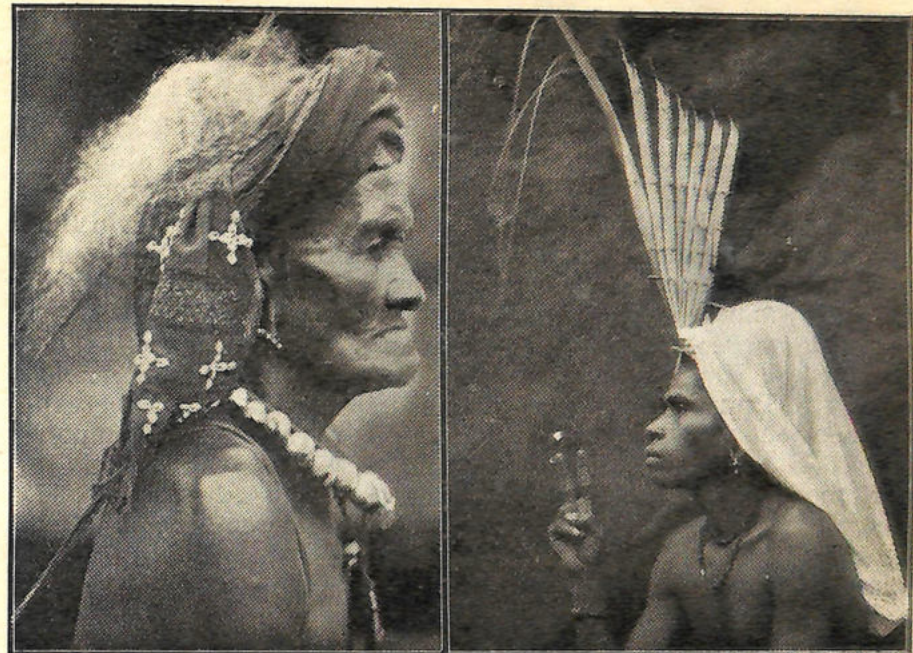
52. Bij de blonde jonge kerels van Tanimbar.

Een bekend natuuronderzoeker landde met zijn echtgenoot in 1885 op Tanimbar, het verre eiland in het Oosten van den grooten Indischen Archipel. Veertig jaar later deed ik het ook aan. Wat een verschil! Toen de versterkte dorpjes op moeilijk bereikbare heuvels gelegen, de menschen voortdurend met elkaar in oorlog, bij elke lichte maan den heelen nacht op wacht met het oog op aanvallen; thans niets meer van dit alles. Er heerschte rust en vrede. De menschen konden zich overal vrij bewegen in tegenstelling met den vroegeren toestand, toen de onderzoeker de grootste moeite ondervond bij het huren der menschen, om naar de bosschen te gaan, daar planten en dieren voor hem te zoeken. Hij kon ook bijna geen vergunning krijgen om in een dorp te wonen, er een huisje te bouwen. Wel was er kort geleden een posthouder (lager bestuursambtenaar) geplaatst, maar deze had niets in te brengen, kon niet bevelen. Het reisverhaal der echtgenoot is een aaneenschakeling van opofferingen, moeiten en lasten, van malaria, die vooral haar onbekwaam tot werk maakte. En toen het drooghuisje met zijn kostbare collectie planten en dieren, met zóóveel angst, moeite en zorgen verzameld, door het drogende vuur en den wind in vlammen opging, waren ze de wanhoop nabij!

Hoe geheel anders was de toestand bij mijn bezoek! Een geordend flink bestuur, zending en dokter, die er beschaving brachten. Maar toch waren de echtgenooten verrukt van „hun wilden”.

„Ziet ze thuis. Twintig aardige, lenige, schitterend gebouwde jonge kerels, hun blonde haar vast gebonden met scharlaken doeken. Gele blaren, helder gekleurde veeren of vroolijke bloemen wapperen en wiegelen op hun donker gekleurde huid. Vol vreugde springen en dansen en huppelen ze rond. Ze zwaaien met pijl en boog, drillen de speren. Af en toe komen ze dicht bij ons. Dan streelen ze onze handen of het gezicht, betasten de kleeren. Eén der mannen ontdekt de roode tip van onzen zakdoek. Wij toonen hem het gebruik. Hevige beroering is het gevolg. Ze lachen en schreeuwen in hun opwinding als grote kinderen”. Ook de oudere mannen houden van opschik. Geregeld hebben dezen een dikke pruim tabak tusschen tanden en lippen, waardoor de laatste ver vooruitsteken. Gewoon pratend, nemen ze de pruim niet weg, zoodat ze moeilijk verstaanbaar zijn. Maar raken ze in vuur, dan stoppen ze den pruim achter het oor of wordt die zorgvuldig in een gaatje van den huiswand gestopt. Vaak heb ik dergelijke kauwsels, door bezoekers daar vergeten, met een stokje weggepulkt”.

Bijgaande, zeer goede foto's, waarop een en ander is te zien, ontvang ik van Pater Drabbe. Ze zijn lang geleden gemaakt, toen er nog geen modern foto-materiaal bestond. De deskundige amateur-fotograaf dient dit te bedenken.

Ik merk nog op, dat het bestuur het versieren van het hoofd met fraaie doeken, enz., verboden heeft, omdat dit tot ernstige misstanden leidde. De paters vonden dit jammer, maar ook zij waren van meening, dat de maatregel moest worden getroffen.

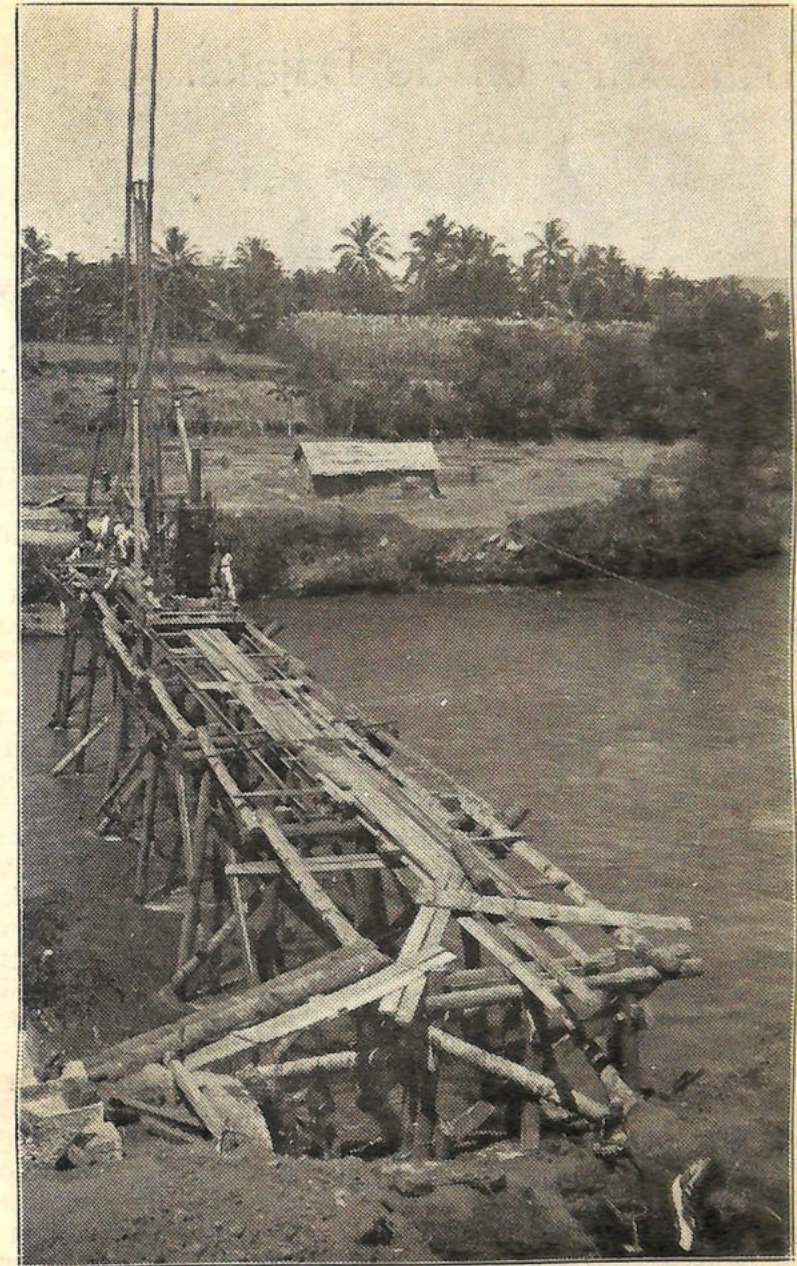
53. Regen in de tropen.

Wanneer de „koperen ploert” (zoo noemt Jan Fuselier in Indië de zon) weken, maanden het landschap heeft geblakerd, de boomen en planten met 'n dikke laag stof zijn bedekt, de grasvelden bruin zijn gestoofd, wanneer eindelijk de kentering, met zijn bedekte lucht in-treedt, de aarde 's nachts niet kan uitstralen, de lucht niet afkoelt, stuurt iedere Europeaan, die het betalen kan, vrouw en kinderen naar de bergen. Dan benijdt de Bataviaan de bewoners van de bergstad Bandoeng, hoe kleinerend hij anders ook over die „bergkampong” spreekt. Het badwater is warm. Baden geeft geen verfrissing.

Eindelijk, eindelijk valt er een flinke regenbui. Alles leeft op. De grasvelden zijn na een nacht weer groen, de bladeren hebben het stof afgespoeld, de natuur heeft zich verjongd. Dat is het begin van de Indische lente! Maar een eerste regenbui gaat met ongemak gepaard. De kinderen vinden dat felle regenen echter „zalig”. Ze trekken hun hansop uit en baden zich onder het koele water, dat uit de overgelopen verstopte dakgoten loopt. Vader en moeder zouden het voorbeeld gaarne volgen, maar dat gaat nu eenmaal niet. Bovendien hebben ze het te druk om de gevolgen van den regen, die vaak met harden wind gepaard gaat, tegen te gaan. Het is n.l. heelemaal geen bijzonderheid, dat het dak op talrijke plaatsen lekt! Indische dakpannen zijn vaak vrij bros, zoodat ze dikwijls scheuren en breken. De harde wind jaagt den regen onder de pannen van 't onbeschoten dak, die van anderen wel met kalk zijn aangestroken, maar die kalk heeft vaak losgelaten, zoodat regen en wind vrij spel hebben.

Na de kentering buiten breekt de echte regentijd aan. Dat is de tijd van aardverschuivingen, het gevolg van doorweekten grond. In bergstreken schuiven dan groote stukken grond met huizen en bewoners in het ravijn of bedekken die aardstoringen over groote afstanden de rij- en spoorwegen. Het verkeer is dan gestoord soms weken lang. De aanhoudende regens doen de rivier zwellen. Het water wordt met woeste vaart voortgestuwd. Het bandjirt. Dijken breken, velden worden overstroomd, bruggen weggeslagen, rivieren verplaatsen hun loop.

Evenals hier kent men in Indië ongewone jaren. Het jaar 1939 is er een. Mag men de kranten gelooven (druk- of telegramfouten zijn niet uitgesloten) dan is er op sommige plaatsen binnen enkele uren meer dan 400 millimeter regen gevallen! Persoonlijk maakte ik te Semarang dagen mee van 90 millimeter regenval in plm. 2 uur. Dan stond heel de stad blank. Van 400 millimeter kan ik me, eerlijk gezegd, geen goede voorstelling vormen! Dat moet iets ontzettends zijn. — Is er een brug weggeslagen, dan wordt er onmiddellijk een hulpbrug geslagen. Op bijgaande foto ziet u er een, die bijna gereed is. Ze vormt de verbinding tusschen twee deelen van het bekende suikerland „Djatiroto” (Oost-Java). Het bezit een oppervlakte onge-

veer gelijk aan die van de provincie Utrecht. De pijlers en de liggers bestaan uit de stammen van klapperboomen (kokospalmen).

Op den voorgrond op de foto ligt een stok met een tweetal mandjes er naast. Met die mandjes en den draagstok heeft het grondverzet plaats. Wat hier geschiedt met kruiwagens, verricht de Javaan met de „pikolan” (juk). Slechts ééns heb ik op mijn lange reizen door den Archipel kruiwagens met schoppen zien gebruiken. Dat was te

Balikpapan, de oliestad. De Javanen gingen er mee om als had hun wieg bij Sliedrecht gestaan.

54. Landbouw bij de Dajaks.

De Dajak van het verre Midden-Borneo omgeeft zijn velden niet met een omheining van boomstammetjes of iets dergelijks. Wilde varkens en herten hebben er dus vrij spel.

Het te velde staande gewas staat ook bloot aan de aanvallen van vraatzuchtige insecten. Als de aren rijpen, komen apen en vogels er op af, om zich te goed te doen. De oogst staat derhalve aan groote gevaren bloot. De Dajak tracht, door zooveel mogelijk dorpsgenooten over te halen tegelijk te planten, het risico te verkleinen. Dan wordt over een groote oppervlakte de rijst tegelijk rijp. Is dit niet het geval, dan zouden de vogels gelegenheid hebben veldje voor veldje aan te tasten, zoodat na verloop van tijd heel de aanplant in verkeerde magen terecht zou komen. Ook beplant hij een grootter oppervlak dan strikt noodig zou zijn, stond hij niet aan zooveel risico's van gedeeltelijk mislukken bloot. Te veel rijst kan hij ook niet gebruiken, want uitvoer is onmogelijk.

Daar komt nog bij, dat het bewerken van een groot gebied zeer veel arbeid kost. Eerst moet hij boomen en struiken op het terrein kappen. Dit is zwaar werk. Zijn die boomen, struiken en lianen door invloed van wind en zon droog, dan worden ze verbrand. Met zware dikke boomen lukt dit niet. Hij laat ze liggen. De asch wordt zooveel mogelijk over het veld gespreid, om als mest te dienen. Dan volgt het zaaien. Dit geschiedt door eenige korrels in met een stok gemaakte gaatjes te storten. Die gaatjes worden niet met aarde gevuld. Ik meen dat de godsdienst dit verbiedt. Tal van korrels worden de buit van hongerige vogels! Het terrein is een heel goede voedingsbodem voor onkruid, dat welig opschiet. Dit vele onkruid wordt met een soort kapmes neergeslagen. In het moeilijk begaanbare heuvelachtige terrein met zijn vele kris-kras vooroverliggende boomstammen, in de brandende tropenzon, is dit zeer inspannend werk. Dit is de taak der vrouwen.

De aanplant heeft regens noodig. Blijven die uit, vallen ze onregelmatig of te overvloedig, dan groeit de rijst slecht. Misoogst is het gevolg, honger de nasleep. Voedsel kan langs de rivier niet in voldoende mate worden ingevoerd, want er zijn geen wegen, vervoer per mandje is veel te kostbaar. Het welslagen van den oogst is dus afhankelijk van omstandigheden, waarop de Dajak niet den minsten invloed kan uitoefenen. Daarom roept hij de hulp in van de geesten en goden.

Reeds de keuze van het te beplanten terrein is 'n zaak der goden. Hij raadpleegt hun afgezanten, de voortteekendieren. Met hun wijze van vliegen, door het uitstooten van geluiden, geven zij hun meeningen te kennen. Wijze mannen, ouden van dagen, kenners van den godsdienst, de priesters, bespieden die dieren, beoordeelen hun gedragingen. Soms duurt het zeer lang voor achtereenvolgens de voortteek-

kens van het gekozen terrein, het tijdstip voor het kappen, het zaaien, het oogsten, zijn verkregen! Het kan gebeuren, dat 't rijpe graan niet geogst wordt, omdat de voortteekens ongunstig waren. Is het dus te verwonderen, dat de menschen hun geogste rijst zeer zeer op prijs stellen? Daarom bewaren ze het rijpe graan niet in huis in het dorp, als in zoovele andere streken van het groote Borneo, maar in huisjes er naast. Brandt het huis af, dan loopt de kostelijke voorraad rijst in de bewaarplaats geen gevaar! Die huisjes — voor elk gezin één — zijn gemaakt van hout. De dakbedekking bestaat uit plankjes, die de rol van dakpannen vervullen. Vaak ook bestaan de wanden uit dit materiaal.

Het hoofd van het dorp versiert zijn huisje met magische figuren; oorspronkelijk hadden zij tot doel het huisje te beschermen tegen booze invloeden. Die merkwaardige teekeningen zijn op de foto niet te zien, omdat het groote rijsthuisje van het hoofd verborgen is achter het huisje met zijn droogvloer op den voorgrond.

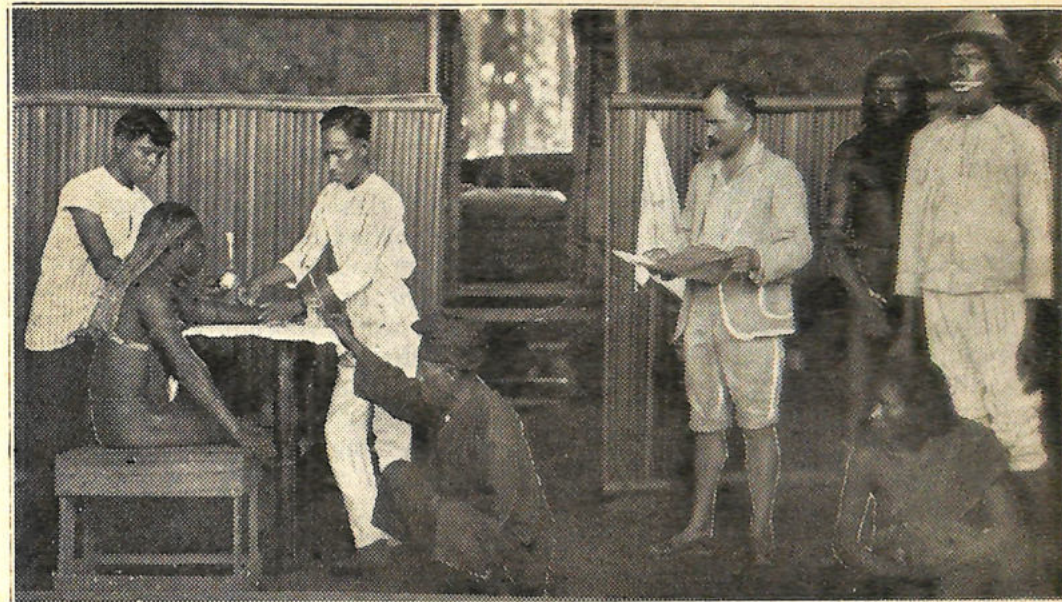
55. Menschenliefde verzacht zeden.

Op mijn reizen langs de kusten van Nieuw-Guinea troffen mij enkele bijzonderheden. Het waren de aanwezigheid van een paar eenvoudige ziekenhuizen met patiënten (ik beeld hier af dat te Merauke op Zuid Nieuw-Guinea); van enkele gevangenissen in de bestuursvestigingen met gestraften, die aan de wegen werkten „voor den kost zonder loon” en het vertrek van tot dwangarbeid veroordeelden naar het verre Ambon. Dat waren uitingen van het begin der beschaving. Het ziekenhuis was het symbool van dienende liefde, de gevangenis dat van macht en van de straf, die volgt op de overtreding. Op de tweede hier afgebeelde foto ziet U gestrafte Papoea's werken aan den weg te Manokwari (Noord-Nieuw-Guinea).

In die streken — en ook in tal van andere van den uitgestrekte Indoncsischen archipel — wonen menschen, die men vroeger „wilden” noemde, doch die thans bij gebrek aan een meer passende naam, primitieven worden geheeten. Het was n.l. gebleken, dat die menschen er maar niet wetteloos op los leefden, maar volgens regels, die bij de ouden van dagen, de wijzen, nauwkeurig bekend waren. Er bestonden „verordeningen” op huwelijk, erfrecht en andere. Die ongeschreven wetten voldeden aan de behoeften der primitieve samenleving. Maar ze waren soms wreed. Van tweelingen werd er bij de geboorte één gedood. Stierf een moeder bij de bevalling, dan werd haar kindje gedood. Wellicht was de reden, dat die tweelingen en het moederlooze kind tóch zouden sterven, zooals de practijk dit geleerd had en dat men daarom de „wetten” maar aan die ervaringen had aangepast.

Vrouwen van hekserij verdacht, werden gedood. Kon men een schuldige niet aanwijzen, dan werd er een z.g. „godsoordeel” toegepast. De verdachte moest b.v. een vinger in kokende hars of olie steken. Kwam hij er niet verbrand uit, dan was hij onschuldig. Oorlogjes tusschen twee dorpjes waren ook wel godsoordeelen. Zoodra één er van een doode of een zwaar gewonde had gekregen, werd de strijd gestaakt. De partij van den doode of den gewonde was de schuldige, de goden hadden dit uitgemaakt. Was ze onschuldig geweest, dan hadden de goden haar immers dit verlies niet laten lijden. Dergelijke ruwe, onmenselijke gewoonten waren niet toelaatbaar. De Zending was er al mee begonnen ze langs den weg der overtuiging te bestrijden.

Het Gouvernement maakte wetten en straffe overtreders: het had de macht. Die straf was in enkele gevallen buitengewoon wreed, zonder dat men dit beseftte; tot dwangarbeid buiten hun gebied veroordeelden, stierven heel vaak. Men schreef dit toe o.a. aan verandering van voedsel. Maar de feitelijke oorzaak was van godsdienstigen aard. De menschen waren er vast van overtuigd, dat hun „ziel”, hun tweede ik, zich bij hun familie in eigen land bevond, van

het lichaam gescheiden. Zonder „ziel” kan een lichaam niet bestaan, een mensch niet leven; dus waren de veroordeelden gedoemd te sterven. Dat sterven was ook hier een gevolg van hun primitieven godsdienst.

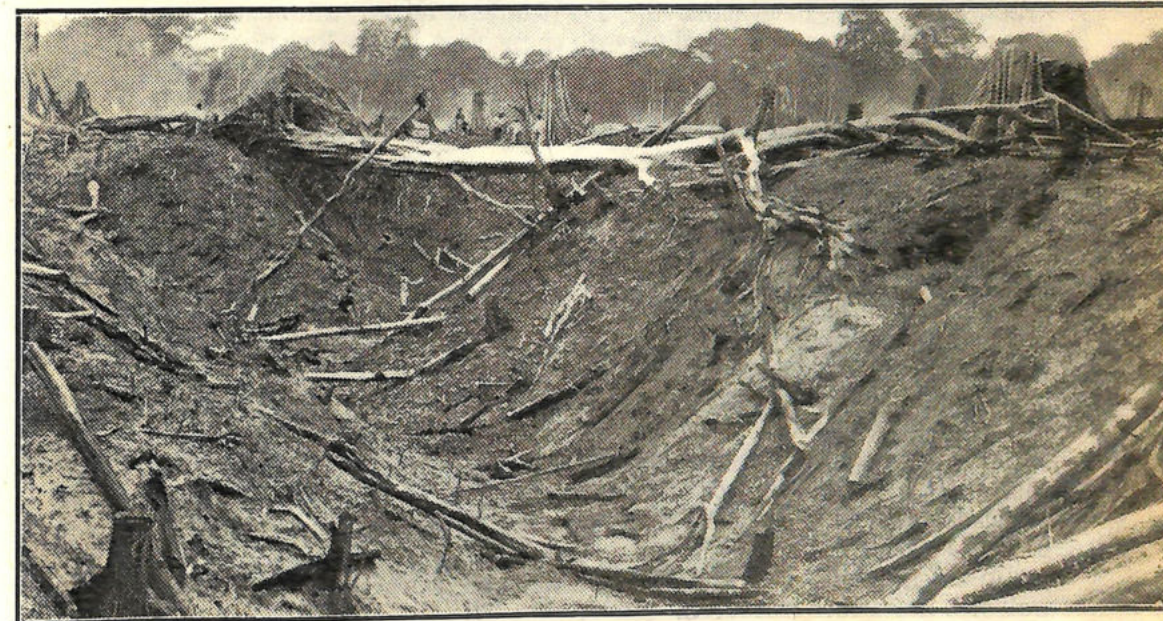
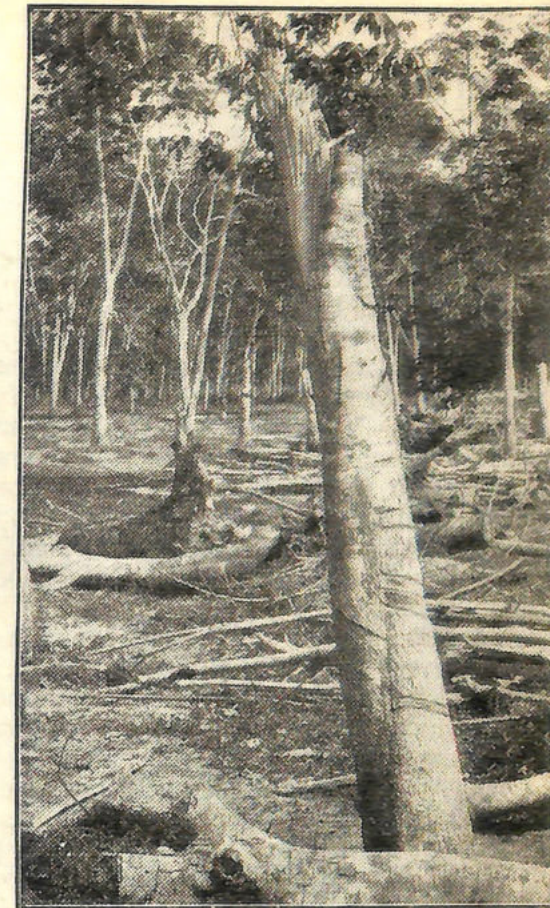
56. Plantklaar maken van boschterrein

De hierbij afgebeelde dwarsche foto wekt den indruk van omgevallen boomen in een door den storm ontworteld bosch. Bij nauwkeurig bezien blijkt echter, dat er geen storm heeft gewoed. Op den achtergrond stijgt namelijk veel rook op. Dit is een bewijs, dat de afbeelding een ontginning van een tropisch woud voorstelt. Men is bezig den bodem geschikt te maken voor de vestiging van een cultuuronderneming. Heel vaak zegt men hier „plantage”. Dit woord hoort men in Indië echter nooit. Men spreekt daar van: koffie-, thee-, cacao-, rubber-, olie-, klapperland of -onderneming.

De boschgrond is op Java en verschillende streken van Sumatra buitengewoon vruchtbaar. Op Borneo niet en vermoedelijk ook niet op het uitgestrekte Nieuw-Guinea. Die vruchtbaarheid is te danken aan de massa's „asch” in den loop der laatste eeuwen door uitbarstingen van vuurspuwende bergen over die eilanden uitgestort. Borneo met zijn reusachtige boomen van 60 à 70 meter of wellicht nog hooger en een dikte van twee à drie meter, is als het ware één groot bosch. Toch is het land niet vruchtbaar. Jammer!

Bij een ontginning worden de boomen geveld. Groote boomen kunnen niet heelemaal worden omgehakt. Er blijven hooge, dikke stronken staat. U ziet er eenige op den achtergrond. Vooral de rechtsche is een kanjer. Meesters in het kappen zijn de Dajaks met hun kleine bijlen. Zijn de boomen gevallen, zoo goed mogelijk van de takken ontdaan, dan worden ze eenigen tijd aan den invloed van de brandende zon blootgesteld om ze te drogen. Dan wordt er de brand ingestoken, zoodat ze zoo goed mogelijk verbranden. De heele dikke stammen en struiken branden zeer moeilijk. Bij enkele gelegenheden blijven de half verbrande overblijfselen liggen. Er moet zeer veel zwaar werk worden verzet eer een terrein plantklaar is! De gewone landbouwer kan het niet. Daarom worden voor de tegenwoordige Javaansche landverhuizers op Sumatra en Celebes de gronden eerst door ervaren kappers bewerkt. Wervelstormen komen in Indië ook voor.

Van de bekende grootsche cultuuronderneming de „H.V.A.” ontving ik een hoogst merkwaardige foto, die ik hier ook afbeeld. Een wervelstorm had op een van haar vele ondernemingen gewoed en langs en vrij breede strook de boomen van een rubbertuin ontworteld. Midden in een dergelijke open ruimte was één stam blijven staan: de wind had er de kruin afgedraaid, afgewrongen! Geweldig moet de kracht van den wind toen zijn geweest!

57. Tooi en opschik.

Wij stellen prijs op ons uiterlijk en zien er gaarne netjes uit. De onbeschaafde, primitieve bewoners van Nederlandsch-Indië, niet minder.

De Dajak vormt op dien regel geen uitzondering. Mannen en vrouwen tooien zich b.v. gaarne met fraaie kralen halssnoeren en armbanden. Vrouwen vinden kralen heupgordels met tanden van sterke dieren, als beren en panters, versierd, heel mooi. Ze hechten heel groote waarde aan de oude kralen. Wat voor ons de oude porseleinen borden en kannen zijn, zijn voor de Dajaks de verschillende vormen van eeuwenoude kralen. Evenals wij op kennis van oud porselein bogen, zijn er onder genoemde volksstammen deskundigen, vooral onder de vrouwen, op het gebied van kralen. De kralen hebben namen, er zijn geschiedenissen aan verbonden en bovenal bezitten ze magische (toover) kracht. Is er een groot hoofd, een rijke gestorven, dan geven de nabestaanden van den overledene oude kralen mee in de lijkstaf met de bedoeling de booze geesten gunstig te stemmen, zoodat ze zich niet van het lijk meester maken.

In Apo-Kajan (Midden-Borneo) zag ik een heupgordel, die f 1500.— kostte. Dit is voor de menschen daar een enorme som, vergelijkbaar met een bedrag van f 100.000.— (of meer!) bij ons. De gordel bevatte een tiental buitengewoon oude kralen, waaraan groote afwerende, beschermende krachten werden toegekend. Bovendien was hij versierd met veel dierentanden, waaraan ook magische krachten werden toegeschreven. De tanden waren afkomstig van sterke dieren. Dus ging er volgens de menschen groote kracht van uit.

Om de polsen en kuiten dragen de menschen ringetjes van heel sterke taaie plantenvezels. Er schuilt „dus” groote kracht in die versierselen. Ze maken de armen en beenen krachtig en verhoogen hun uithoudingsvermogen. Wie heel mooi wil zijn, windt er reepjes „silverblad”, stukjes van afgekeurde aluminium soldaten-megageblikken omheen. Men ziet die versierselen op de foto afgebeeld.

Oogharen en wenkbrauwen vinden de menschen leelijk, baardharen ook. Daarom trekken ze die haartjes uit. Vaak ziet men bij een bezoek aan een huis een man op een mat op de vloer liggen, het hoofd in de schoot van een vrouw. Ze trekt hem met een tangetje wenkbrauwen en ooghaaren uit. Het behoort tot den goeden toon het niet te weigeren als een man er een goede kennis om vraagt. Zijn die overtollige haartjes verwijderd, dan laat de man zich scheren. Hiertoe dient het vlijmscherpe mesje met lange steel, dat de mandauw (kapmes, zwaard) vergezelt. Zeep kent men niet. Toch schijnt het scheren geen pijn te doen, want de „patient” trekt er steeds een lachend gezicht bij.

Op z'n mooist is de Dajak in zijn krijgskleeren. Hierin laat hij zich ook het liefst fotografeeren.

58. Rubber-exploitatie.

Een der z.g. boschproducten uit Borneo, een melksap, thans alleen gebruikt bij het vervaardigen van het Amerikaanse kauwgom, is indertijd het onderwerp geweest van hevigen strijd, mondeling en schriftelijk. Ter verkrijging van het zeer waardevolle product, „djeloetoeng” genaamd, trokken tappers er op uit. De boomen, echte woudreuzen, werden op ruwe wijze afgetapt, waarna ze stierven. Dit tappen was vrij. Later nam het bestuur strenge maatregelen, met het doel het uitroeien der kostbare boomen te voorkomen. Men dacht aan de kip met de gouden eieren. Er werd een maatschappij opgericht, waaraan in haar gebied — 400.000 ha. — het uitsluitend recht tot tappen werd verleend. (De Wieringermeerpolder is pl.m. 20.000 ha. groot).

De maatschappij zou de grenzen van haar terrein afbakenen, opzichters aanstellen voor contrôle. Maar ze kwam deze verplichting niet na. Er ontstonden conflicten met de vrije tappers, die niet wisten en het ook niet konden weten, dat ze zich wel eens op het terrein der maatschappij begaven, want de grenzen ontbraken. Klachten over en weer over inbreuk op verkregen rechten waren aan de orde van den dag. Men bekogelde elkaar met brochures en krantenartikelen.

Een woud van 400.000 ha. is bewoond door slechts pl.m. 150.000 menschen! De groeikracht van het bosch is buitengewoon. De verjonging is onbegrijpelijk groot. Zou die schaarsche bevolking alle taprijke boomen op één dag vellen, dan zou dit het bosch ten goede komen, want er staat 99 procent taprijp te worden! Roeke-loosheid bij het tappen zou niet tot gevolg hebben het woud aanzienlijk en blijvend te schaden.

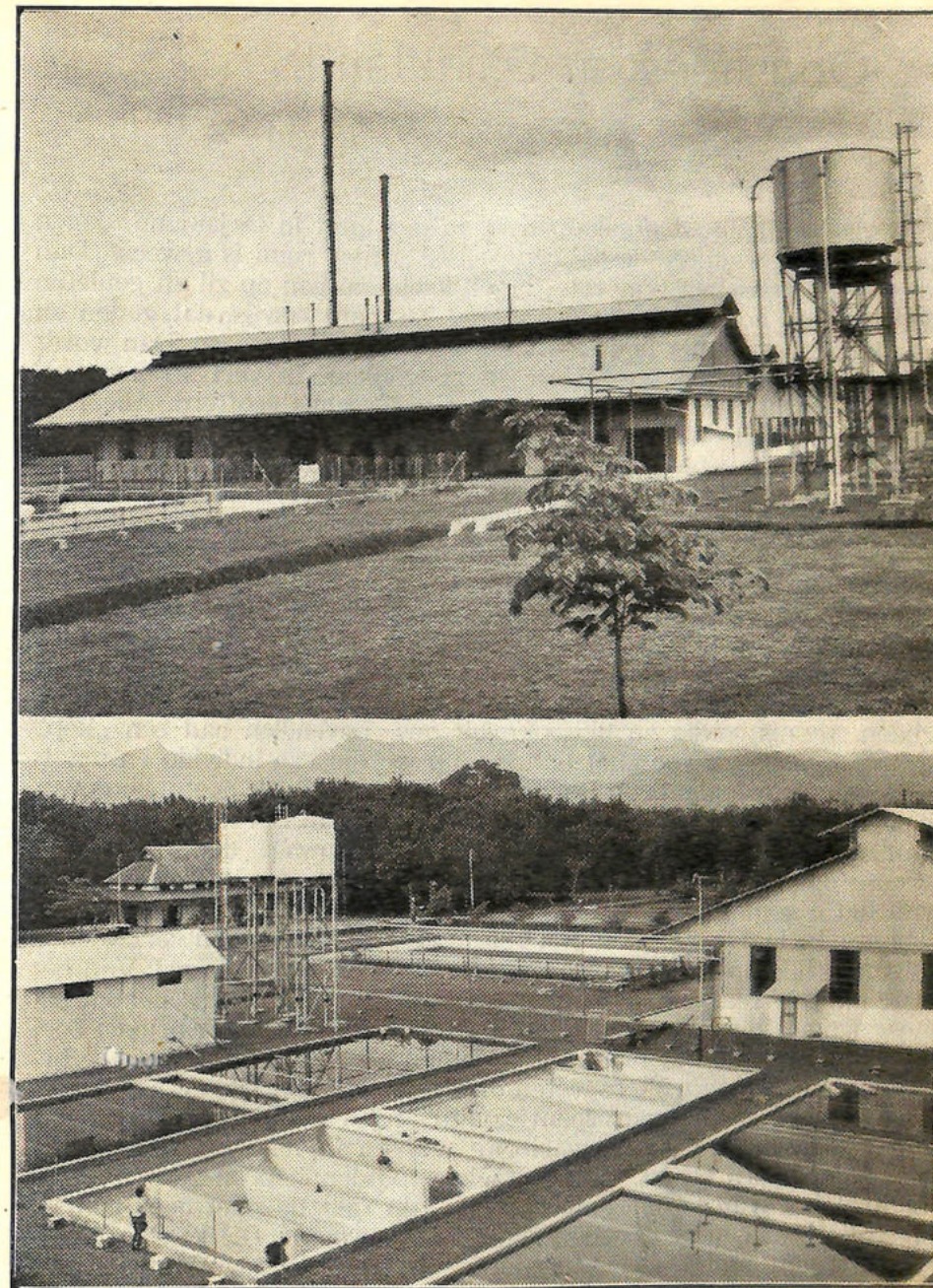
Een eigenaardigheid van het woud is, dat waardevolle boomen van één bepaalde soort (verschillende soorten timmerhout), niet naast elkaar staan, maar verspreid, zoodat de exploitatie groote moeilijkheden meebrengt en kostbaar is.

Wat de djeloetoeng betreft, de zaak stierf haar eigen dood, omdat de prijs er van door het steeds grootere aanbod van ondernemings-rubber, sterk daalde.

Ik vermeld nog, dat de bevolking, om vergoeding te vinden voor hetgeen haar in betaling te kort werd gedaan, naar het middel der vervalsching greep. Groothandelaren kochten het product op van tusschenpersonen, die de menschen, welke het eigenlijke werk deden, heel, heel slecht betaalden.

Naast djeloetoeng levert het woud o.m. getahpertia, isolatie-materiaal voor ondergrondse kabels. Door zijn vele producten is het woud de groote rijkdom der schaarsche bevolking, veel meer dan olie, steenkool, ijzer en diamant.

Borneo levert ook veel bevolkingsrubber, die de groote cultuur-maatschappijen hevige concurrentie aandoet. Deze werken volgens

wetenschappelijke methoden, zoodat de opbrengst per boom hooger is dan bij de bevolking, maar zij exploiteeren heel goedkoop, o.a. omdat zij geen kostbare installaties noodig hebben en met weinig kapitaal werken.

Ik beeld hierbij af een foto van de fabrieksinstallaties eener groote maatschappij op Sumatra. Naast een watertoren ziet men bezinkbakken en koelbakken.

59. Oogstfeest in Dajakland.

Als de rijstooft afgelopen is, is het feest in Dajakland, dagen lang. Vooral wanneer de opbrengst der velden ruim is geweest. Dan zetten de menschen hun vele dagelijksche zorgen op zij en genieten ze, want de oogst was voor hen het tastbare bewijs, dat goden en geesten het goed met hen meenden, hun welgezind waren. Dan wordt er gegeten, gedanst, gezongen en gedronken. In veel streken van Borneo wordt dan bovenmatig veel aan Bacchus geofferd. Alleen in Apo Kajan niet. Waaraan is dit laatste te danken? Opmerkelijk is het, dat in dat gebied de uitputtende, geest en lichaam verslappende malaria lang niet in die mate heerscht als elders. Is dit misbruik maken van alcohol een degeneratieverschijnsel? Kan het strikte verbod van het voor de menschen zoo uiterst belangrijke koppensnellen, zonder er hun iets anders van gelijke of hoogere beteekenis voor in de plaats te geven of niets in voldoende mate — ik denk aan de zwakke krachten der Zending — hierop van invloed zijn? Het koppensnellen hield den geest der menschen bezig, beteekende nog meer voor hen dan voetballen, zwemmen, kaatsen, schaatsenrijden, tennis, radio en bioscoop bij ons. Bovendien had een „kop” groote beteekenis voor het lichamelijk welzijn van individu en maatschappij. Op één plaats op Borneo, te Longnawang, de hoofdplaats van Apo Kajan, wordt het in het dorp brengen van een kop — gedeelte van een echten ouden kop — jaarlijks gedurende den oogst met groote opgewektheid gevierd. Het centrum der feesten is de galerij van het algemeene hoofd — te vergelijken met onzen Commissaris der provincie — waar zich dan vele honderden menschen verzamelen. Die galerij is op buitengewoon merkwaardige wijze versierd. Van het dak hangen reusachtige nabootsingen van den mythischen neushoornvogel, kleurig versierd met 't fraaie kralenwerk. Er prijken boeketten van gekleurde blaren en bloemen — blaren met magische beteekenis — in „vazen”, te weten oude conservenblikjes en bierfleschjes, afkomstig van 't garnizoentje. Guirlandes van vlechtwerk, talrijke sigarettenhouders hangen zacht te wuiven in den luchtstroom, die door de galerij strijkt. Nijvere meisjeshanden hebben ze gerold, de sigaretten. Hun vorm is conisch. Zij zijn met de punt door gaatjes gestoken, in een gedroogde kalabas aangebracht. Die kalabas is bevestigd aan een houder, waaraan de vrouwen al haar fantasie hebben besteed om hem heel mooi te maken. Geen twee gelijken op elkaar. Maar alle zijn ze versierd met de staartveeren van een neushoornvogel en het mooiste kralenwerk. Die verschillende versieringen met de honderden Dajaks er onder leveren een betooverenden aanblik.

Ik had er zoo heel gaarne een foto van genomen, maar ik durfde geen magnesiumlicht te ontsteken met het oog op het groote gevaar voor brand. De bekende ballons, die electricisch worden aangestoken, had ik om verschillende redenen niet mede genomen. Het kostbare

kralenwerk bergen de vrouwen 's ochtends weer op. Dan hangt er steeds een dikke mist, zoodat ik buitenshuis niet kan fotografeeren. Op mijn verzoek liet men de versieringen tot pl.m. 10 uur hangen. Op dat uur is de mist meestal opgetrokken. Een der sigarettenhouders ziet U op bijgaande foto als voorbeeld van de merkwaardige fantasie en den kunstzin der Dajaks. Men dient te bedenken, dat een beeld in zwart en wit een heel zwakke afspiegeling is van de kleurenrijke werkelijkheid.

Afmetingen ongeveer 1 bij 1¼ meter. Het geheel hangt aan een smalle en gele doek, die ongeveer twee meter lang is.

60. Kunstzin in den Tanimbar-archipel.

In het om zijn vele kunstschaten bekende Indische Museum te Leeuwarden bevindt zich een kostelijk stuk Chineesch porcelein, afkomstig van den Tanimbar-archipel (Molukken, ten Westen van Nieuw-Guinea). Hoe kwam dit daar? Bij menschen, die een zestig jaar geleden nog „wild” werden genoemd. Zouden ze de schoonheid er van hebben gevoeld? Ze zijn kunstzinnig, die „wilden”!

„De Tanimbarees”, zegt het echtpaar Forbes, dat zestig jaar geleden studie van land en volk maakte, „bezit een zeer hoog ontwikkeld gevoel voor schoonheid. Hij is een buitengewoon bekwaam ivooren houtsnijder. De steven van zijn prauw is een voorbeeld van kunstvaardigheid. Het museum, hierboven genoemd, bezit er een. Op bijgaande foto — opname pater Drabbe — is zulk een prauw te zien. Zij is versierd met schelpen.

De hoofdpilaar van het huis van den Tanimbarees is over de geheele lengte besneden met ingewikkelde figuren van dieren. Aan die figuren schrijft hij magische krachten toe, die b.v. den oogst ten goede beïnvloeden. Bijna alle gebruiksvoorwerpen zijn smaakvol met snijwerk versierd. Loopen de mannen door het bosch, den plukken ze mooie bloemen, die ze met veel smaak in hun haarkam rangschikken.

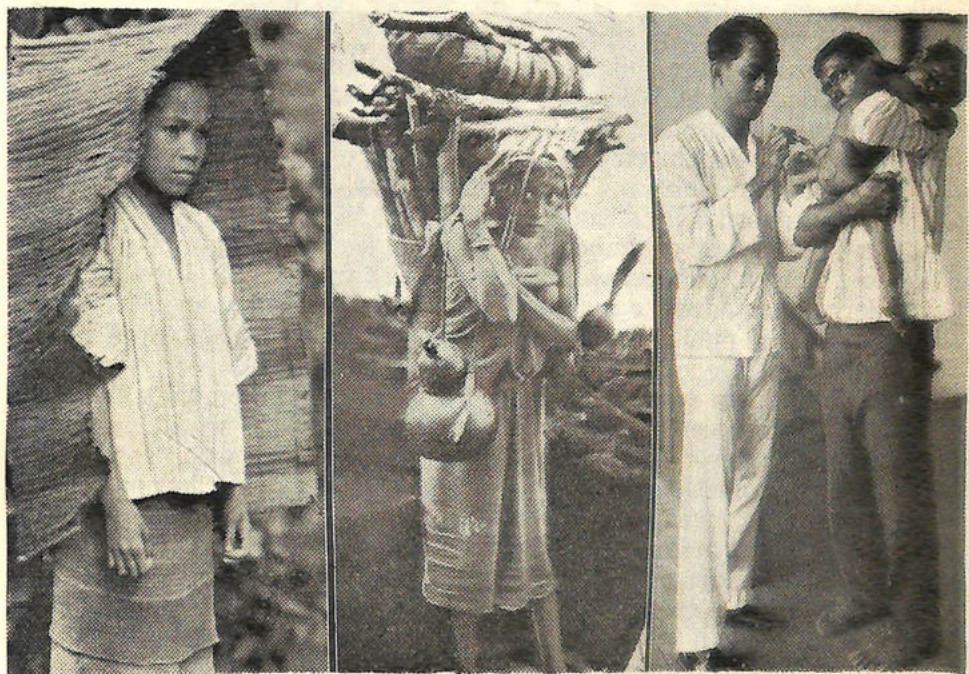
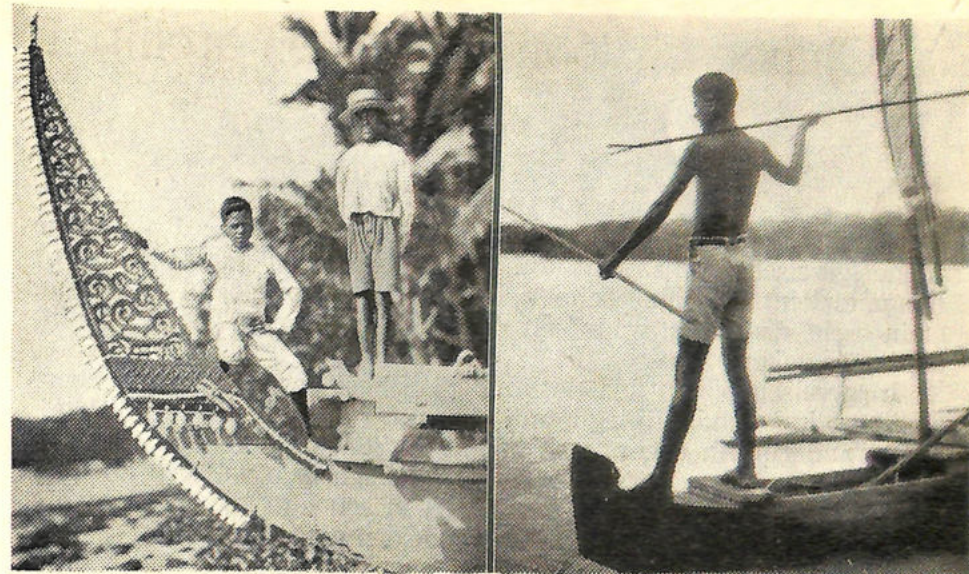
Wij, mijn vrouw en ik, vroegen ons af: kan zulk een artistiek aangelegd en ontwikkeld volk „wild” zijn? Dan drong de vraag op: „Wat is wild?”

De onderzoekers waren verrukt over de atletische gestalten der mannen.

„Ziet ze met hun speer werpen!”

Het is een heerlijk gezicht den Tanimbarees den hoogen palm te zien bestijgen om zijn morgendrank te halen. Die druipt uit den afgesneden bloemsteel in een er onder gehangen bamboe. Vroolijk zingend, met nooit weifelenden tred, klimt hij van de eene kleine inkeping in den stam naar de er boven gelegen. Het golvende, goudgele haar, het volmaakte bruine lichaam, teekent zich in schitterend contrast af tegen het grijs van den boom in het zachte rose licht der opkomende zon. Tot hij verdwijnt in de schaduwen der reusachtige gevederde blaren. Dat is een voorbeeld van volmaakt menschelijk schoon. Wat zijn de schoonste marmeren Grieksche beelden vergeleken bij dezen levenden mensch! Ook de vrouwen zijn gracieus, als ze jong zijn. Enkele zijn schoonheden. Nooit zijn ze leelijk. Maar op zeer jeugdigen leeftijd moeten ze moeder helpen, de moeder, die in tegenstelling tot de mannen, altijd zwoegt. Zij dragen lasten, waaronder wij zouden bezwijken. Ze verouderen en verwelken snel”. Voor parapluie gebruiken ze een mat. (Zie foto).

Uit het bovenstaande moet de lezer niet opmaken, dat die eilandengroep een „hof van Eden” is! Er heerscht veel malaria,

Een vreeselijke ziekte, framboesia geheeten, teisterde de menschen al in hun prille jeugd. Op de hier afgebeelde foto is de dokter bezig een kindje er tegen in te spuiten met het wondermiddel neosalversan. De injectienaald is een kostelijk beschavingsmiddel.

Ruwe, ontoelaatbare zeden heerschten er. Veel van het ruwe is reeds verdwenen. Maar de debetzijde ervan is, dat ook het mooie, eigenaardige, merkwaardige, verloren is gegaan. Tot groote spijt van zeer velen, ook voor de bringers der beschaving!

61. Chineesch tooneel in den archipel.

De groote steden op Java worden af en toe door Chineesche tooneelgezelschappen aangedaan. Europeanen bezoeken ze niet., want niemand kent de Chineesche taal. Op West-Borneo, in de z.g.n. Chineesche districten, waar een dichte Chineesche bevolking woont, komen ze vaker.

In gezelschap van een deskundige heb ik daar eens een voorstelling bijgewoond. Hij legde mij alles uit. Het tooneel was vrij kaal. De verandering in décors was primitief. Stelde het tooneel b.v. een feestzaal voor, dan werd deze door het wegnemen van een doek in de oogen der toeschouwers veranderd in een hut. Tooneelknechts deden dit gedurende het spel. Ze wandelden dan tusschen de spelers door. Hadden ze niets te doen, dan maakten ze een praatje met elkander en staken een sigaret op, zonder dat de toeschouwers dit hinderlijk vonden.

Interessant voor mij waren de fantastische kleurrijke zijden gewaden der spelers. Werkelijkheid is voor de toeschouwers onnoodig, hun fantasie is groot. Zoo zag ik een tooneelknecht opkomen, die eigenaardige bewegingen uitvoerde.

„Hij leidt een paard op”, zei mijn mentor. „De speler klimt er op. Hij zit, het paard draaft, het steigert.”

Nu ik wist wat de handeling voorstelde, kon ik het spel volgen. Ik moet zeggen, dat het volmaakt was. Er volgden nog meer scènes van dergelijken aard. Ze maakten op mij een komischen indruk, maar het Chineesche publiek beschouwde alles met diepen ernst. Souffleurs kent men niet. De spelers zitten muurvast in hun rol.

In de stukken worden de deugd, de kinderlijke aanhankelijkheid en eerbied voor den ouderdom beloond, de misdaad wordt gestraft. De spelers verlevendigen hun stukken met tal van woordspelingen, het schermen met dolken en vervaarlijke zwaarden. Clowns treden op. De spelers zingen begeleid door het orkest, zoodat de voorstelling veel heeft van een komische opera.

De spelers zijn mannen, ook wel vrouwen. Jonge meisjes en jongens treden eveneens op. Ze hebben een zeer zwaar bestaan, want ze moeten tot laat in den nacht meespelen. Vaak worden ze mishandeld, omdat ze zoo moe zijn, dat ze niet meer kunnen!

De garderobe achter het tooneel bestaat uit kleurrijke zijden, kostelijk geborduurde gewaden. De wanden hangen vol met groteske maskers; lange pruiken, baarden, schoenen, laarzen, enz. Kleedkamers zijn er niet. Tusschen de scènes komen de spelers achter het tooneel even uitblazen. Ze hebben een hard bestaan en verdienen weinig. Het verschil tusschen den schijn achter en op het tooneel is wel heel groot! De invloed van het Westen laat zich thans gelden. Op het moderne tooneel is de dans ingevoerd.

Ook op het gebied van de film treedt China de laatste jaren op.

62. Zorgen van den natuurmensch.

Verschillende volken in den oneindig grooten Indonesischen archipel beschouwen de rijst, hun voorname voedsel, met heel andere oogen dan wij. Ze kennen haar een „ziel” toe, er zijn er bij, die meenen, dat ze van goddelijken oorsprong is. Dit is te verklaren, want hun heele bestaan, geluk, welzijn, hangt samen met een goeden rijstooft. Mislukt hij dan wacht hem een jaar van honger, verdriet, ellende.

Snijden, dorschen, ontbolsteren, wannen, koken, eten, zijn daden van geweld, het goddelijk product aangedaan; het leven is de rijst ontnomen! Men is bang, dat ze door al die handelingen haar ziel, d.w.z. haar voedende kracht zal verliezen, ja zelfs onheil over de menschen zal brengen. Tal van plechtigheden moeten er daarom worden genomen, offers gebracht om dit onheil te voorkomen.

Bij het hakken van het bosch, het branden der velden, het planten, het oogsten, enz. leiden sommige stammen uit de bewegingen en de geluiden van bepaalde vogels af of de goden — de voorvaders in den hemel, mede-eigenaars der velden — toestemming geven tot al die handelingen. De vogels immers dalen uit den hemel op aarde neer. Ze zijn dus de natuurlijke boodschappers der goden.

Elke handeling, die verband houdt met den landbouw, gaat gepaard met een offermaal, waarvan de goden hun deel krijgen. Dezen genieten, als geesten den „geest” van het voedsel.

Zeer veel overlast bezorgen diefstalige vogels en apen aan de te velde staande rijst. Maar ze door het maken van lawaai en leven te verjagen is streng verboden; de rijstziel zou kunnen schrikken, wellicht verdwijnen en dan zou ze haar voedingswaarde geheel verliezen!

Rijst wordt meestal verbouwd op bevoeibare velden. Sommige stammen kennen den ploeg niet. Ze bedienen zich van karbouwen, die ze door de velden heen en weer jagen, zoodra de grond door de regens week is geworden. Die zware beesten maken den grond met hun pooten tot pap. Op andere eilanden beoefenen de bewoners den drogen rijstbouw. Ze kappen het bosch en verbranden het houtgewas zoo goed mogelijk. Tusschen de stronken maken ze met een stok pootgaatjes, waarin ze drie à vijf korrels rijst storten, zonder de gaatjes met aarde te vullen, zoodat vogels en muizen te gast kunnen gaan.

Poten in gaatjes is beter dan zaaien op het hellend terrein, omdat de plant dan steviger wortels maakt. Sommige stammen maken een omheining tegen herten en varkens, andere niet. Godsdienstige overwegingen spelen hierbij weer een rol.

Dag en nacht moeten de velden tegen apen, varkens, herten, vogels e.d. worden bewaakt. Vogels en muizen trachten de menschen door toovermiddelen te bezweren. De oogst heeft ook te lij-

den van vraatzuchtige insekten, is geheel afhankelijk van het weer. Is dit ongunstig, dan volgt onherroepelijk misoogst, al heeft men in alle opzichten nog zoo goed zijn best gedaan. Zóó is het bestaan van den „zorgenvrijen” natuurmensch!

63. Het bamboe tijdperk.

Wij kenden het steenen en het bronzen tijdperk. Wij leven nog in het ijzeren. Van de vele volken, die de uitgestrekte Indonesische eilanden bewonen, zou men met recht kunnen zeggen, dat ze in het bamboe-tijdperk leven, zóó veelzijdig is het gebruik, dat ze van deze nuttige plant maken. Het begint al bij de geboorte.

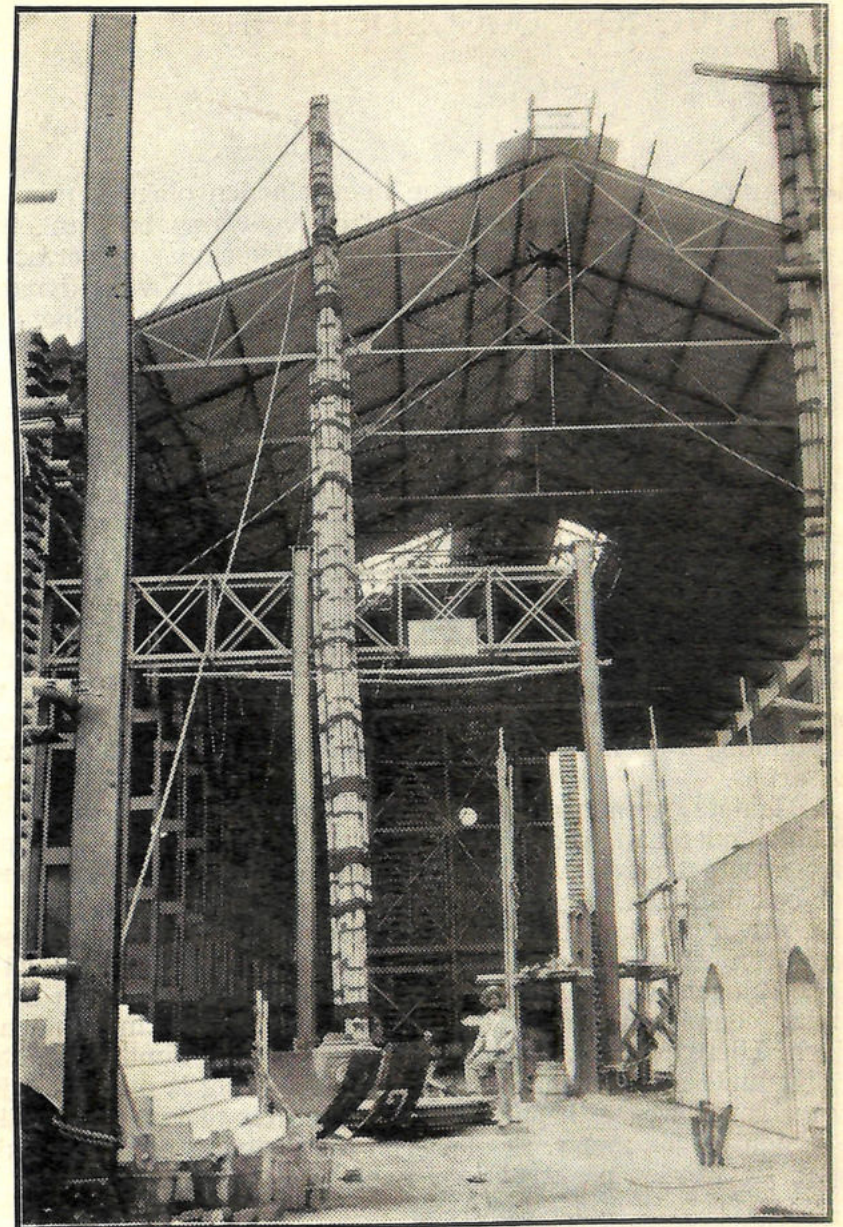
Waar onze dokters en vroedvrouwen zich bij de geboorte bedienen van een schaar, gebruikt de Indonesische geboortehulpster een mes, gemaakt van bamboe. Tot den dood toe vergezelt bamboe den Javaan als symbool van vruchtbaarheid en levenskracht.

De stijlen der huizen, het dakgebinte, soms ook de dakbedekking zijn gemaakt van bamboe. Ook de rustbank voor den Javaan, zijn slaappleats. Jammer genoeg bleek het, dat ratten in de bamboes nestelden.

Rattenvlooiën verspreiden pest, zoodat het handige goedkope materiaal thans voor deze doeleinden ongeschikt is geworden!

Bamboe is een grassoort, die heel hoog wordt en buitengewoon snel groeit. Ze bereikt in één jaar hoogten van 10 à 15 meter. Ik heb me laten vertellen, dat ze in den beroemden plantentuin te Buitenzorg het groeien is gezien door een kijker op het groeipunt te richten. Van bamboe bouwt men feesttenten, tentoonstellingsgebouwen, de hooge steigers voor groote bankgebouwen, kantoren; de hijschstellingen voor het monteeren van ijzerconstructies e.d., voor suikerfabrieken, noodbruggen en groote hangbruggen, door Javanen zóó kunstig gemaakt, dat ze de bewondering opwekken van ingenieurs en architecten. In Atjeh waren de bentengs (versterkingen) omgeven met een ondoordringbare heg van gedoornde bamboe, die ons leger veel hinder bezorgde. Van bamboe maakt de bevolking muziekinstrumenten. Op Ambon en andere plaatsen in de Molukken vormt ze er heele orkesten mee! De kunstliefhebber bewondert de figuren door Dajaks, Toradja's, Papoea's in de ijzerharde bamboezen kokers gegrift.

De Balinees sluit zijn vechthaan op in een mand van bamboe. Op verschillende eilanden laat de bevolking er den mensch uit te voorschijn komen, de aanraking van de goden in den hemel met de aarde bewerkstelligen langs een hooge bamboestaak. De Dajak kookte zijn voedsel in bamboe, gebruikte een bepaalde soort als vuurslag. Het bovenstaande, dat gemakkelijk tot veel bladzijden zou kunnen worden uitgebreid, is voldoende om te laten zien, dat het geen scherts is te spreken van het bamboe-tijdperk! (Foto H. V. A.)

64. Wuivende cocospalmen.

De tropen leveren ons enorme hoeveelheden oliën, vetten, oliehoudende zaden. Hiervan maken wij de voor ons bestaan onmisbare slaolie, bakvet, margarine, zeep, veekoeken, glycerine. De laatstgenoemde stof dient voor de vervaardiging van dynamiet.

Voorals copra en palmolie zijn uiterst belangrijke producten.

Vaart men door den uitgestreken Indonesischen Archipel, dan ziet men overal de wuivende kokospalmen, die de copra leveren, een zeer belangrijke bevolkingscultuur. Die palmen leveren de vruchten, waarvan de bevolking de copra maakt. De vruchten, noten genaamd, worden van hun vezelig omhulsel ontdaan, midden door gekapt, waarna het witte vruchtvleesch er uit wordt gehaald.

Dit drogen de mensen in de zon of boven een vuurtje. Op de foto's ziet men een man de noten, met kleine vlerkprauwtjes over zee aangebracht, behandelen. Op den voorgrond liggen tal van stukken bast. Verder liggen stukken vruchtvleesch, die op matten drogen. Zijn zij droog, dan is de copra gereed om te worden verzonden. Een eigenaardigheid van het strand — ik nam de foto op het Vulkanisch eiland Ternate (Molukken) — is deze, dat het zand er zwart is.

De laatste jaren heeft de aanplant van oliepalmen groote uitbreiding ondergaan, vooral op Sumatra's Oostkust. Die palm levert groote trossen vruchten, waarvan niet alleen het moes, maar ook de zaden, de pitten of kernen olie bevatten.

De uitvoer bedraagt ettelijke millioenen kilo's. De palmolie-cultuur is een echte groot-cultuur. De palmen worden verbouwd op ondernemingen, die een enorme oppervlakte hebben. Men streeft er naar complexen van 10.000 ha. (als minimum) in handen te krijgen. Hierop zou men 200 flinke boerderijen kunnen plaatsen. Op bijgaande foto ziet men een Javaan, die bezig is met een bijl de groote blaren weg te kappen om de vruchten te kunnen bereiken. Die vruchten zijn zwaar. Er zijn erbij die zeventig en meer kilo's wegen. Ze worden per smalspoor naar de fabriek vervoerd en daar verwerkt. (Foto H. V. A.)

65. De beteekenis der deema's.

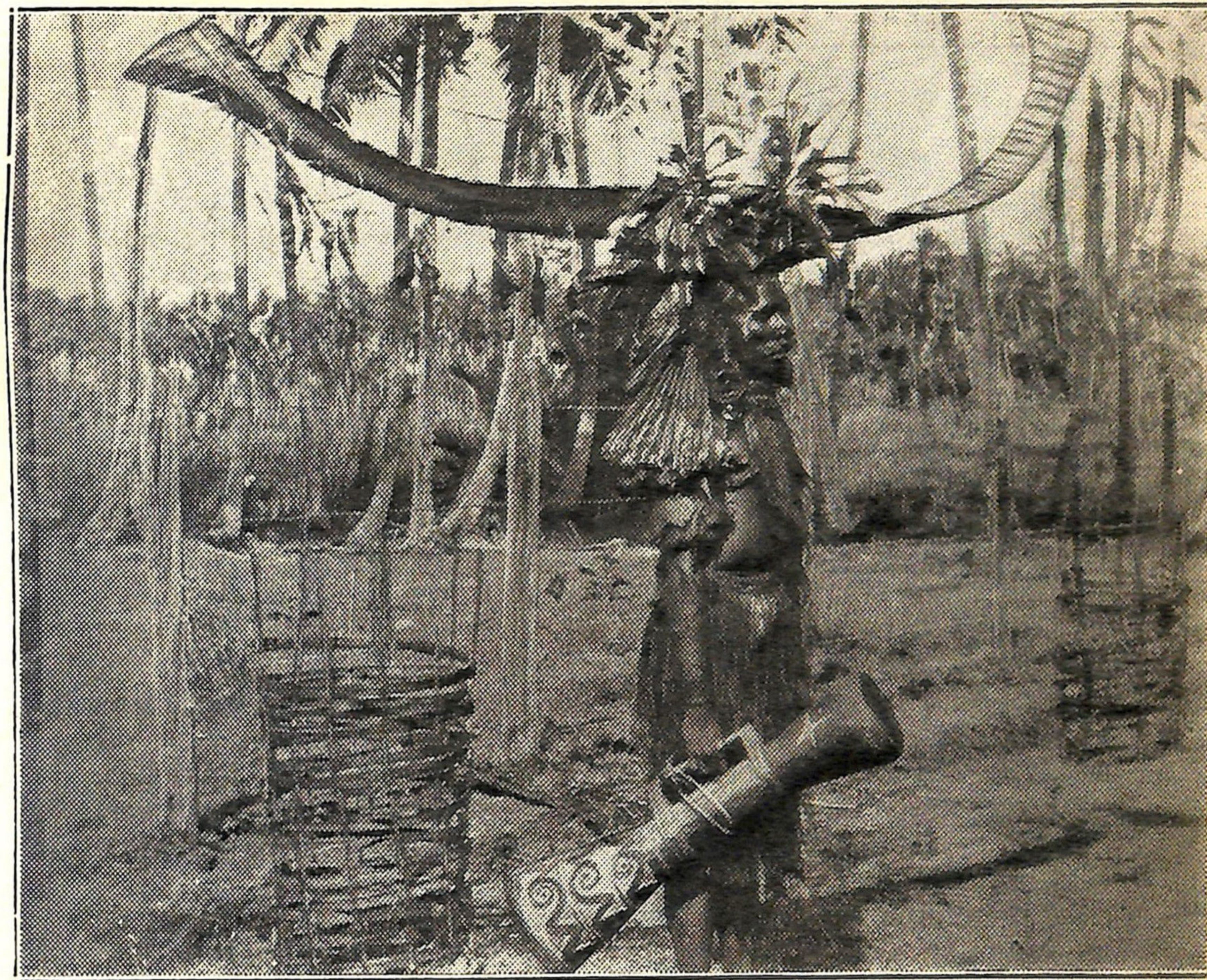
In den oertijd stond er een wondergroote boom aan het strand van Zuid-Nieuw-Guinea. Hij hing vol visch van allerlei vorm en grootte. Daar kwamen de deema's met hun steenen bijlen. Ze kapten in den stam. De boom begon te wankelen. Eindelijk viel hij om. Sommige visschen waren op het strand gevallen, andere in het water. De eersten werden zoetwater-, de laatste de zeevisschen.

Die deema's zijn de bovennatuurlijke geestelijke machten, die in de verbeelding der Papoea's de meest fantastische vormen aannemen: machten, die werkten en nog werken in de natuur. Elke deema heeft zijn eigen naam, zijn bepaald terrein, zijn bepaalde functie. Hemel en aarde zijn vol van die deema's. Men moet ze tot vriend houden, goed stemmen, de plaatsen waar ze wonen, ontzien. Men mag er geen hout of bamboe kappen, niet luid roepen.

Geheime sekten moesten trouw haar inwijdings- en andere plechtigheden houden op straf van onvruchtbaarheid der akkers, vruchtboomen, menschen en dieren. Grootsche feesten en plechtigheden gingen er mee gepaard. Die openbare samenkomsten waren een kermis van klank en kleur, vertellen de paters in hun boeken.

Bij de inwijdingsfeesten der vroeger gevreesde geheime sekten werden bijvoorbeeld de oude mythen over het ontstaan der sagopalmen gespeeld. Elke boom, elke plant en elk dier heeft zijn eigen deema, voorgesteld door fantastisch versierde figuranten. De hier afgebeelde foto stelt een duifdeema voor. Bij de voorstellingen sprak men niet of weinig. Wonderbare versierselen gaven duidelijk den aard der geesten aan. Let op de groote vleugels van den deema. De gezichten der spelers gaan vaak schuil achter een scherm van prachtige paradijsvogel- of casuaris-veeren. De voorstellingen, die de bewondering afdwingen van de weinige Europeanen, die ze hebben gezien, volgden elkaar met een verschil van twee à drie weken. De Papoea's koesterden ze als iets heiligs.

Er gingen gewoonten mee gepaard, die onmogelijk konden worden toegelaten. Ze demoraliseerden de menschen. Zending en bestuur moesten ingrijpen, hoe jammer beiden het ook vonden. De oude maatschappij is aan de kust verdwenen. De herinnering er aan leeft voort in de boeken van ethnografen en paters. (Foto pater Nollen).

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

66. Indische suiker.

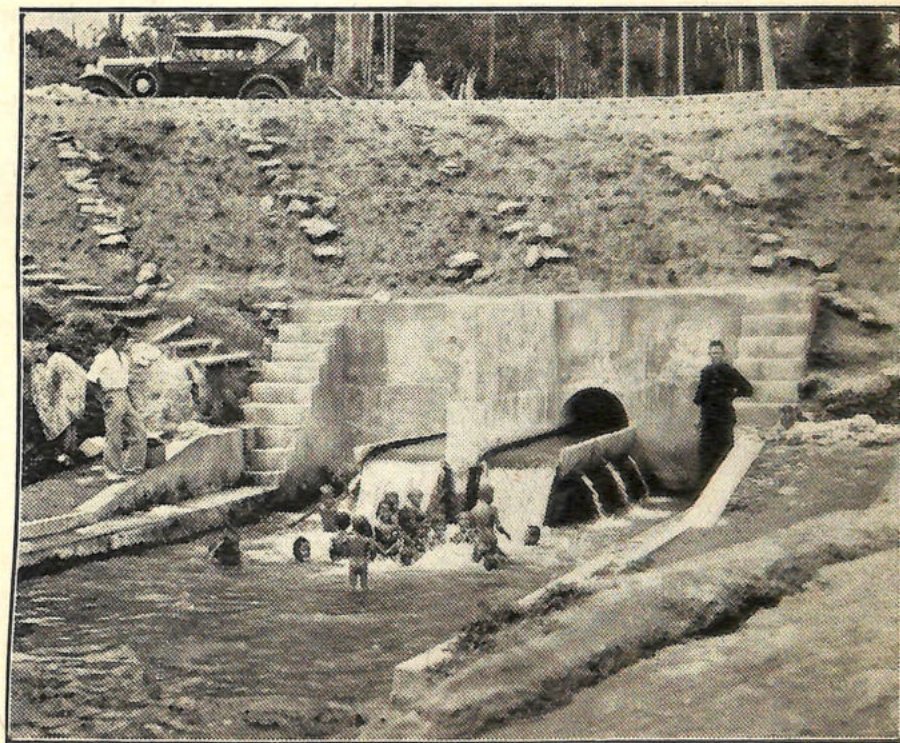
Nederland brengt niet voldoende suiker voort om in de behoefte van dit kostelijke voedings- en genotmiddel te voorzien. Wat er aan te kort komt, moet worden ingevoerd. Die invoer zou nog veel en veel grooter zijn als het verbruik niet in ernstige mate belemmerd werd door de buitengewoon hoge belasting, nog afkomstig uit den tijd toen suiker uitsluitend werd beschouwd als een luxe, die men kon ontberen. Al lang weet men, dat suiker een voornaam voedingsmiddel is en dat ze als zoodanig niet belast mag worden. Maar de belasting brengt tientallen millioenen in de schatkist en dit geld kan men niet missen.

Java levert tegen lageren prijs dan dien, welke hier moet worden berekend, zooveel suiker, dat het gemakkelijk ons verbruik, hoe hoog ook, zou kunnen dekken. Vele malen zelfs.

Er bestaan tusschen de suiker hier en in Indië kenmerkende verschillen. Hier verkrijgt men het zoete product uit bieten, daar uit riet. Hier leveren landbouwers de grondstoffen aan de fabrieken, daar verbouwen de suikerfabrikanten de grondstof zelf. Dit riet verbouwen ze niet op eigen gronden, maar op van de bevolking gehuurde velden.

Het inhuren gaat met eigenaardige bezwaren gepaard, want de fabriek mag die gronden slechts voor één oogst gebruiken. Een enkele fabriek bezit grond in erfpacht voor 75 jaar. Het riet heeft groote behoefte aan water. Daartoe worden de velden besproeid. De fabriek moet vaak kunstwerken aanleggen als bruggen en duikers, bevoeiingskanalen e.a. Het riet wordt per smalspoor met wagons, getrokken door locomotieven, naar de fabriek vervoerd.

De suikerindustrie is voor Java's bevolking van groote beteekenis, al ongeveer een eeuw lang. Ze heeft zeer onder de beruchte crisis geleden. (Foto H. V. A.)

67. In een Indische suikerfabriek.

Suikerbieten worden na reiniging tot snippers versneden, waarna de suiker er met behulp van water aan wordt onttrokken. Onder den naam pulp dienen ze dan tot veevoeder.

Suikerriet wordt bij aankomst in de fabriek door een kraan opgenomen en op een hellend bordes gestort. Een electrisch gedreven hark, door een Javaan bediend, trekt de stengels op een breede transporteur — zie foto — die ze naar een serie walsen voert, waar ze worden geplet en vaneen gereten. Het suikerhoudende sap druipt er door die behandeling uit. Dit wordt opgevangen en tot suiker verwerkt.

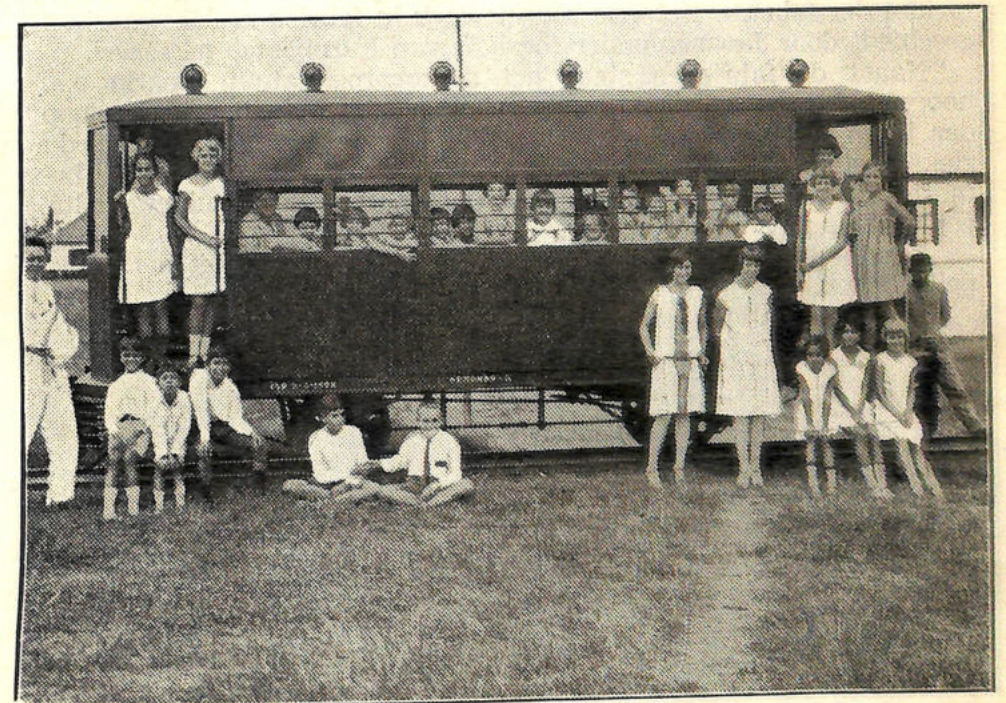
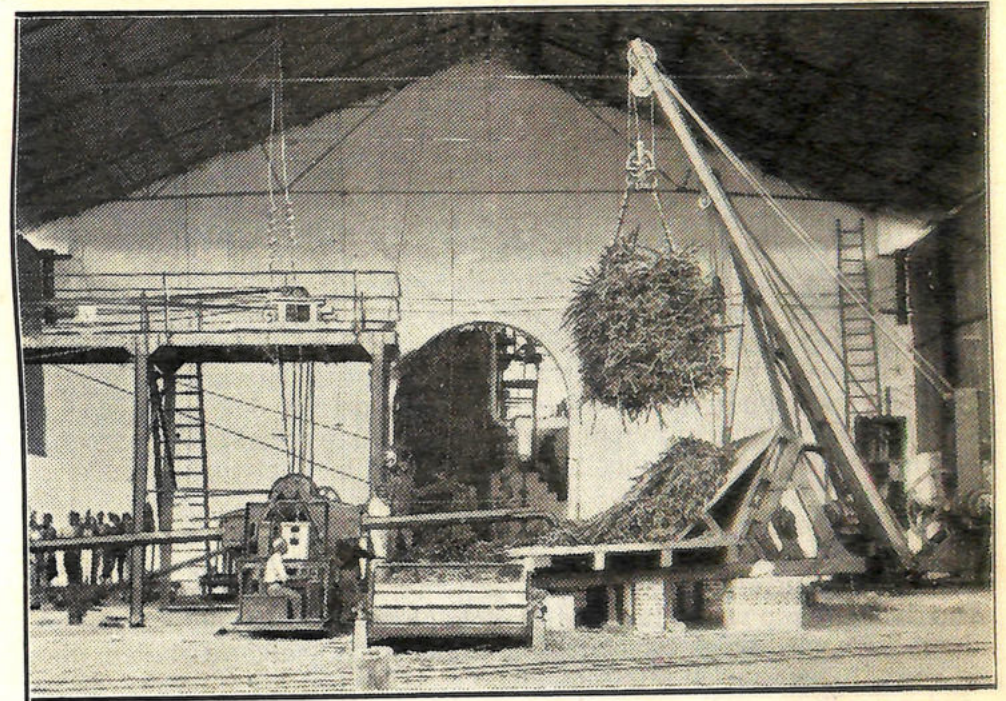
De ampas — zoo heeten de uitgeperste rietstengels — is zóó droog, dat ze tot brandstof dient voor de stoomketels der fabriek.

Soms is de hoeveelheid ampas voor het doel niet voldoende en is aanvulling met hout, rietblaren of petroleumresidu noodig.

Niet alle suiker kan men op genoemde wijze aan het riet onttrekken. Ongeveer acht procent blijft in de ampas achter. De ampas dient tegenwoordig ook voor het maken van platen, o.a. gebruikt bij het bouwen van huizen.

De suikerfabrieken op Java zijn centra van bedrijvigheid. Ze vormen koloniën op zich zelf, waar vele duizenden Javanen en tientallen Europeanen werk vinden. In die centra worden kinderen geboren, die onderwijs moeten genieten. Dit vinden ze in de steden, die vaak op grooten afstand zijn gelegen. Auto's en bussen bewijzen daarbij goede diensten.

De Europeesche bevolking van een groote fabriek (wellicht zijn er wel meer) is zoo rijk met kinderen gezegend, dat ze een school-tramwagen kan laten rijden. Die is hier met de jonge reizigers afgebeeld. (Foto H. V. A.)

68. De suikerbereiding.

Bij de fabricatie van suiker op Java leidt men het uit de rietstengels geperste sap eerst door een fijne koperen zeef. Het wordt hierbij bevrijd van meegevoerde stukjes blad en vezels.

Dit ruwe sap wordt met kalkmelk gemengd en gekookt. Hierbij scheiden zich de verdere al dan niet opgeloste onzuiverheden af. Dit sap laat men bezinken. Er vormt zich een heldere, licht gele laag en een dikke laag bezinksel. Hiermee vult men zakken van stevig katoen, die met een groot aantal tegelijk naar persen, de z.g. filterpersen, verhuizen, waarin ze aan een hoogen druk worden onderworpen. Het suikerhoudende sap vloeit er uit, dat zich met het vorige, heldere sap vereenigt.

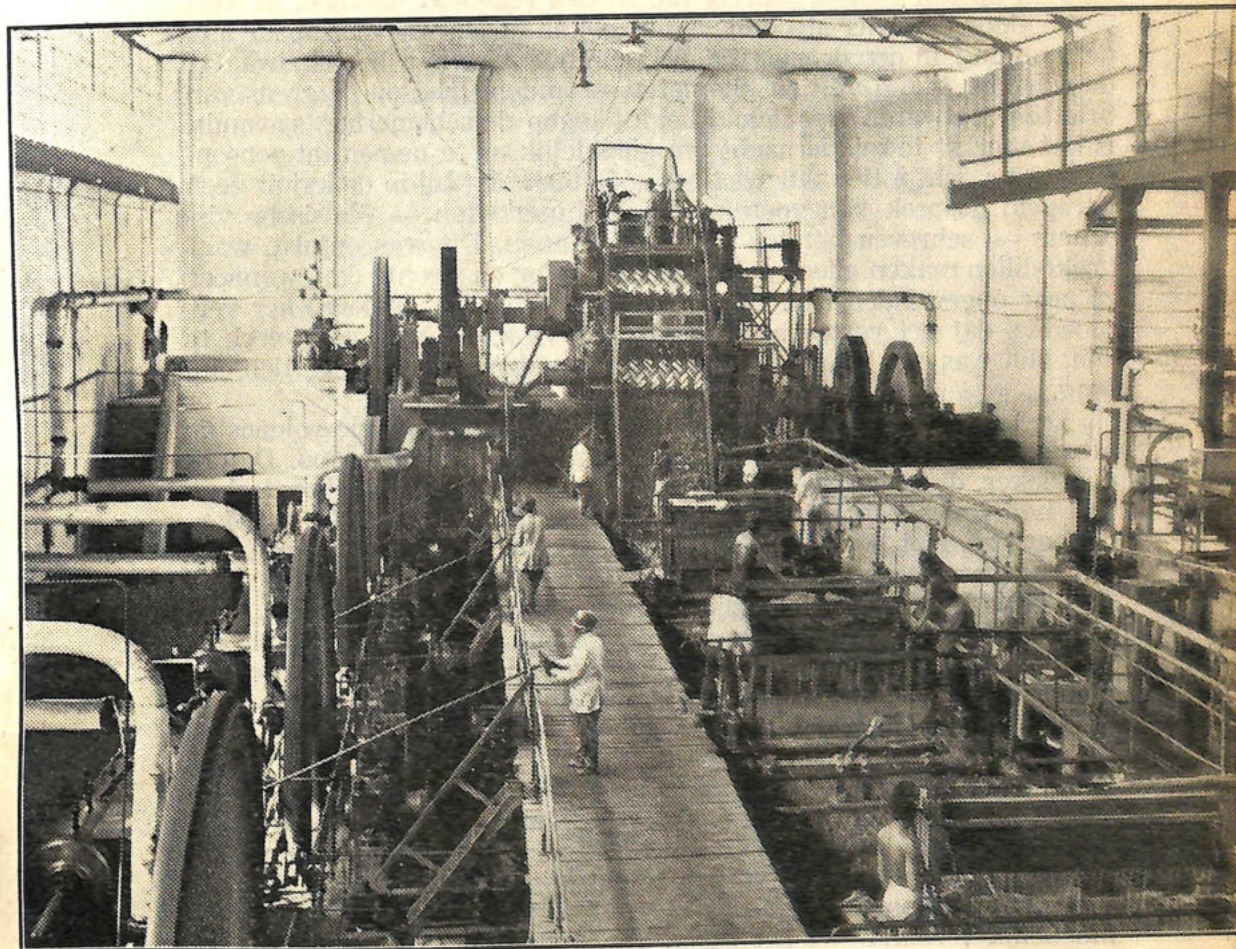
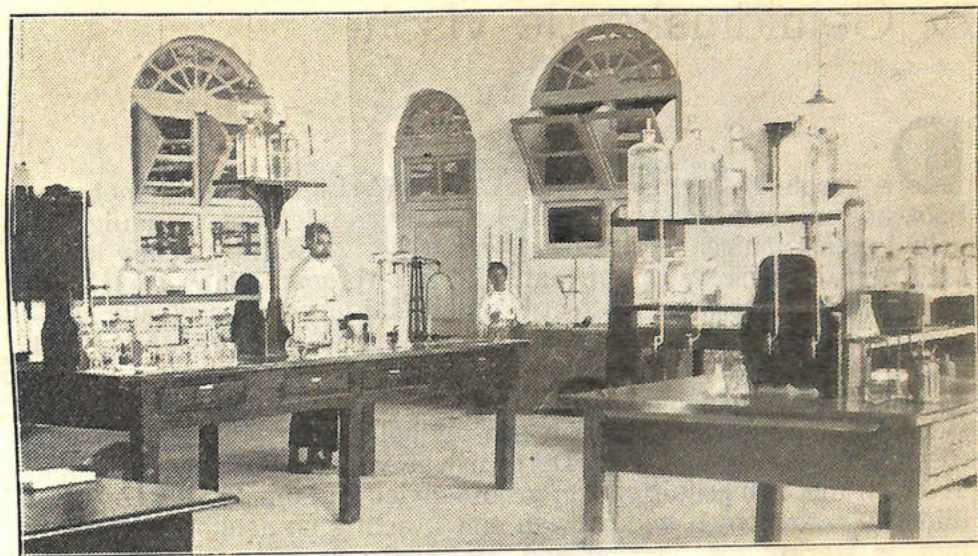
Bij het volgen eener andere methode wordt veel kalkmelk toegevoegd. Zwaveligzuur- en koolzuurgas dienen dan om de overmaat kalk weg te nemen. Genoemde gassen fabricceeren de fabrieken zelf. Het heldere sap wordt in groote ketels onder luchtverdunning uitgedampt. Er vormt zich ten slotte een dikke massa suikerkristallen, die in centrifuges worden uitgeslingerd. Dit is heel in het ruwe de wijze, waarop suiker wordt gemaakt.

Het geheele proces eischt de nauwkeurige contrôle in het laboratorium der fabriek. Het vele routinewerk in fabriek en laboratorium geschiedt door Javanen onder toezicht van Europeesch personeel.

Naast de fabrieken staat het suikerproefstation, waarin o.a. hoogst bekwame scheikundigen werken, die de industrie in den loop der jaren onschatbare diensten hebben bewezen, op velerlei gebied: ziektebestrijding, verbetering van plant- en fabrieksmethoden, bemesting, kweken van nieuwe rietsoorten met hoog suikergehalte, contrôle op machines, enz. enz.

Zonder hun hulp zou de suikerindustrie op Java niet het hooge peil hebben verkregen, waarop ze nu staat.

De foto's ontving ik van de H.V.A.

69. Geluidmakende visch.

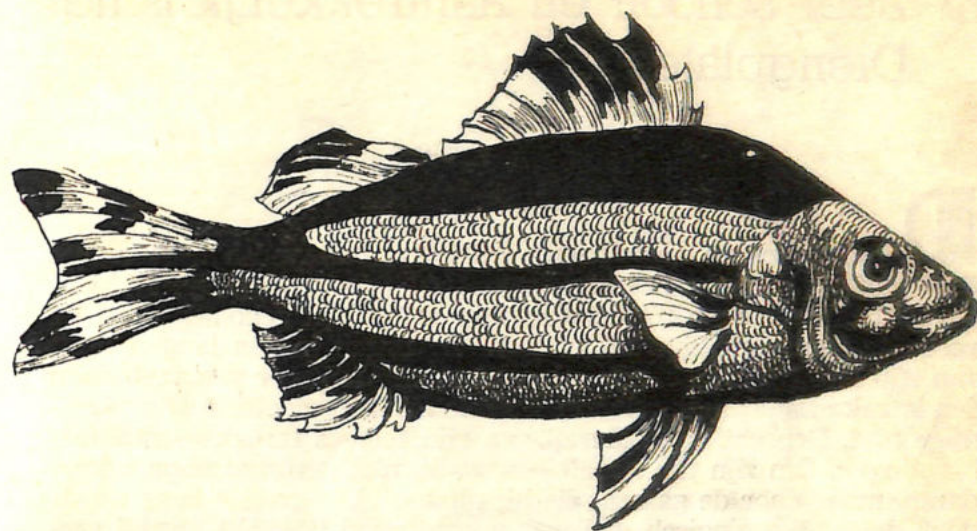
De groote rivieren op Borneo „zingen”. Ligt men stil met een boot of een prauw, dan stijgt uit het water onder het vaartuig een geluid op als van een autotoeter. Sterk is het geluid niet, maar het is toch heel duidelijk waarneembaar. Het zou veroorzaakt worden door de twee lagen zeewater en zoetwater die bij vloed over elkaar strijken. Ik heb die „verklaring” nooit kunnen aanvaarden, maar hoe het geluid dan wèl zou ontstaan, was een mysterie voor me.

In het bekende maandschrift van de Stoomvaart Maatschappij Nederland trof ik kort geleden een artikel aan dat tot titel droeg: „Tropische vischconcerten.” De schrijver vertelt, dat hij op stille avonden met zijn schuit op een groote rivier op Sumatra liggend, geluiden waargenomen had als van een krachtig en aanhoudend kwaken, in sterkte zeer verschillend. Het had ook veel weg van korte stooten op een claxon, schreef hij. In den regentijd, wanneer er veel water door de rivier stroomt, is het geluid alleen waarneembaar aan de monding, in den drogen tijd, waarbij het zeewater diep landwaarts doordringt, tien à vijftien kilometer stroomop, juist op de grens van brak en zoetwater. Het geluid begint tegen de schemering 's avonds, is het sterkst te middernacht om geleidelijk af te nemen tot zonsopgang. Om acht à tien uur was het zóó sterk, dat hij in de kajuit geen geregeld gesprek kon voeren. Zijn tochtgenooten — Maleische visschers — schreven het toe aan kaaimannen. Dit was onjuist, want krokodillen maken alleen geluid boven water en slechts dan, wanneer ze zeer opgewonden zijn. Bij vechtpartijen b.v. De onderzoeker vermoedde, dat het veroorzaakt werd door visschen, wat juist bleek te zijn. Het was een baarsachtig vischje, in volwassen staat vijftien cm. lang.

De pteekening maakte kapitein J. G. Sinia voor me volgens de afbeelding in het maandschrift der Maatschappij Nederland. De onderzoeker, de heer Pieters, zond de vischjes op naar het laboratorium van het visscherijproefstation te Batavia. Daar onderzocht dr. Hardenberg ze. Het bleek dat de zwemblaas een voorname rol speelt bij het voortbrengen van het geluid.

Geluidgevende visschen zijn er verschillende. Ze komen o.a. voor in de Middellandsche Zee. De mythe van het sirenengezing zou in die visschen haar oorsprong vinden! Het geluid der rivieren op Borneo is ook afkomstig van visschen. Maar wellicht zijn dit andere dan op Sumatra.

Geluidmakende slangen trof de heer Pieters ook aan. Haar geluid, dat door een lang gerekt b. r. r. o. t. kon worden weergegeven, is in de stilte van de tropische nacht tot honderd meter waarneembaar. Het wordt om de tien à vijftien minuten voortgebracht en van alle kanten beantwoord. De geluiden van visschen en slangen houden vermoedelijk verband met het paren. De huiden der slangen werden in-

dertijd bij duizenden uitgevoerd om er damesschoenen, tasschen enz. van te maken.

Ik ontleende bovenstaande bijzonderheden aan het tijdschrift „De Tropische Natuur”, jaargang 1932 en 1933.

70. Zeer schoon en aantrekkelijk is het Diëngplateau.

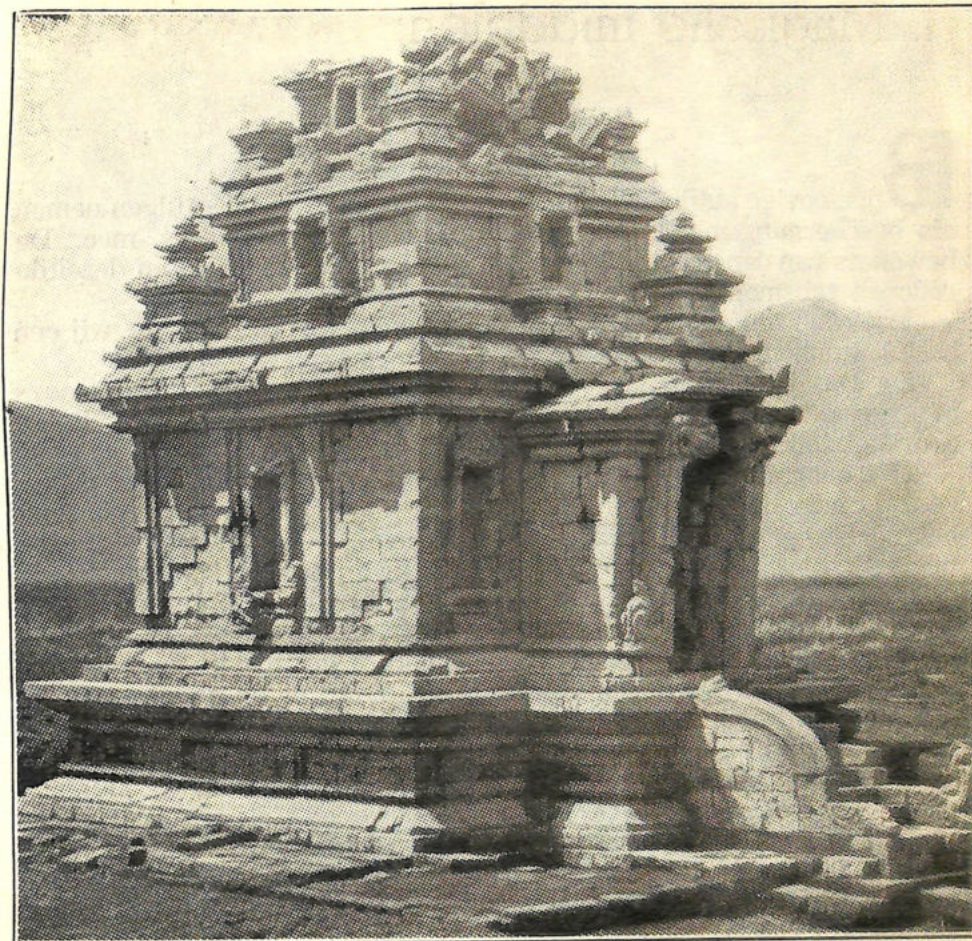
De eerste zware regenbuien van de regenmaanden hebben het fijne stof uit de lucht neergeslagen. Als bij tooverslag zijn Midden-Java's blauwe bergen uit de vlakke te voorschijn gekomen. Van de reede te Semarang zijn het er tien. Ze liggen in een langen boog van 250 km. lengte. Het zijn alle vulkanen. Eenige er van vertoonen den karakteristieken kegelvorm. Enkele zijn uitgedoofd, rustig. Sommige niet. Berucht is de Merapi om zijn telkens terugkeerende uitbarstingen. Om zijn top zweeft een wolk, niet gevormd door waterdamp, maar door de gassen, die hij uitstoot. Die grillige berg wordt door den vulkanologischen dienst voortdurend bewaakt om bij verhoogde werking, kans op uitbarstingen, de bevolking te waarschuwen te vluchten.

Ongeveer in het midden der rij verheft zich het „Prahoe gebergte”. De vorm doet den Javaan denken aan een omgekeerde prahoe. Vandaar de naam. Het Diëngplateau is beroemd om zijn natuurwonderen en oudheden. Sissend en blazend komen er op tal van plaatsen vulkanische gassen uit den bodem te voorschijn. De bodem is daar heet.

Toeristen koken er wel eens een eitje in. Zonder gids is het bezoeken dier plaatsen levensgevaarlijk. Zeer bekend is het doodendal, een kegelvormig dal, waarin zich vaak het doodelijke koolzuurgas bevindt. De gids daalt er met een brandenden lucifer in af. Wij volgen, belangstellend toezien of de vlam uitgedoofd wordt. Gebeurt dit niet, dan dreigt er geen gevaar. Soms dooft de vlam dicht bij den grond. Den rechtopstaanden mensch hindert dit niet, wel kleine dieren. Ik heb er eens het uitgedroogde lichaam van een kat zien liggen, die vermoedelijk op kruipende dieren had geaasd.

Naast veelkleurige meertjes, fantastisch geel-rood gekleurde rotsblokken, trekken Hindoe-oudheden de aandacht. Het plateau was van pl.m. 500 tot 1000 jaar na Christus een geliefd bedevaartsoord. Duizenden en duizenden geloovigen bezochten het elk jaar. De weg er naar toe was steil en vermoeiend. De monniken legden trappen aan, waarvan de resten nog bestaan. Er ontstond een stad. Op het plateau namen rivieren hun oorsprong. Door vulkanische oorzaken werd de afvoer belemmerd. Er dreigde gevaar voor de stad. De monniken groeven een langen tunnel voor den afvoer van het water. Dat was een mislukking. De tunnel bestaat nog. Het water rees, er ontstond een moeras, de stad werd verlaten, de tempels vervielen, enkele bleven staan. Ik reproduceer hierbij den best bewaarden gerestaureerden tempel.

In het begin der vorige eeuw vestigden er zich Javanen. Ze stichtten dorpjes. Een ervan is bekend, omdat het het hoogst gelegen

Javaansche dorp is, ruim 6000 voet hoog. De menschen wonen niet veilig op het plateau. Kort geleden heeft een gloeiende modderbandjir een heel dorp vernield, waarbij alle bewoners in de grootste haast moesten vluchten en al hun bezittingen: huisjes, vee, have en goed achterlieten. Een tiental vond er den dood.

Midden-Java dankt z'n groote vruchtbaarheid aan de uitbarstingen der vulkanen; tevens z'n onovertroffen schoonheid, waarvan de bewoners der dichtbij gelegen heuvelstad Semarang zooveel genieten.

71. Magische middelen.

Bijgeloovige automobilisten en bestuurders van vliegtuigen nemen als beschermingsmiddel tegen ongelukken z.g. mascottes mee. De bewoners van den grooten Indonesischen archipel dragen om dezelfde redenen talismans.

Wij wichelen door het tellen der knopen van onze jas of wij een besluit kunnen nemen ja of neen.

De Dajakker raadpleegt zijn voortekendieren, de bemiddelaars of afgezanten van zijn goden of geesten. Verliefdien hier wichelen door het tellen der bloemblaadjes.

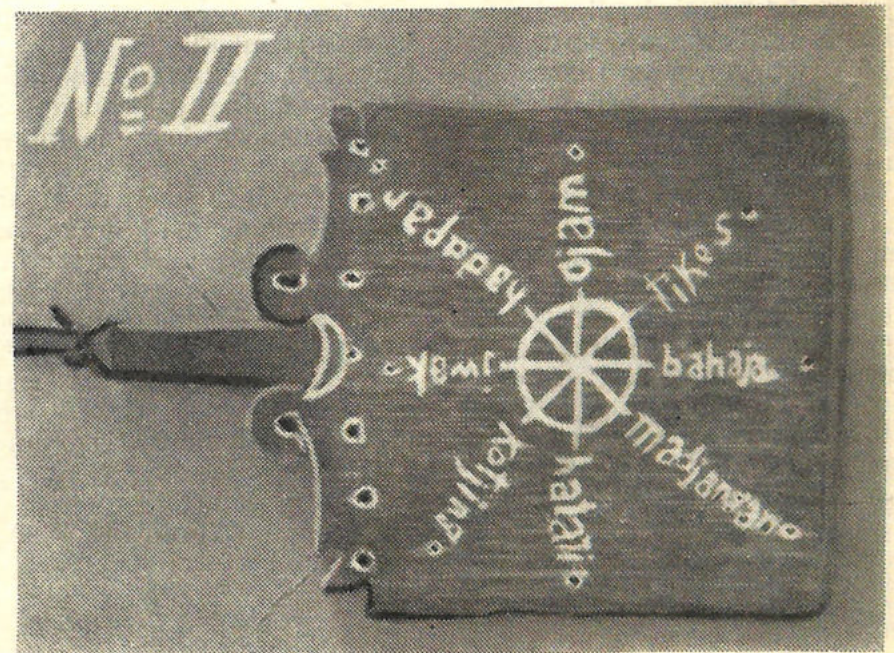
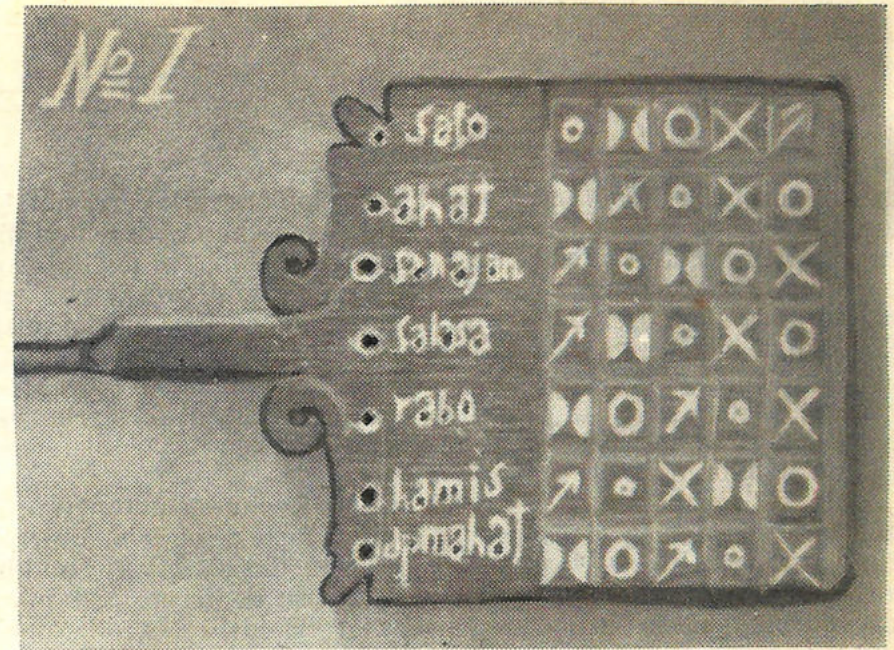
Het gebruik van dergelijke magische middelen is sterk verspreid, vooral onder de volken der vele Indische eilanden. Bij eike, eenigszins belangrijke gebeurtenis maken ze er gebruik van. Een der aardigste beeld ik hier af. Zij zijn gefotografeerd van een Dajaksch wichelplankje, aan beide kanten van een teekening voorzien. Ter verduidelijking ingewreven met wit zinkwit.

Foto 1 dient om bij reisplannen te zien of het tijdstip van vertrek juist is gekozen. De dagen van de week staan er op aangegeven in een loodrechte rij. Rechts er van staan teekens, die betrekking hebben op tijdstippen van den dag, beïnvloed door Hindoesche goden of de Mohammedaansche profeten : zes uur, negen, drie en vijf uur. Ze zijn of goed of slecht bij vertrek. Een heel goed tijdstip wordt voorgesteld door een harpoenpunt. Een ander, ook goed, door twee halve manen. Stel nu, dat het vandaag de dag is, die „Sato” heet en dat men over vier dagen wil vertrekken, dan telt men, naar beneden gaande, tot vier en komt uit bij „Salasa”. Nu kijkt hij naar de teekens rechts. Het eerste punt is een speerpunt. Dit is een heel goed teeken. Men vertrekt om zes uur des ochtends.

Foto II heeft betrekking op jacht en vischvangst: om een cirkel staan namen van dieren.

De Dajak wil b.v. over vijf dagen op jacht gaan. Hij begint te tellen links, bij iwak, telt dan van links naar rechts en komt uit bij bahaja. Nu ziet hij welke naam tegenover dit woordje staat. Dit is iwak. De bahaja (kaaiman) eet de iwak (visch) op. Die dag is ongeschikt.

Een ander geval. Hij stelt zich voor over vier dagen te gaan jagen. Hij telt weer en komt uit bij tikes. Er tegenover staat kotjing. De tikes (muis) kan geen kotjing (poes) opeten. Die dag is geschikt, belooft goede buit. Deze verklaringen kreeg ik van een Dajak. Ik vertrouw, dat ze juist zijn.

72. Pionierswerk.

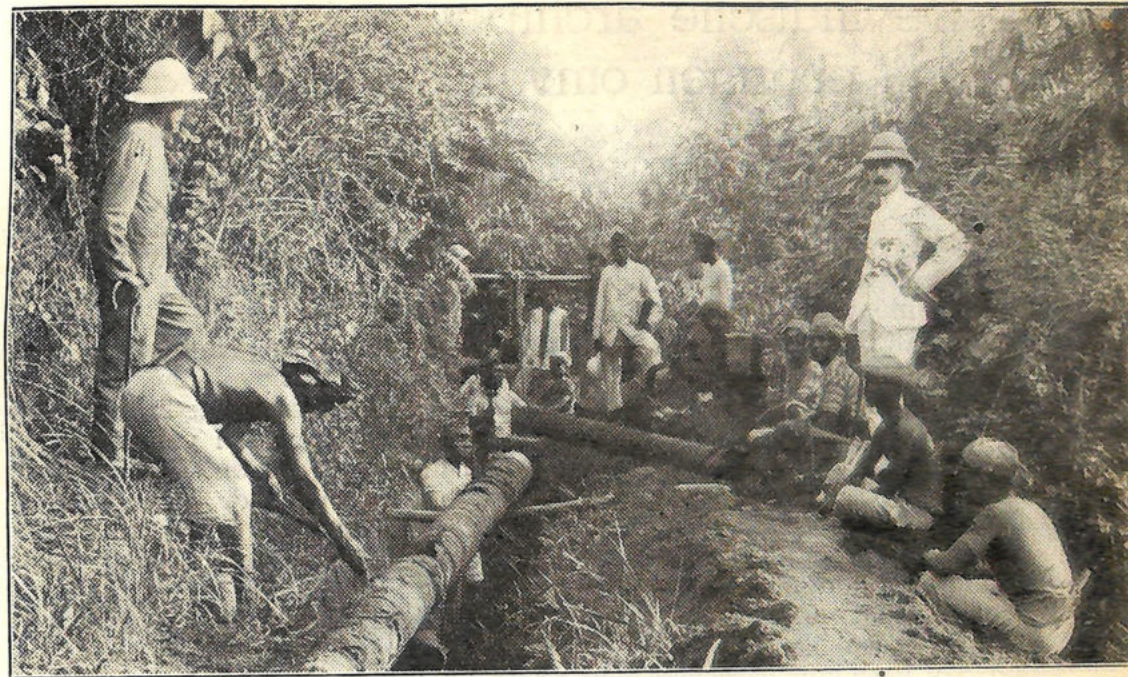
In het oneindig groote Indië wordt veel pionierswerk verricht. Het aantrekkelijke er van is, dat hierbij jonge menschen opdrachten uitvoeren, waarmee in ons land personen van middelbaren leeftijd worden belast. Dat vertrouwen in de jongeren gesteld, werkt het aanpakken in de hand. De jeugd is nu eenmaal krachtiger en optimistischer dan de man van ervaring. Ze is ook sterker van lichaam. Lichamelijk uithoudingsvermogen en optimisme nu zijn noodig, want de omstandigheden zijn vaak van dien aard, dat alleen de sterke van geest en lichaam het uithoudingsvermogen bezit om het pionierswerk te kunnen volbrengen.

Veel werk van dien aard is verricht door bestuursambtenaren. Ik denk aan den aanleg van wegen door moeilijke terreinen. Talrijke bruggen moeten worden aangelegd, bruggen die vaak van bandjirs hebben te lijden, worden weggeslagen. En dan de groote afstanden! Als voorbeeld noem ik den weg over het eiland Flores, dat mooi land! Die weg is honderden kilometers lang. Het tracé is uitgezet door een jong genie-officier. De weg loopt langs diepe ravijnen, over honderden, ja duizenden rivieren, door streken die uiterst dun bevolkt zijn, zoodat het werkvolk schaarsch was. Lag die heerweg in Europa en niet in het schoone Flores, hij zou beroemd zijn.

Op Borneo worden thans wegen aangelegd, die een gezamenlijke lengte hebben van meer dan 2000 km., een afstand, gelijk aan dien van Amsterdam naar Boedapest. De wegen loopen door moerassen en bergland, waar werkvolk zeer schaarsch is.

Ik denk ook aan pioniers op Java. In Oost-Java heeft de Handelsvereniging (Amsterdam) suiker-ondernemingen gesticht met een doorzettingsvermogen, dat aan koppigheid grenst. Moerassen en oerwoud, die niemand durfde ontginnen, heeft ze veranderd in goeden bouwgrond. Op de onderste foto ziet men een jongen pionier voor zijn tijdelijk verblijf in het bos. Op de bovenste een tweetal, dat bezig is door zwaar terrein de buizen voor de waterleiding te leggen, die naar de fabriek voert. Waar eens oerwoud was, staat nu een fabriek met haar talrijke goede woningen. Een van die fabrieken met haar bouwgrond ter oppervlakte van 6000 ha., verschaft werk aan pl.m. 15.000 menschen! Het railnet is 520 km. lang!

(Foto's H. V. A.)

73. De Indische archipel een museum van enormen omvang.

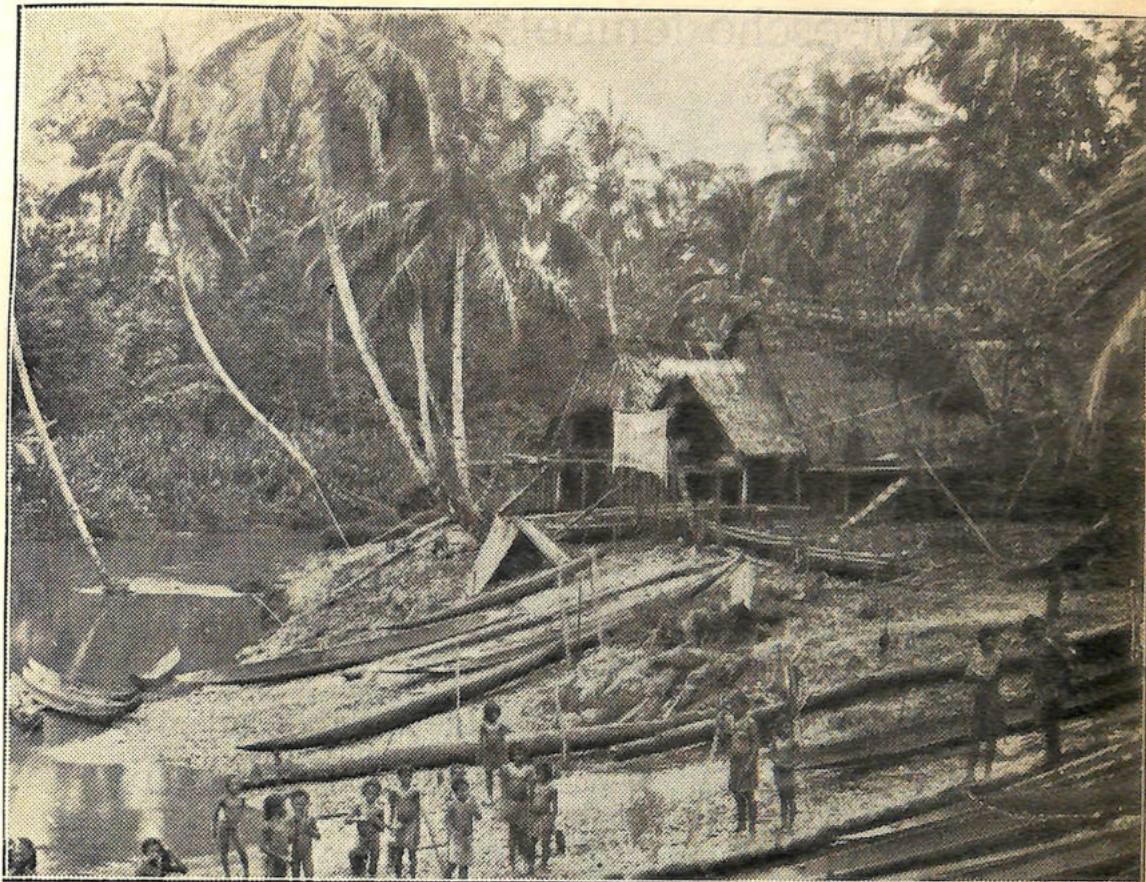
De Indonesische archipel is een museum van enormen omvang. Met zalen, gangen, galerijen van groote afmetingen, gevuld niet met interessante voorwerpen, maar met het merkwaardigste dat onze aarde biedt: levende menschen. Daar, in Indië, wonen de primitiefste jagersstammen, die nog geen vaste woonplaatsen kennen, hooger staande Dajaks, Bataks, Toradja's, enz. tot de zeer beschaafde Javanen toe. Het is niet wel mogelijk een juist beeld te geven van de groote verscheidenheid dier vele tientallen millioenen bewoners. Het best illustreert men de verschillen door op te merken, dat de Indonesiërs een paar honderd — ik meen 250 — verschillende talen spreken!

Talrijke Indonesiërs leefden vele eeuwen geïsoleerd, hadden heel weinig aanraking met andere volken, zoodat ze op een lage trap van ontwikkeling bleven staan. Dit is b.v. het geval met de bewoners van een groep eilanden ten Westen van Sumatra, de Mentawai-eilanden. Tot voor kort verbouwden ze alleen knollen en vruchten. Het is de zeer groote verdienste der Zending geweest, die hun het veel betere voedingsmiddel rijst heeft leeren planten.

In het bestaan der menschheid is goede voeding van groote beteekenis. Ze maakt het lichaam sterker in den strijd tegen ziekte, in Indië vooral tegen volksvijand no. 1, de malaria. De ziekte put den mensch uit, maakt hem vatbaar voor andere kwalen, b.v. tuberculose.

De Mentaweiers bouwden prauwtjes — zie foto — waarmee ze de rivieren en de kusten bevoeren om te visschen. Dierlijk voedsel als visch is voor de voeding van groote beteekenis. Maar zeevaarders werden ze niet. Met het betrekkelijk dichtbij gelegen „vaste land” — het uitgestrekte Sumatra — kwamen ze daardoor niet in aanraking. Ze leerden niets van de daar wonende hooger ontwikkelde volken, ze bleven staan op een lagen trap van ontwikkeling. Ze hadden eigenaardige gewoonten, die in onze oogen getuigen van onbeschaafdheid.

Op mijn reizen ben ik herhaaldelijk in contact gekomen met volken en stammen, die in onze oogen onbeschaafd zijn. Maar steeds heb ik mij afgevraagd, of wij het recht hebben die menschen onbeschaafd te noemen. Zijn wij beschaafd? Immers, de beschaafde volken staan even dicht bij barbaarsheid als het blank gepoetste ijzer bij roest. Volken en metalen glimmen alléén aan de oppervlakte.

74. Chineesche tempels.

Een merkwaardigheid der Indische steden vormen de Chineesche tempels, de z.g. „Klenteng's". (Een Javaansch woord). Van de tempels valt vooral het dak op met draken en andere versieringen. De nog vertoont een zwak golvende lijn, misschien een herinnering aan den oertijd, toen de Chineezzen nog in tenten huisden, opgehouden met speren. Op dien nok heeft de Chinees met allerlei stukjes glas en gekleurd porcelein een wonderschoonen rand getooverd. Een kundig Europeesch vakman, voor die taak gesteld, zou er een mengelmoes van hebben gemaakt zonder eenige schoonheid.

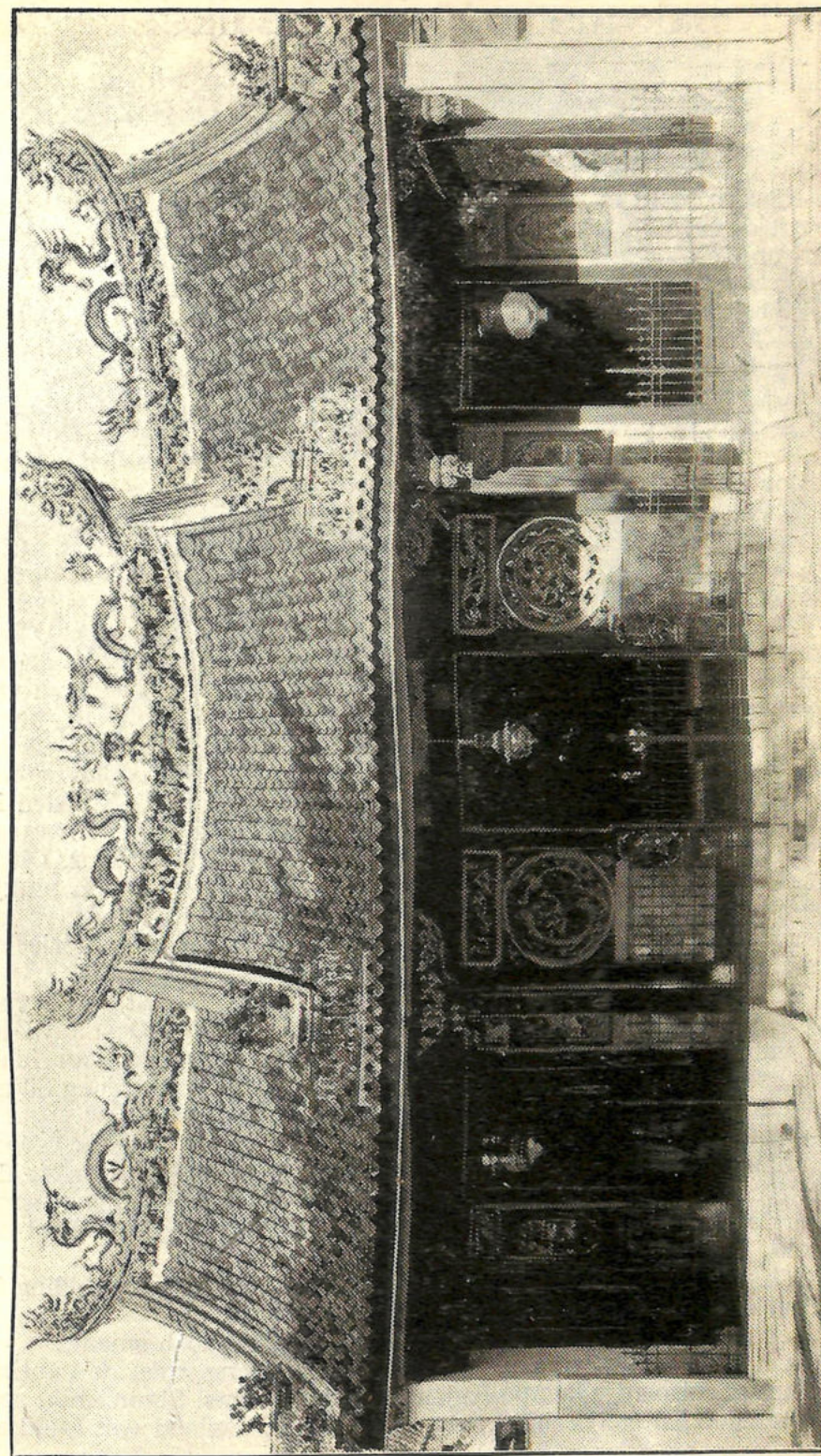
Zoals er drie godsdiensten onder de Chineezzen leven, treft men ook drie soorten tempels aan. Die tempels bezoekt men vooral om raad in te winnen bij moeilijkheden in het leven of bij plannen b.v. inzake het ondernemen van handelstransacties e.d. Door wiche-len verkreeg men dan goeden raad.

Op het dak staan zinnebeeldige voorstellingen van dieren en planten in fraai gekleurd aardewerk. Zie de foto van den tempel te Semarang op Java.

Aan dieren en planten wordt de kracht toegeschreven invloed op het leven der menschen te kunnen oefenen. De fantasie schiep daarvoor fabelachtige vormen, waaronder vooral de draak opvalt. De draak is het symbool van regen, dus van vruchtbaarheid der aarde. Zoo zijn er symbolen voor gelukkige gebeurtenissen, voor lang leven, voor alles wat goed is, het afwenden van ziekten, huwelijksgeluk, voor den zomer, enz., enz.

Vrouwen bezoeken de tempels meer dan de mannen. Maar het bezoek is tegenwoordig gering. Het is een gevolg van het doordringen van nieuwe ideeën. Toch tiert ook nu nog het bijgeloof, wat vooral blijkt uit het vele raadplegen der waarzeggers..... die ook wel geraadpleegd worden door Europeanen.

Doch wat er onder de Chineezzen in Indië veranderd moge zijn, met hand en tand houden allen zich vast aan de vereering der voorvaderen en die van den grooten wijze: Confucius !

75. Tabak met peper en suiker.

Edereen rookt in Indië, mannen, vrouwen, kinderen! Overal verbouwt de bevolking dan ook tabak, hier meer, daar minder. In Midden- en Oost-Java is op eenige plaatsen een echte volkscultuur van tabak ontstaan. De tabaksblaren worden op primitieve wijze tot rooktabak verwerkt. Evenals bij ons hebben aanplantingen in de tropen te lijden onder ziekten en plagen. Bij de tabak begint het al met het pas uitgestrooide zaad. De mieren komen er op los en eten het op. Op sommige plaatsen strooit de bevolking een mengsel van geraspte cocosnoot of suiker en zemelen op de bedden. De mieren eten dit op en laten het zaad liggen. Aan zaadbedden der tabakcultuur onder Europeesche leiding wordt al dadelijk heel veel meer zorg besteed: de kiemplantjes staan er wel onder „klamboe's”. Zoo heeten de muskietennetten om de bedden in de slaapkamers. (Zie de foto). De jonge pas aangeplante plantjes worden tegen de felle zon beschut en telkens begoten. Ze eischen veel zorg.

Mest speelt bij het kweken ook een voorname rol, evenals het winnen van goed zaad. Is de plant goed, dan worden de blaren tot bundels vereenigd en gedroogd. De bevolkingstabak is in vier à vijf dagen geelbruin. Van de stelen en de dikke nerven ontdaan, kerft men ze. Dit kerven van tabak, vooral dat van de heel fijne, eischt veel handigheid. Na te zijn gedroogd, hetzij in de zon of boven het vuur, maakt men er pakjes van bepaalde grootte van. Ze worden in bamboe-mandjes verpakt en na veertig dagen te zijn bewaard, ter verhooging van het aroma, verzonden, heel den archipel door. Dit is de bekende en bij de bevolking zoo geliefde Java-tabak. Een plukje in een blad gerold, vormt de gewaardeerde sigaret, thans echter gedeeltelijk verdrongen door de uiterst goedkoope op Java gefabriceerde sigaret.

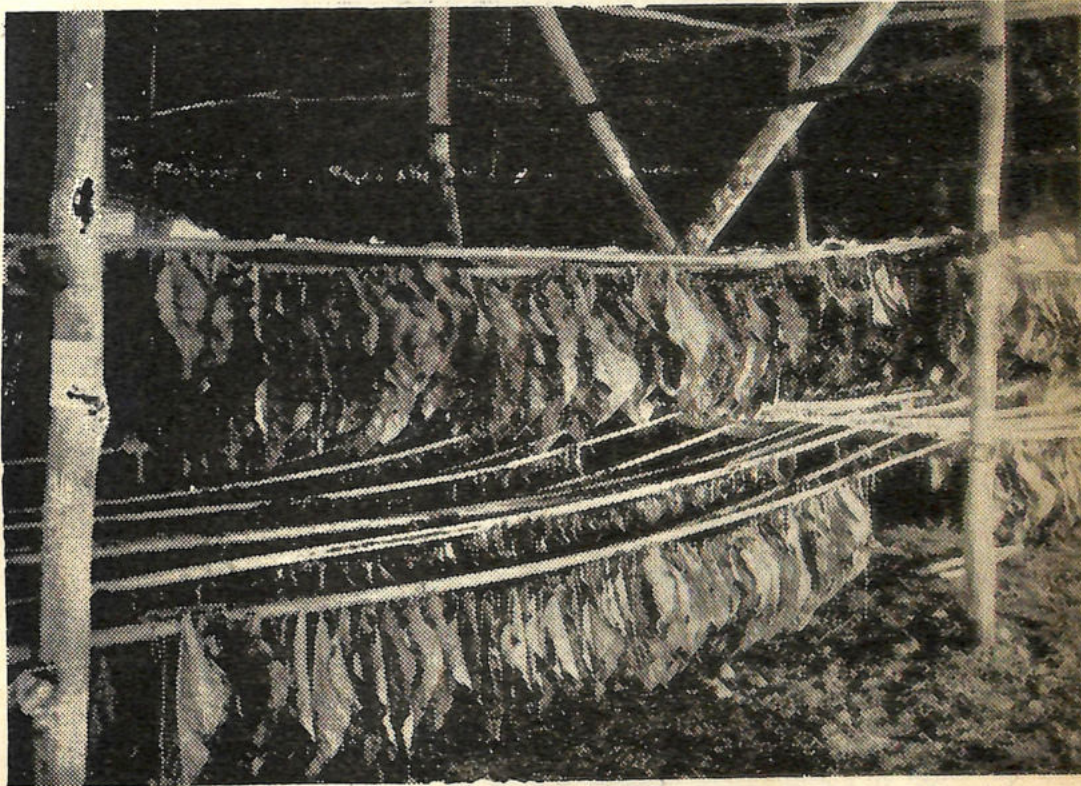
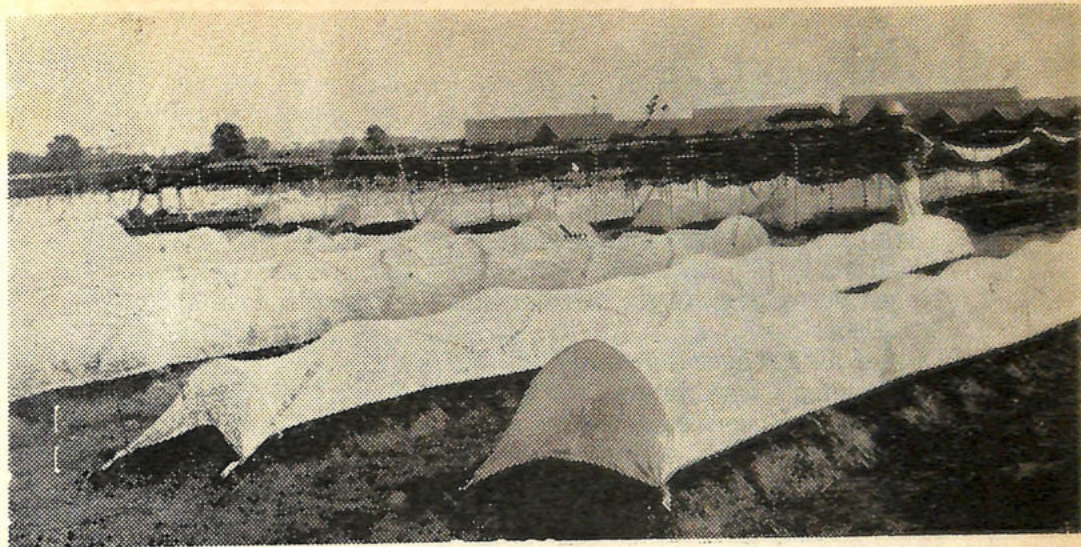
Tabak voor de Europeesche markt bestemd, eischt heel veel zorg. In de Vorstenlanden (Midden-Java) en ook in Oost-Java en Deli vallen de groote droogschuren voor tabak op, geheel van hout opgetrokken met een dak van blaren. De afmetingen zijn: lang 80 en breed 20 en hoog 10 meter.

De met zorg gekweekte tabaksblaren worden tot bundels vereenigd aan ijzerdraad geregen en in de schuren opgehangen. Men zie de foto. De heele behandeling eischt veel zorg. Tot balen samengeperst vindt de op Java en Sumatra geteelde tabak haar weg over heel de wereld.

Zelfs de primitiefste stammen verbouwen tabak. Van bereiding is b.v. bij de Dajaks geen sprake.

Het product heeft volgens mijn meening geur noch smaak.

Ik heb ze ook eens moeten rooken, weken lang, toen de cantine van het garnizoentje in Apo Kajan uitverkocht was. Simin, mijn soldaat-huisjongen, geboren en getogen in het tabaksland van Midden-

Java, praepareerde ze voor ons beiden. Eerst mengde hij ze met ananassap. Maar dat smaakte niet. Toen aromatiseerde hij ze met heel fijn poeder van peper en suiker.

Simin vond zijn eigen gemaakte rooksel „pittig”. Maar toen er na drie weken weer aanvoer kwam van de bekende blauwe pakjes „shag van de weduwe”, gaf hij aan die gaarne de voorkeur. Foto's H.V.A.

Inhoudsopgave:

Art.		Blz.
1.	Van wegen en afstanden	8
2.	„Sakit itoe” (de ziekte, cholera)	10
3.	Sic transit	12
4.	Regen verwekken, oogst beschermen door magische mid- len. Sport	14
5.	Dokter als brenger van beschaving	16
6.	In Sumatra's waterland	18
7.	Witte mieren vernielen een groot paleis	20
8.	Chineesche graven, spoor- en andere wegen	22
9.	De ornamentkunst bij den Dajak	24
10.	De wapenkleeding der Dajaks	26
11.	Het Leidsche museum voor Volkenkunde	28
12.	De huid van olifantspoot als parapluiebak	30
13.	Technische wonderen	32
14.	De Chineezen in Indië	34
15.	Uit de dagen der heerschappij van het paard	36
16.	Ziekenverzorging in Indië	38
17.	De grot in het oerwoud	40
18.	Paarden, kruiwagens, enz., op Borneo	42
19.	Huisvesting vroeger en thans	44
20.	Feestkleeding der wilden	46
21.	Bandjirs en haar uitwerking	48
22.	Ellende	50
23.	Van een eigenwijs „Singkeh” en een ontevreden baas ...	52
24.	Pitriet	54
25.	De glorie-tijd van een Papoeasch meisje	56
26.	Chineezen in Indië	58
27.	In het tropische oerwoud	60
28.	Hadji's	62
29.	De zorg der Dajaks voor hun dooden	64
30.	Onderwijs in Indië	66
31.	Vischvangst op veel wijzen	68
32.	De exploratie van grondstoffen	70
33.	Chineesche feesten	72
34.	Onder de Papoea's	74
35.	„Wilde” dieren	76
36.	Verouderde woningtoestanden	78
37.	De karbouw als trekdier	80
38.	Als mode-dictators bevelen, vallen de slachtoffers	82
39.	In tropisch Nederland	84
40.	Oude zeden in de buitengewesten	86
41.	Koppen snellen en oorlog voeren	88
42.	Dorpshuis en bedehuis	90
43.	De onhandige Europeaan	92
44.	Vrouwenarbeid en hygiëne	94
45.	Chineesche huwelijken en bruiloften in Indië	96

Art.		Blz.
46.	Ook de primitieve mensch moet beschermd worden	98
47.	Een tabakspraatje	100
48.	Van schelpen, weefkunst en pottenbakkerij	102
49.	Schildpadeieren	104
50.	Modder-bandjirs; toonbeelden van ellende en verlatenheid	106
51.	Tegenstellingen op de Mentawai-eilanden	108
52.	Bij de blonde jonge kerels van Tanimbar	110
53.	Regen in de tropen	112
54.	Landbouw bij de Dajaks	114
55.	Menschenliefde verzacht wilde zeden	116
56.	Plantklaar maken van boschterrein	118
57.	Tooi en opschik	120
58.	Rubber-exploitatie	122
59.	Oogstfeest in Dajaksland	124
60.	Kunstzin in den Tanimbar-archipel	126
61.	Chineesch tooneel in den archipel	128
62.	Zorgen voor den natuurmensch	130
63.	Het bamboe-tijdperk	132
64.	Wuivende cocospalmen	134
65.	De beteekenis der Deema's	136
66.	Indische suiker	138
67.	In een Indische suikerfabriek	140
68.	De suikerbereiding	142
69.	Geluidmakende visch	144
70.	Zeer schoon en aantrekkelijk is het Diëngplateau	146
71.	Magische middelen	148
72.	Pionierswerk	150
73.	De Indonesische archipel een museum van enormen omvang	152
74.	Chineesche tempels	154
75.	Tabak met peper en suiker	156

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

